

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Pravá mozková hemisféra a její význam pro vzdělávání

Diplomová práce

Autor: Bc. Petra Žďánská
Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy
Studijní obor: Učitelství pro střední školy - základy společenských věd
Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova
Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Juklová Ph.D.

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: Bc. Petra Žďánská

Studijní program: N7504 Učitelství pro střední školy

Studijní obor: Učitelství pro střední školy - základy společenských věd
Učitelství pro střední školy - výtvarná výchova

Název závěrečné práce: Pravá mozková hemisféra a její význam pro vzdělávání

Název závěrečné práce AJ: Right hemisphere and its importance for education

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Teoretická část práce prezentuje neurofyziologické zvláštnosti pravé mozkové hemisféry ve vazbě na její funkci a analyzuje možnosti využití těchto poznatků v oblasti vzdělávání. Cílem empirické části práce je popsat proces učení se vybraným výtvarným dovednostem metodou kreslení pravou mozkovou hemisférou a kriticky zhodnotit přínosy a omezení jejího použití pro výuku výtvarné výchovy ve školách. Metoda kreslení pravou mozkovou hemisférou bude porovnána s metodami na školách v rámci výtvarné výchovy tradičně používanými. Data budou sbírána metodou zúčastněného pozorování výuky. Dále bude použita metoda hloubkového polostrukturovaného interview.

Garantující pracoviště: Katedra pedagogiky a psychologie,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Juklová Ph.D.

Oponent: Mgr. Anežka Volková

Datum zadání závěrečné práce: 8. 10. 2013

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Využila jsem konzultací s vedoucí práce a učiteli školy. Při zpracování práce jsem použila pouze uvedenou literaturu a informační zdroje.

V Hradci Králové

Poděkování

Na prvním místě chci poděkovat své vedoucí diplomové práce Mgr. Kateřině Juklové Ph.D. za možnost uskutečnění konzultací a za všechny důležité připomínky, které mi poskytla v průběhu zpracování této práce. Za poskytnutí zajímavých materiálů a informací patří mé díky rovněž vzdělávací instituci Serafin. Dále jsem nesmírně vděčná všem ostatním lidem, zejména těm nejbližším, kteří se mnou měli trpělivost a laskavě podporovali.

Anotace

Teoretická část práce prezentuje neurofyziologické zvláštnosti pravé mozkové hemisféry ve vazbě na její funkci a analyzuje možnosti využití těchto poznatků v oblasti vzdělávání.

Cílem empirické části práce je popsat proces učení se vybraným výtvarným dovednostem metodou kreslení pravou mozkovou hemisférou a kriticky zhodnotit přínosy a omezení jejího použití pro výuku výtvarné výchovy ve školách. Metoda kreslení pravou mozkovou hemisférou bude porovnána s metodami na školách v rámci výtvarné výchovy tradičně používanými. Data budou sbírána metodou zúčastněného pozorování výuky. Dále bude použita metoda hloubkového polostrukturovaného interview.

ŽDÁNSKÁ, Petra. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 80 s. Diplomová práce.

Klíčová slova:

Pravá mozková hemisféra, vzdělávání, metoda kreslení pravou mozkovou hemisférou

Annotation

ŽĎÁNSKÁ, Petra. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2015. 80 pp. Master Degree Thesis.

The theoretical part of the thesis presents neurophysiological peculiarities of the right brain hemisphere in relation to its function and analyzes various possibilities of using and applying this knowledge within the field of education. The aim of the empirical part of the thesis is to describe the process of learning of selected art skills by drawing by the right hemisphere and to critically assess the benefits and limitations of its use for teaching the art education in schools. Method of drawing by the right hemisphere will be compared with conventional teaching of artistic skills. Data will be collected using “education participant observation method”. Furthermore, method of depth semi-structured interview will be used.

Keywords:

Right brain hemisphere, education, drawing by the right hemisphere

Obsah

Úvod	8
1. Stavba mozku	11
1.1 Funkční specializace hemisfér	12
2. Mozek ve vztahu k vybraným specifickým výuky	13
2.1 Vliv hemisfér na učení a vzdělávání	14
2.2 Sperryho odhalení úloh jednotlivých	16
2.3 Genderový pohled na mozek Pierce Howarda a názory Františka Koukolíka..	17
2.4 Superlearning a sugestopedie	18
2.5 Kurzy neurovzdělávání pro učitele	19
3. Mozkové hemisféry ve vazbě na specifické poruchy učení	20
3.1 Muzikoterapie ve vazbě na specifické poruchy učení.....	20
3.2 Metoda One brain a dyslexie.....	21
4. Pravorukost a levorukost	23
5. Techniky práce s mozkiem	25
5.1 Vyrovnávání hemisfér	26
5.2 Mentální mapování.....	28
5.3 Technika kreslení artrelax	29
6. Dětský výtvarný projev ve vazbě na psychický vývoj	29
6.1 Krize výtvarného projevu.....	35
6.2 Překonání a prevence krize dětského výtvarného projevu.....	37
6.3 Metoda kreslení pomocí pravé mozkové hemisféry	39

7. Rámcový vzdělávací program a didaktika výtvarné výchovy	42
Praktická část	44
Východiska a cíle výzkumu	44
Metodologie výzkumu	46
Diskuze a interpretace	69
Závěr.....	71
Seznam použitých zdrojů	74
Seznam příloh	80

Úvod

„Účelem vzdělání není zaplnit mysl, ale otevřít ji. Čím více poznatků si osvojíme, tím víc si uvědomíme, co ještě neznáme.“ neznámý autor

„Tím, že učíme jiné, učíme sebe.“ Seneca

„Lidi je třeba učit, jak mají myslet, a ne to, co si mají myslet.“ Georg Christoph Lichtenberg ¹

Svoji diplomovou práci začínám několika citáty, nad nimiž hlouběji přemýšleno změnilo se vnímání pouhé fráze v domněnku, že vzděláváním se lidé zabývali od nepaměti, a že právě vzdělání, vzdělávání a učení patří k zásadním a nejdůležitějším prostředkům k zachování kultury a lidstva jako takového.

Motivaci pro výběr nadepsaného tématu mohu podepřít osobními zkušenostmi, neboť studuji pedagogickou fakultu a pátým rokem pracuji ve vzdělávací instituci, kde vyučuji kreslení a malování metodou pravé mozkové hemisféry. K této práci, a troufám si říci až poslání, jsem se dostala především díky tomu, že studuji kromě oboru společenské vědy právě i výtvarnou tvorbu.

Příliš mnoho publikací v českém jazyce o pravé mozkové hemisféře a jejím významu ve vzdělávání ale nenajdeme. To byl moment, kdy jsem si uvědomila, že by bylo přínosné mít o pravé mozkové hemisféře ucelenou práci, která se věnuje vzdělávání a je psaná v českém jazyce. Je tedy mým hlavním cílem vytvořit soubor zásadních poznatků o vzdělávání a učení, kde hlavní roli hraje pravá mozková hemisféra.

Cílem teoretické části je popsat neurofyzilogické zvláštnosti pravé mozkové hemisféry ve vazbě na její funkci a analyzovat možnosti využití těchto poznatků v oblasti vzdělávání. Teoretická část práce obsahuje kapitoly věnující se mozku ve vztahu k vybraným specifickým učení a vzdělávání. Jedná se o metody nazývající se superlearning, sugestopedie, díky kterým je učení progresivní. Následující kapitoly o muzikoterapii a metodě One brain vysvětlují spojitosti s výukou žáků se specifickými

¹Citáty o vzdělání. *Citáty slavných osobností* [online]. © 2007 -2014 Martin Svoboda [cit. 2014-09-13]. Citáty o vzdělání. Dostupné z [www: <http://citaty.net/citaty-o-vzdelani/?page=3 />](http://citaty.net/citaty-o-vzdelani/?page=3).

poruchami učení. Diplomová práce se zaměřuje na výzkumy Rogera Sperryho a názory dalších odborníků z oblasti pedagogiky, psychologie a lékařství, jako Edwardsová, Lozanov, Howard, Koukolík, Masson, a mnozí další. Následující kapitola vysvětluje zvláštnosti praváctví a leváctví v souvislosti s mozkovými hemisférami. Dále najdeme informace o technice práce s mozkem a způsobech vyrovnávání dominance hemisfér. Je zde popsán smysl a význam mentálního mapování a nové alternativní možnosti, jak s mozkovými hemisférami dále pracovat, například technikou kresby artrelax. Práce se zaměřuje především na metodu kreslení pravou mozkovou hemisférou, protože jak jsem již zmínila, je to oblast, která mi je nejbližší a zajímám se o ni. Dočteme se o vývoji výtvarného projevu v průběhu života člověka a specifikovaný dětský výtvarný projev ve vazbě na psychický vývoj. Práce analyzuje krizi dětského výtvarného projevu a nastiňuje možnost jejího řešení metodou Betty Edwardsové kreslení pravou mozkovou hemisférou.

Cílem empirické části diplomové práce je popis procesu učení se vybraným výtvarným dovednostem metodou kreslení pravou mozkovou hemisférou a kriticky zhodnotit přínosy a omezení jejího použití pro výuku výtvarné výchovy ve školách. Metoda kreslení pravou mozkovou hemisférou je porovnána s metodami na školách v rámci výtvarné výchovy tradičně používanými. Data jsou sbírána metodou zúčastněného pozorování výuky. Dále je použita metoda hloubkového polostrukturovaného interview. Rozhovory jsou vedeny s lektorkami, pedagogy a psycholožkou, jednotlivé interview přepsány a analyzovány. V praktické části je obsažen podrobný záznam z kurzu kreslení pravou mozkovou hemisférou. Výsledky kvalitativního výzkumu jsou zobrazeny v jednotlivých tabulkách a schématech, které jsou podrobně okomentovány. V příloze jsou vloženy připravené otázky pro interview, transkripce rozhovorů, záznamy zúčastněných pozorování kurzů malování akrylovými a akvarelovými barvami metodou PMH. K práci jsou přiloženy také fotografie z kurzů, kresby klientů před a po kurzu. Dále je do přílohy vložena část Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, která byla využita pro zkoumání výuky kresby na školách.

Metoda zpracování práce je převážně popisně-analytická současně využívající komparativní prvky, tedy srovnávání klasického výtvarného vzdělávání s kreslením a malováním metodou pravé mozkové hemisféry. Ráda bych zjistila názory příklánějící se

k této teorii a naopak i názory opačné. Zdrojem informací v teoretické části diplomové práce mi jsou především knihy, články a odborné texty a publikace na internetu.

Jak funguje lidský mozek? Vztahem mozku a vědomí se nezabývají vědci pouze v dnešní době, byl to například René Descartes, který již v 17. století hovoří o dualistickém pojetí vztahu duše a těla. V současné době jsou k dispozici znalosti o mozku, které mohou mít konkrétní dopad na pedagogiku. Tyto znalosti zůstávají některým učitelům neznámé, což je fakt, kterému by měla být věnována patřičná pozornost, jelikož v následujících letech nám mohou lepší znalosti o mozku pomoci rozvíjet to, jak učíme, i to, jak se učíme.

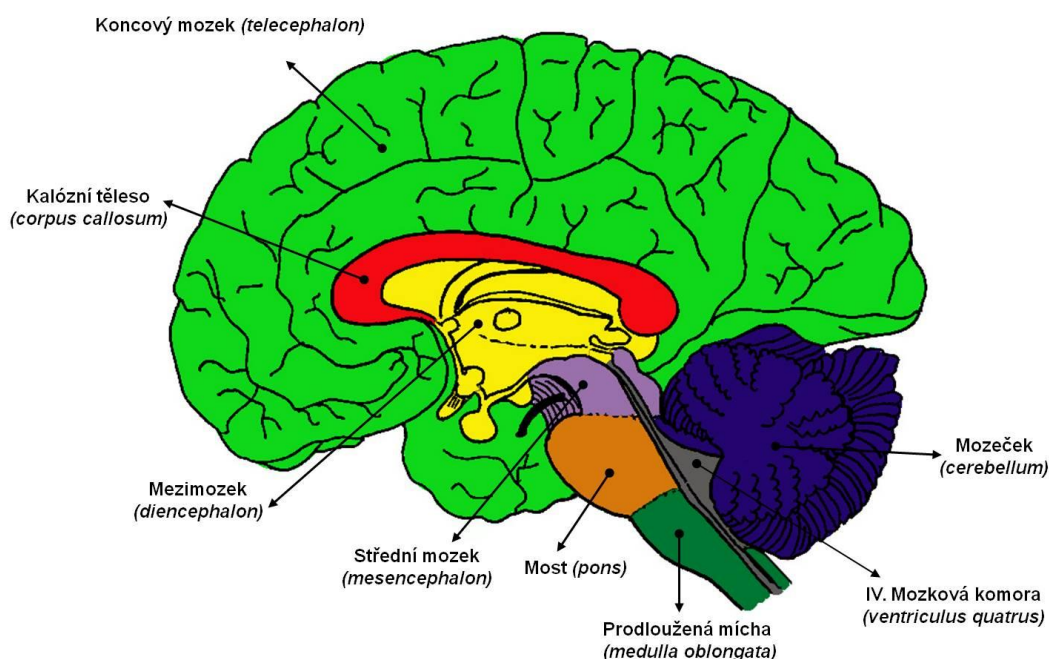
Často použitou zkratkou PMH mám na mysli pravou mozkovou hemisféru. RVP je Rámcový vzdělávací program a SPU specifické poruchy učení.

Teoretická část

1. Stavba mozku

Mozek, lat. *encefalón*², je šedivé barvy, oválného tvaru vážící okolo 1350 gramů. Mozek je soustavou struktur umístěný na vrcholu míchy a je uložen v lebce, lat. *cranium*.³ Největší část mozkové hmoty tvoří *cerebrum*, tedy velký mozek, skládající se ze dvou hemisfér, které tvoří mozkové laloky a bazální ganglia, dále střední mozek a mezimozek, mozkový kmen a mozeček.⁴

Obr. Schéma mozku⁵:

Velmi laicky a zjednodušeně řečeno připomíná lidský mozek shora polovinu vlašského ořechu. „S výjimkou lidí, větších opic, některých dalších savců a několika ptáků jsou cerebrální hemisféry (dvě poloviny mozku) většiny zvířat stejné, tedy symetrické, po stránce vzhledu i funkcí. Lidské hemisféry a hemisféry výjimek vypsanych výše se z hlediska funkce vyvíjely asymetricky. Nejviditelnější důsledek této asymetrie je

² KÁBRT, Jan, VALACH, Vladislav. *Stručný lékařský slovník*. 1. vydání. Praha: Avicenum, 1979, ISBN 08-004-79 s. 88

³ Tamtéž s. 61

⁴ LOVE, Russel J., WEBB, Wanda G. *Mozek a řeč*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-464-9, s.31

⁵ E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc. *Stavba lidského mozku* [online]. © 23.11.2012 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z www:

<<http://pfyziolifup.upol.cz/castwiki/?p=3265> />.

*dominance jedné ruky.*⁶ Levá hemisféra ovládá pravou část těla, pravé hemisféra ovládá levou. Z tohoto překřížení nervových cest vyplývá, že pravá ruka je ovládána levou hemisférou a levá ruka hemisférou pravou.⁷

Je patrné, že vědci zaměřili velké množství svých výzkumů na vizuální vnímání, ale i přesto stále existují nevysvětlené a neprobádané části tohoto procesu. Podle Jaroslava Petra, profesora z České zemědělské univerzity, najdeme leváky a praváky nejen mezi lidmi, ale i mezi šimpanzi a medvědy. Ten také ve svém článku uvedl, že celé lidské tělo není symetrické. Srdce a žaludek má většina populace na levé straně, zatímco játra bývají na straně pravé. „*Na počátku vývoje lidského zárodku však není pravo-levá asymetrie patrná. Embryo je tvořeno „kuličkou“ z několika desítek či stovek buněk a je ze všech stran stejné. Teprve dalším vývojem se pravá a levá strana těla pod vlivem mnoha genů formují odlišně.*“⁸

1.1 Funkční specializace hemisfér

Všechny části mozku provádějí různé úkoly týkající se zpracování informací. Tento princip lokalizace funkcí funguje na téměř všech úrovních organizace mozku. Nižší struktury provádějí koordinaci základních tělesných funkcí (například dýchání, trávení, spontánní pohyby), vyjadřování základních pudů (například hlad, sexuální vzrušení) a zpracovávání primárních emocí (například strach). Vyšší struktury, které se vyvinuly později na strukturách nižších, jsou u lidských bytostí rozvinutější než u zvířat. Částí, která se z uvedených vyšších struktur vyvinula nejpozději, je mozková kůra (neokortex), tenký plátek neuronů pokrývající nepravidelný povrch mozku. Zde se nachází tři čtvrtiny neuronů lidského mozku a zde také dochází k myšlení.⁹ Díky rozdílnému vývoji mozku lidí a ostatních živočichů, mají výhradně lidé schopnosti, jako jsou řeč, matematika či vědomé vyvolávání informací z paměti. Tato centra jsou

⁶ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 49

⁷ Tamtéž s. 48-49

⁸ PETR, Jaroslav. Lidovky. *Pravák nebo levák? Geny určují, kterou rukou píšeme* [online]. © 3.10.2013 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z www: < http://www.lidovky.cz/geny-urcuji-zda-jsme-pravaci-dgd-/veda.aspx?c=A131002_100907_In_veda_ape/>.

⁹ OECD. *Pochopení mozku: Cesta k nové vědě o učení* [online]. © 2002 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: < <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9789264174986-sum-cs.pdf?expires=1422825489&id=id&accname=guest&checksum=8965E080ABC1BA7C6A715E445F3BEB04/>>.

umístěna v levé hemisféře a čelním laloku za střední části kosti čichové.¹⁰ Levá hemisféra přiřazuje abstraktní pojmy k vzorům symbolizujícím skutečnost, čímž dochází k vizualizaci reality a to umožňuje mozku například plánování budoucnosti a přemýšlení o čase.¹¹ Bragdon¹² uvádí, že „výsledky vyšetření mozku metodou PET (pozitronová emisní tomografie) ukazují, že se přední část pravé hemisféry aktivuje vždy, když zkoumaná osoba cítí negativní emoce, jako deprese, strach, nechuť či zlost.“¹³ Stejná publikace uvádí, že „C. Chiarello zjistil, že levá hemisféra exceluje při rychlém, automatizovaném zpracování tištěných slov.“¹⁴ Pravá hemisféra není během analyzování textu tolik efektivní, protože se postupuje takzvaně písmeno po písmenu. „Pravá hemisféra se zaměřuje na rychlé, ne tak do detailu jdoucí, strategie vyhodnocování. Ty se také u novorozenců vytvářejí jako první kognitivní dovednosti. To umožňuje levé hemisféře, aby se specializovala na složitější operace (jako například na mluvenou řeč, jazyk), na základě detailnějšího rozboru.“¹⁵

2. Mozek ve vztahu k vybraným specifickým výuky

Vzhledem k tomu, že jazyk a řeč jsou nepostradatelné schopnosti pro život, nazvali vědci v 19. století levou hemisféru dominantní a hlavní hemisférou. Pravá hemisféra byla považována za vedlejší a podřízenou. Dlouho přetrvával názor, že pravá hemisféra je méně vyvinutá než levá. Dokonce prý ještě v 60. letech 20. století vědci uvažovali o tom, zdali není pravá hemisféra pouze nějaký evoluční pozůstatek.¹⁶

Malé děti ještě spontánně zapojují pravou hemisféru, jsou velmi kreativní, mají velkou představivost i citění. V průběhu dospívání se ale vše změní a člověk začíná

¹⁰ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 8

¹¹ Tamtéž s. 7

¹² Allen D. Bragdon spolu s Davidem Gamonem, Ph.D, a Leonardem Fellowsem publikují knihy, ve kterých seznamují čtenáře s nejnovějšími poznatky o mozku, poskytují informace, jak mozek funguje, a jak ho lze trénovat pomocí různých cvičení. Viz kniha *Trénink obou polovin mozku*, která obsahuje soubor 60 cvičení, která rozvíjejí vizuální, matematické, sociální, emoční a jiné dovednosti. BRAGDON, Allen D., FELLOWS, Leonard. *Trénink obou polovin mozku*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2000, 128 s. ISBN 80-7178-375-7.

¹³ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 13

¹⁴ Tamtéž s. 29

¹⁵ Tamtéž s. 31

¹⁶ Například V. Z. Young viz EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 50

přemýšlet v převážné většině jen levou částí mozku. Existují ale kurzy, rady a metody, jak zapojovat obě hemisféry mozku, tedy i pravou.

Dnešní doba s sebou nese potřebu intuitivního a kreativního myšlení. Proto je důležité, aby se tím zabývali především učitelé a lektori. Školní systémy bývají nicméně stále strukturovány podle starého způsobu.¹⁷ Hlavní předměty, které se studují, jsou verbální a numerické – čtení, psaní, počítání. Rozvrhy hodin jsou pružnější a díky didaktickým pomůckám výuka efektivnější a dynamičtější. *„Žáci jsou však stále ještě učeni správným odpovědím na mnohdy nejednoznačné otázky. Někteří učitelé dávají známky podle „zvonové křivky“, která zaručuje, že jedna třetina dané skupiny bude vždy hodnocena „pod průměrem“ nezávisle na tom, čeho dosáhnou.“*¹⁸ Na každé škole nalezneme alespoň několik výtvarných předmětů, také pracovní činnosti, hudební výchovy, ale ve většině případů na školách chybí předměty zabývající se přímo fantazií, představivostí, vizualizací, schopností vnímat, prostorovou představivostí, kreativitou a kreativním uvažováním či intuicí.

2.1 Vliv hemisfér na učení a vzdělávání

Pomocí technik na zaktivizování pravé mozkové hemisféry se žáci ponoří do části své mysli a vytvoří si schopnost vidět věci novým způsobem v jejich celku, vidět základní vzory a různé kombinace. Novým způsobem myšlení se tak otevírají nové možnosti a kreativní řešení problémů, ať již během výuky ve škole, nebo v osobním životě.¹⁹

Doménou pravé mozkové hemisféry je řešení úloh týkajících se manipulací s objekty a rotací předmětů v naší mysli. Lidem, kteří nemají problém vyřešit obrazové a prostorové úkoly, může dělat problém formulace správné odpovědi, neboť centrum řeči je v levé hemisféře.²⁰ Ačkoliv běžně říkáme, že levá hemisféra je zaměřena na verbální schopnosti a pravá na vizuální, nemusí toto rozdělení ve skutečnosti úplně odpovídat aktuálnímu stavu. Neuropsycholog Elkhonon Goldberg poukazuje na to, *„že známé symboly a obrázky, jako například písmena abecedy či přeškrtnutý kruh*

¹⁷ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 58

¹⁸ Tamtéž s. 58

¹⁹ Tamtéž s. 29

²⁰ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 16

znamající „ne“, jsou automaticky vyhodnocovány v levé hemisféře. Ostatní méně známé vizuální objekty, nepravidelné tvary, neznámé tváře, atd. jsou zpracované více v pravé hemisféře.“²¹

Při vyučování by si měl dát pedagog pozor, jaké termíny používá a zdali všem slovům žáci rozumějí. K tomuto tématu se vyjadřuje Vera F. Birkenbihl²², která hovoří o tom, že kdykoli žáci nerozumí pojmem, protože jejich pravá polovina mozku pro ně nemá ještě svou představu, bude tento pojem pro ně obtížný, i kdyby pro všechny ostatní lidi byl jednoduchý. Jedná se například o zkratky, odborné výrazy, cizí slova a podobně, protože žáci nemají ve své pravé části mozku ještě žádnou představu.²³ „Informace v levé polovině mozku jsou myšleny pomocí slov, mluveny, psány, čteny, počítány, analyzovány. V této polovině se zabydlela analýza, logické úvahy, racionální postupy, strážlivý rozum, dále tu probíhají pochody lineární, s důrazem na detail.“²⁴ Takto kódované a uložené informace využíváme ve škole v matematice, tedy během počítání v aritmetice, dále při čtení, psaní, rozborech slovních úloh, textů, vět. Také v učení se cizím jazykům, například při „biflování“ slovíček, dat či vzorců. Pro pravou hemisféru je naopak typické syntetické myšlení, tedy skládání dohromady informací o jednotlivých detailech. Pravá mozková hemisféra poskytuje celkový přehled o problematice. Všechno to, co se učíme nebo vyučujeme, lze zpracovat tak, aby informace byly srozumitelnější a použitelnější. Činností a cvičením, která podporují rozvoj pravé hemisféry, je věnován velký prostor v tištěných publikacích i na internetu. Zmíňme například všeobecně jakoukoliv uměleckou činnost (malování, zpívání, hraní, tanec, sochařství) nebo ruční tvořivou práci (pletení, vyšívání, háčkování, tvoření košíků, výrobky z papíru apod.). Zkrátka pravá mozková hemisféra je nejaktivnější během jakékoliv práce, kdy žáci sami něco vymýšlejí, tvoří a přináší jim to radost.

²¹ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 53

²² Vera F. Birkenbihl pocházející z Německa je odbornicí v oblasti psychologie komunikace, vývoje osobnosti, rozvoje kreativity, psychologie úspěchu a selhání.

²³ BIRKENBIHL, Vera F. *Nebojte se myslet hlavou*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-620-9 s. 244

²⁴ Tamtéž s. 246

2.2 Sperryho odhalení úloh jednotlivých mozkových hemisfér u člověka

Roger Wolcott Sperry byl americký neurovědec, neurobiolog a neurofyziolog, který v roce 1981 získal Nobelovu cenu za odhalení specifických úloh mozkových hemisfér člověka. Sperryho studie na epileptických pacientech, kterým operativně přetřal corpus callosum, což je svazek nervových vláken propojující obě hemisféry, ukázaly, že levá hemisféra je verbální a analytická, a že pracuje následně, zatímco pravá hemisféra je vizuální, percepční, a pracuje souběžně.²⁵

Dnes toto striktní rozdělení moderní medicína díky novým studiím silně zpochybňuje, zatímco mezi laickou veřejností se víceméně ustálilo generalizující rozdělení funkcí obou mozkových hemisfér přibližně následovně:

Levá hemisféra řídí pravou část těla, je verbální, to znamená, že dokáže interpretovat sdělení a mluvenou řeč. Díky ní jsou lidé schopni číst a psát. Je analytická, postupuje krok za krokem, a lineární, myslí tedy v pojmech navazujících myšlenek a příběhů. Informace zpracovává sériově, racionálně a na základě faktů. Je symbolická, dokáže abstrahovat, a proto používá znaky. Je numerická, pracuje podle naučených schémat. Je v ní obsaženo vědomí času, centrum strachu a pud sebezáchovy.

Naproti tomu pravá hemisféra řídí levou část těla, obsahuje obrazové představy, proto dokáže rozeznávat obličej, a je schopná trojrozměrné vizualizace. Spojuje věci dohromady, aby daly celek, je zaměřená na prostor a vnímající vztahy. Je v ní uložena schopnost číst v mapách, skládat skládačky a překreslovat. Informace zpracovává paralelně, je analogická, vnímá podobnosti a rozumí metaforám. Nezná čas, je aktuální, reálná, zaměřená na dané. Je intuitivní a schopná ocenit vizuální umění. Interpretuje neverbální zvuky, má např. schopnost rozlišovat a pamatovat si zvukové tóny, má smysl pro komplexní hudební zvuky a rozeznávání přírodních zvuků. Je tvořivá a vytváří sny.²⁶

²⁵ Todman, D., IBRO History of Neuroscience .*History of Neuroscience: Roger Sperry* [online]. © 2008 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z [www](http://www.ibro.info/Pub/Main_Display.asp?LC_Docs_ID=3473):

<http://www.ibro.info/Pub/Main_Display.asp?LC_Docs_ID=3473 />.

²⁶ HALAMČÍKOVÁ, Petra. Kreslení tou pravou hemisférou. *Rozdělení mozkových hemisfér*. [online]. © 2011 [cit. 2014-09-30]. Dostupné z [www](http://kresleni-tou-pravou-hemisferou.webnode.cz/rozdeleni-mozkovych-hemisfer/): <<http://kresleni-tou-pravou-hemisferou.webnode.cz/rozdeleni-mozkovych-hemisfer/>>.

Roger W. Sperry tvrdí, že „hlavní objevující se téma je, že máme zřejmě dva režimy přemýšlení, verbální a nonverbální, představované odděleně levou a pravou hemisférou, a že náš systém vzdělávání stejně jako věda obecně nonverbální formu intelektu spíše ignoruje. Moderní společnost takto vlastně pravou hemisféru diskriminuje.“²⁷ Mozek lze posilovat a rozvíjet stejně jako svaly. Mozek se musí cvičit, jinak zakrní a může atrofovat. Bylo by ideální, pokud by člověk používal rovnoměrně obě hemisféry současně, aby jejich využití bylo v rovnováze.

Tento pohled na lidský mozek má velký význam pro vzdělávání, konkrétně například v hodinách výtvarné výchovy, kterému se budu věnovat v některé z dalších částí své práce.

2.3 Genderový pohled na mozek Pierce Howarda a názory Františka Koukolíka

Jiným zajímavým objevem, který má vztah k výkonu v matematice, je, „že se žensky diferencované mozky²⁸ snaží matematické problémy řešit tím, že je „prohovoří“. Mužsky diferencovaný mozek naproti tomu matematické úlohy řeší neverbálně. Ženy zvládají matematické pojmy prostřednictvím slovních označení. Muži s nimi pracují abstraktně, bez vědomého užití jazyka. (...) Jedním z důsledků tohoto rozdílu je, že žensky diferencovaným mozům trvá řešení problému déle.“²⁹ V knize Pierce Howarda³⁰ *Příručka pro uživatele mozku* se dočteme o výzkumu, který dokládá, že muži se svou větší pravou hemisférou obvykle lépe vnímají a rozlišují zrakové informace vázané na pravou hemisféru. Naopak ženy lépe vnímají sluchově, což má vazbu na hemisféru levou. František Koukolík doplňuje, že autor tyto výsledky zjednodušil a faktem je, že pouze některé zrakové a sluchové informace se zpracovávají spíše tímto způsobem.³¹ Nicméně František Koukolík ve své publikaci uvádí souvislosti melodie, rytmu a zpracování mozku: „V mozku dospělých lidí zpracovávání melodie a

²⁷ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 51

²⁸ Velmi zjednodušeně řečeno, žensky diferencovaný mozek, ženské vzezření a chování souvisí a nadměrným množstvím estrogenů u mužského embrya. Mužsky diferencovaný mozek, mužské chování a vzhled souvisí s nadměrným množstvím androgenů u ženského embrya.

²⁹ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s. 57

³⁰ Knihu *Příručka pro uživatele mozku* přeložil František Koukolík a sám ji doporučuje v časopise Vesmír KOUKOLÍK, František. PIERCE J. HOWARD: Příručka pro uživatele mozku. Vesmír 77. 1997/1998, roč. č. 7, s. 374 ISSN 1214-4029 Dostupné též z <http://casopis.vesmir.cz/clanek/pierce-j-howard-prirucka-pro-uzivatele-mozku>.

³¹ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s. 60

rytmu odlišné hemisferální dominance. Pravá hemisféra je dominantní pro rytmus, levá pro melodii.³² To považují za podstatnou informaci především pro učitele hudební výchovy, neboť toho mohou využít během tvoření příprav na hodiny, kde mohou diferencovat žáky podle toho, kdo je „lepší“ na rytmus a kdo na melodii. Jistě lze najít využití v hodinách cizích jazyků, kdy se zpívají cizí písničky či recitují texty.

2.4 Superlearning a sugestopedie

Jedny z méně tradičních způsobů vzdělávání jsou superlearning a sugestopedie. Role mozku je v sugestopedii klíčová. Poměrně nový pojem superlearning je učení se všeho více smysly, nejen čtením, ale i pohybem, jasnými názornými obrazy, zvukovým vyjádřením, ale především hrou a vtažením žáka do děje tak, že je motivován se učit.³³ Pro učení je vhodná relaxace spojená s koncentrací. Takový stav znamená uvolnit tělo i mysl. Frekvence mozkových vln se musí z denní beta frekvence (nad 14 Hz) přesunout do alfa stavu (7 – 14 Hz). Pokud se člověk nachází v alfa hladině, pak čas potřebný k nastudování nějakých informací je rapidně snížen.³⁴

Zakladatelem obou přístupů je bulharský vědec Georgi Lozanov. Sugestopedie podle přívrženců této metody respektuje všechny učební typy – auditivní, vizuální i kinestetický a znalosti získané touto metodou se údajně uchovávají v paměti trvaleji než je tomu u ostatních výukových metod. Uvádí se, že tato metoda je vhodná pro intenzivní výuku cizího jazyka. Výuka stimuluje levou i pravou hemisféru, je nedirektivní a respektuje osobnost i způsob učení studenta. Hodiny by měly využívat všech smyslů a všech druhů paměti. Při výuce se používají speciální hudební skladby, které stimulují levou i pravou mozkovou hemisféru.³⁵ Základní rozdíl mezi sugestopedií a superlearningem spočívá v tom, že superlearning působí pouze na racionální stránku myšlení jedince, zatímco sugestopedie zapojuje do procesu učení i jeho podvědomí.

³² KOUKOLÍK, František. *Sociální mozek*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, ISBN 80-246-1242-9 s. 193

³³ Jazyková škola a vzdělávací centrum Slunečnice. *Superlearning*. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z [www: < http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/superlearning/>](http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/superlearning/).

³⁴ Zpaměti.cz, *Superlearning*. [online]. © 2007-2015 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z [www: <http://zpameti.cz/lepsi-uceni/superlearning/>](http://zpameti.cz/lepsi-uceni/superlearning/).

³⁵ Jazyková škola a vzdělávací centrum Slunečnice. *5 x rychlejší metoda učení*. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z [www: < http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/cizi-jazyk-za-7-dni/](http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/cizi-jazyk-za-7-dni/)

2.5 Kurzy neurovzdělávání pro učitele

Společnost SCIO uveřejnila na svých stránkách článek, ve kterém se doporučuje nejen učitelům navštívit kurzy neurovzdělávání. Steve Masson je kanadský vědec v oblasti neurovzdělávání, který zpochybňuje některé zažité představy o tom, jak funguje lidský mozek v procesu učení. Mylné představy nazývá neuromýty.³⁶ Masson se snaží zlepšit školství díky hlubším poznatkům o mozku. Jako příklad mýtu uvádí domněnku, že se studenti učí lépe, když se k nim informace dostávají v jimi oblíbené podobě, například vizuálně, sluchově. Odkazuje se na internetu zveřejněnou studii.³⁷ Svoji skepsi obhajuje a vysvětluje na třech významných poznacích, které znovu posilují relevanci studia vlivu mozku na vzdělávání. První objev je, že „učení mění mozek. Přesněji, učení mění spojení mezi neurony v mozku. Když se studenti učí číst nebo počítat, jejich mozek se mění. S pomocí současných zobrazovacích metod je možné pozorovat a měřit efekt učení na mozek.“ Druhý objev: „struktura mozku ovlivňuje učení. Všem vlivům na učení a na to, jak se nové poznatky ukládají v mozku, ve skutečnosti předchází jeho struktura. Více informací o mozku studentů pro učitele znamená mít lepší znalosti předpokladů a omezení ve studijním procesu. Třetí objev: „způsob učení má dopad na změny, které jsou výsledkem učení. Dvě různé metody učení ne nutně povedou ke stejným změnám v mozku studenta, jak ukazuje výzkum porovnávající dopady globální a hláskové metody učení čtení. Nejen, že mozek studenta se mění vlivem učení, ale učitel může sehrát klíčovou roli při rozvoji jednotlivých partií mozku.“³⁸

Jedna věc je jistá, že mozek všech studentů je velmi tvárný. Obtíže studentů při učení by tedy neměly být vnímány jako neměnné, ale spíše jako výzvy k jejich překonání, jejichž mozek se může změnit a zlepšit prostřednictvím učení. Velmi důležitou roli hrají i učitelé. Prostřednictvím pedagogických rozhodnutí mohou učitelé pomoci studentům rozvíjet nervové spoje, které jim umožní číst, psát, počítat a řešit

³⁶ MASSON, Steve. Cea, *Neuromyths are a Barrier to changing Education*. [online]. © 12.11.2013 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: < <http://www.cea-ace.ca/blog/steve-masson/2013/11/2/neuromyths-are-barrier-changing-education> >.

³⁷ DEKKER, LEE, Howard, JOLLES, Frontiers. *Neuromyths in Education: Prevalence and predictors of misconceptions among teachers*. [online]. © 18.10.2012 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: < <http://journal.frontiersin.org/Journal/10.3389/fpsyg.2012.00429/full> >.

³⁸ SCIO. Trendy ve vzdělávání. *Kterak neuromýty překážejí rozvoji vzdělávání*. [online]. © 2008-2015 Jan Moravec, Bohumil Kartous [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: < <https://www.scio.cz/o-vzdelavani/trendy-ve-vzdelavani/kterak-neuromyty-prekazeji-rozvoji-vzdelavani.asp> >.

všechny druhy problémů. To znamená uzpůsobit vzdělávací systémy tak, aby pomohly zajistit výuku korespondující s funkcí a stavbou mozku každého žáka.

3. Mozkové hemisféry ve vazbě na specifické poruchy učení

Specifické poruchy učení jsou poruchy způsobující problémy v rámci vzdělávacího procesu, kdy žáci projevují nedostatečně rozvinuté schopnosti, což jim způsobuje výukové obtíže. Odborně se těmto poruchám říká dyslexie, dysortografie, dysgrafie a dyskalkulie.

„Přesný původ vzniků těchto poruch učení není dosud znám. Předpokládá se, že existuje dědičný sklon k rozvoji těchto poruch (přibližně u 40% dětí postižených rodičů), a že tyto poruchy jsou způsobeny mj. odchylnou organizací aktivit mozku a dominancí hemisfér, která není typická. Specifické poruchy učení jsou nejčastěji vztahovány k dysfunkci části mozku (následkem např. LMD) nebo jeho drobného poškození, určitý vliv je přikládán i nepříznivým vlivům prostředí – zejména emocionálnímu klimatu v rodině a vztahu rodičů ke škole.“³⁹

3.1 Muzikoterapie ve vazbě na specifické poruchy učení

Jedna z možností, jak pracovat se žáky se SPU je pomocí muzikoterapie, kdy je hudba terapeutickým prostředkem. Ve vztahu k specifickým poruchám učení se můžeme setkat s pojmem „křížení“. Označují se tak cviky, které zapojují obě poloviny těla, a tak jsou aktivovány obě poloviny mozku současně. V publikaci Marie Beníčkové *Muzikoterapie a specifické poruchy učení* se dočteme mimo jiné o muzikoterapeutických cvičeních podporujících například rozvoj úrovně motoriky, percepce, paměti či laterality a spolupráce mozkových hemisfér.⁴⁰ Pro rozvoj laterality a mozkových hemisfér je vhodné z této situace najít výchozí řešení tím, že budeme se žáky se SPU „křížit“ – zapojovat obě poloviny těla – současně.

³⁹ NETOLICKÁ, Danuše. Národní institut dětí a mládeže. *Specifické poruchy učení* [online]. © 2015 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z www: < <http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/specificke-poruchy-uceni-1-cast/> >.

⁴⁰ BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-3520-7 s. 30-31

Rozvoj pravé hemisféry: ⁴¹

- rozeznávání přírodních zvuků,
- zrakové a sluchové rozlišování izolovaných hlásek a písmen,
- rytmická cvičení,
- orientace v prostoru bez řečového doprovodu (například hledání cest v bludišti, na mapě)
- globální vnímání – poznávání obličejů, doplňování linií do celku, poznávání neúplných obrázků,
- čtení textů sestavených z různých typů písmen,
- respektování emocionální složky vjemů, spojování cvičení s příjemným zážitkem klidu, pohody při práci.

Rozvoj levé hemisféry:

- vnímání řeči, vyprávění, vyjadřování myšlenek, naslouchání pohádce
- vnímání slabik jako fonetických jednotek sluchem, rozlišování slabik, čtení slabik
- vnímání, rozlišování, nácvik melodie hudební i melodie mluvené řeči
- globální čtení s domýšlením obsahu
- čtení neúplných slov, vět
- slovní hříčky, přesmyčky
- analyticko-syntetická činnost v oblasti zrakové a sluchové percepce, při nácviku čtení a psaní

3.2 Metoda One brain a dyslexie

Slovy Jiřího Jošty⁴² se dyslexií rozumí porucha čtení a omezená schopnost naučit se číst, přestože je člověk inteligentní, v dobrém fyzickém stavu a duševně zdravý.⁴³ Ačkoliv osobně nejsem zastáncem alternativních způsobů medicíny, rozhodla jsem se do své diplomové práce zařadit kapitolu z oboru kineziologie, protože se zabývá a

⁴¹ Tamtéž s. 124

⁴² Mgr. Jiří Jošt, CSc., žák prof. Z. Matějčka a doc. V. Hrabala, dlouhodobě pracoval v pedagogicko-psychologickém poradenství. Od r. 2002 přednáší na Pedagogické fakultě Jihočeské univerzity. Věnuje se zejména problému specifických poruch učení a jejich vztahu k očním pohybům. Je členem Mezinárodní akademie pro výzkum poruch učení (International Academy for Research in Learning Disabilities) a odborné společnosti Dyslexie.

⁴³ JOŠT, Jiří. *Čtení a dyslexie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, ISBN 978-80-247-3030-1 s. 20

zaměřuje na tuto problematiku. Jeden ze způsobů, jak s dyslexií pracovat, je metodou One brain vytvořenou Danielem Whitesidem. Tato metoda se odkazuje na názory americké pedagožky Carol Hontzové, která tvrdí, že dyslexie je ve skutečnosti nesprávná komunikace mezi pravou a levou mozkovou hemisférou, a obvykle také mezi přední a zadní částí mozku. „*Ve většině případů je vyvolána emocionálním traumatem nebo stresem, které jsou tak intenzivní, že následkem strachu, bolesti, případně strachu z bolesti, si jedinec v mozku naprogramuje u některých svých schopností "bílé skvrny". Od traumatizujícího okamžiku pak po celý život existenci těchto schopností popírá.*“⁴⁴ Pomocí metody One Brain lze určit příčina stresu a jeho emotivní dosah. K zjištění příčin stresu se používá jednoduchý svalový test. Mozku mohou odborníci zadat jakoukoli otázku a odpověď ano/ne dostanou v podobě změny svalového napětí. Svaly ruky při reakci na danou otázku zeslábnu, nebo naopak zůstanou pevné.

Kvalifikovaná terapeutka Helena Janušíková, o této metodě tvrdí, „*že metoda je odvozena od ideálního chodu mozku, kdy jeho pravá a levá hemisféra dokonale a vyváženě spolupracují.*“ I tato technika je založena na faktu, že pravá hemisféra je umělecky tvůrčí, vnímá barvy, obrazy a symboly. Vše vnímá jako celek. Levá hemisféra analyzuje, zaměřuje se na detaily, poskytuje informace z oblasti logiky a zajišťuje orientaci v čase. Metoda One brain vychází z předpokladu, „*že z každého negativního prožitku vzniká neurologická blokáda. Vlivem prožitého stresu dochází ke vzniku blokády v mozku, kdy jednotlivé hemisféry vzájemně nespolečně spolupracují. Následně dochází i k zablokování příslušných svalových skupin, které jsou mozkiem řízeny.*“⁴⁵ Podle slov Janušíkové je tato metoda jemná a účinná, protože při nesprávné komunikaci mezi pravou a levou hemisférou se projevují různé poruchy, k jejichž korekci či odstranění může kineziologická metoda One brain napomoci.

Tato metoda by mohla být podle ní využita pedagogy i ve škole a při učení, protože napomáhá odstranit či vyřešit například konflikty se spolužáky a učiteli, šikanu, strach a stres ze zkoušek, problémy s učením a pamětí, trému a strach z veřejného

⁴⁴ MAREK, Vlastimil. Baraka. *Carol Hontzová: Metoda One brain*. číslo 3. © 1997/1998. s. 20 [online]. [cit. 2014-11-15]. Dostupné z www: <http://www.baraka.cz/Baraka/Baraka_3.pdf>.

⁴⁵ HANZALOVÁ, Lenka. Kineziologická poradna pro děti a dospělé. *Kineziologie One brain*. [online] 2014 [cit. 2015-03-24]. Dostupné z www: <<http://www.kineziopradna.cz/kineziologie-one-brain.php>>.

projevu, apod.⁴⁶ Prvky kineziologie využívají pedagogové na kurzech kreslení pravou mozkovou hemisférou.⁴⁷

4. Pravorukost a levorukost

Říká se, že náš svět je stvořen pro praváky. Například vybavení v autě, nástroje, fotoaparát i telefonní sluchátko v budce je na pravé straně. Při pozdravu podáváme pravou ruku.

Praváctví a leváctví závisí na dědičnosti, porodním stresu a poranění. Koukolík poznamenává, že stav je určen především geneticky a nitroděložním ovlivněním vývoje mozku testosteronem.⁴⁸ Levá mozková hemisféra je citlivější na nedostatek kyslíku, takže případný porodní stres může přesunout řízení dominantní ruky do pravé hemisféry, čímž vznikne levák.⁴⁹

Je známo, že ještě v nedávné minulosti panoval předsudek proti levé ruce a tedy i pravé hemisféře. To vedlo mnohé rodiče a učitele k tomu, že snažili přeučit levoruké děti na praváky. To neslo neblahé následky a způsobovalo problémy v dospělosti. Jednalo se například o následek ve formě koktání, problémech při čtení nebo i rozlišování levé a pravé strany. Statisticky vzato je pravdou, že leváci jsou náchylnější ke koktavosti a dyslexii.⁵⁰ V dnešní době už jsou učitelé a rodiče tolerantní vůči levákům. Tuto toleranci můžeme jen uvítat.⁵¹ „Klíčovým důvodem, proč nepřeučovat děti, je to, že uspořádání mozku je pravděpodobně geneticky určené, a pokoušet se o změnu takzvaného předurčení není přirozené. Přirozené upřednostnění je tak silné, že pokusy o přeučení tlakem a pomocí trestů v minulosti často vyústily v „obouruké“ děti, které se naučily psát pravou rukou, ale na všechno ostatní používaly levou.“⁵²

V historii po celém světě bychom našli mnoho příkladů spojování dobrých

⁴⁶ JANUŠÍKOVÁ, Helena. Kineziologická poradna, *Metoda one brain*. [online]. © 2009 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z www: < <http://www.kineziolog.eu/metoda-one-brain.php> >.

⁴⁷ JÍLKOVÁ, Drahoslava. Kineziologie, *Metoda one brain*. [online]. © 2014 [cit. 2015-01-17]. Dostupné z www: < <http://www.atelier-kresleni.cz/kineziologie> >.

⁴⁸ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s. 123

⁴⁹ Tamtéž s. 122

⁵⁰ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 59

⁵¹ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 59

⁵² EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 59

vlastnosti s pravou rukou/levou hemisférou a naopak přikládání levé ruce/pravé hemisféře špatné a negativní věci. Příkladem může být latinské slovo *sinister*⁵³ používané pro výraz vlevo, levý, jehož význam je také neobratný, nepříznivý a špatný. Pravý je latinsky *dexter*, což znamená schopnost, zručnost či příznivý a šťastný.⁵⁴ Podobně je tomu i v jiných jazycích, například anglosaských či ve francouzštině. Pod heslem „levoruký“ stojí ve slovníku synonyma jako neobratný, nešikovný, pochybný, nemotorný. Synonyma pro „pravoruký“ jsou správný, nepostradatelný či spolehlivý.⁵⁵

To, jakou ruku člověk využívá víc, nám naznačuje uspořádání mozku dotyčného. Takových ukazatelů je více, například jedno oko využíváme pro zaostřování více, více používáme i jednu nohu, například při sejítí z okraje chodníku, ze schodů.

Mezi leváky a praváky jsou neopomenutelné rozdíly. To znamená, že leváci obvykle častěji zpracovávají řeč a prostorový obraz v obou hemisférách než praváci. Konkrétně, *„jazyk je zpracováván v levé hemisféře u 90 % praváků, ale jen u 70 % leváků. Ze zbývajících 10 % praváků mají jen asi 2 % jazykové centrum v pravé hemisféře, zbývajících 8 hemisféry obě.“*⁵⁶

Například při kreslení odborníci doporučují zprvu vyzkoušet obě ruce a pak zůstat u té, se kterou se žákům pracuje pohodlněji. Leváci vynikají v matematice, geometrii, hudbě a v šachách. Například i Leonardo Da Vinci či Rafael⁵⁷, Beethoven či Kafka⁵⁸ byli leváci. I přesto se domnívám, že je zapotřebí ještě spousta výzkumu a měla bych zmínit, že dělení lidí na leváky a praváky není zcela přesné. Důvod je ten, že lidé mohou být zcela pravorucí, zcela levorucí, téměř bez preference či kombinace již zmíněných typů.

Člověk má geneticky předurčeno, zdali bude používat levou či pravou ruku pro uchopování věcí, držení lžice, krájení, malování, kreslení, či například čišťení si zubů a

⁵³ KÁBRT, Jan a spol. *Latinsko český slovník*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. s. 398

⁵⁴ Tamtéž. s. 137

⁵⁵ ABZ Slovník českých synonym [online]. © 2008-2015 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z www: <<http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/levy>>. a <http://www.slovník-synonym.cz/web.php/hledat?typ_hledani=prefix&cizi_slovo=prav%C3%BD>. V anglickém jazyce „Left-handed“ a „Right-handed“:

<<http://www.thesaurus.com/browse/left-handed?s=t>>

⁵⁶ Tamtéž s. 59

⁵⁷ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 60

⁵⁸ ANKH Magický ateliér. *Kreslení*. [online]. © 2005 [cit. 2014-09-17]. Dostupné z www: <<http://www.ankh.cz/kresleni.htm#onebrain>>.

česání se. Dodnes věda bojuje při hledání vysvětlení toho, co ve skutečnosti způsobuje dominanci jedné nebo druhé poloviny mozku. Jisté ale je, že tuhle genetickou predispozici lze změnit.⁵⁹ K tomu se vyjadřuje například německá psychologka Johanna Barbara Sattler, která hovoří o tom, že každé přeškolení leváků, ať nevědomé či z donucení, je velký zásah do mozku.⁶⁰

Pokud je žák levák, je nutná podpora, jak ze strany učitele, tak i rodičů. Platí jednoduché pravidlo, že leváci by vždy měli sedět na levé straně lavice. Velký pozitivní krok dopředu je fakt, že lze koupit písanky speciálně pro leváky. Předlohy písmen jsou i na pravé straně, takže si dítě levou rukou nezakrývá zadání.⁶¹ „*Ikdyž většina praváků, a zvláště pak muži, má centrum řeči v levé hemisféře, levorukost sama o sobě neukazuje na to, že by se centrum řeči u těchto lidí nacházelo v pravé hemisféře*“.⁶² „*Většina leváků svoji řeč alespoň částečně kontroluje také levou hemisférou. Ale u leváků, kteří měli v mládí vážný úraz hlavy, je třikrát větší pravděpodobnost, že budou mít řečové centrum v pravé hemisféře, než u leváků bez tohoto úrazu.*“⁶³

5. Techniky práce s mozkiem

Edwardsová se domnívá, že obě hemisféry spolu mohou rozmanitými způsoby spolupracovat. Spolupráce spočívá v tom, že každá polovina poskytuje své schopnosti a zpracovává tu část úkolu, pro kterou se hodí nejlépe. Jindy zase obě hemisféry pracují jednotně, kdy jedna víceméně vede a druhá následuje. Jsou případy, kdy „*můžou být i v konfliktu, když se jedna hemisféra snaží dělat něco, co ta druhá „ví“, že umí lépe. Je dokonce možné, že každá hemisféra má způsob, jak skrýt informace před tou druhou.*“⁶⁴

⁵⁹ HILDEBRANT- SOCHOR, Indra. Mladá fronta: Mladá žena. *Život z levé strany*. [online]. © 2005-2011 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z [www: <http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php%3Fid=303660 >](http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php%3Fid=303660).

⁶⁰ SATTLER, Johanna Barbara, *Postulates Derived from Research Findings*. [online]. [cit. 2014-11-08]. Dostupné z [www: <http://www.linkshaender-beratung.de/english/Postulates.htm>](http://www.linkshaender-beratung.de/english/Postulates.htm).

⁶¹ Obchod pro leváky. *Písanky*. [online]. © 2009 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z [www: <http://www.obchodprolevaky.cz/pisanky-c8>](http://www.obchodprolevaky.cz/pisanky-c8).

⁶² BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 27

⁶³ Tamtéž s. 35

⁶⁴ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 53

5.1 Vyrovnávání hemisfér

To, co k vyrovnání hemisfér potřebujeme, jsou úkoly a práce, kterou levá hemisféra odmítne. Je to z toho důvodu, že to prostě nedokáže vyřešit.⁶⁵

„Ke kompenzaci obou polovin mozku dochází podle psychologických poznatků především v tzv. stavech útlumu. Když člověk na nic nemyslí. Jako například při delší jízdě vlakem, kdy nepůsobí jinak aktivní polovina mozku na tu potlačovanou jako blok. Díky tomu mívají praváci v takových situacích tvůrčí myšlenky a leváci oproti tomu začínají uspořádat a systematizovat. Příznivě se fáze útlumu v bdělém stavu projeví na řeči. U praváků povzbuzují fáze útlumu fantazii a kreativitu a v té době je napadají úžasná přirovnání a představy. Objevují slova, věty a složité konstrukce, na které by při "plném vědomí" jen sotva přišli. Leváci oproti tomu rozpoznávají - samozřejmě vždy svým způsobem - logické vazby, časové posloupnosti a symbolické souvislosti.“⁶⁶

V článcích o levorukosti či na stránkách kurzu kreslení pravou mozkovou hemisférou vedeného Milenou Živorou jsem se dočetla o několika cvičeních, která pomáhají odlehčit dominanci poloviny mozku. Doporučuje se, aby si všechna cvičení pedagog nejprve vyzkoušel sám na sobě, aby rozhodl, která metoda bude pro jeho žáky nejvhodnější, a poté tato cvičení žáci prováděli pravidelně.

Jedná se o aktivity⁶⁷, které pomohou vyrovnat obě hemisféry, a které může pedagog využít na začátku vyučování:

„Ležatá osmička:

Nakreslete ve vzduchu nataženými pažemi velkou ležatou osmičku - znak nekonečna. Očima se soustřeďte na koncečky prstů a sledujte pohyby rukou. Alternativou pro toto cvičení je žonglování se třemi míčky. Žonglér se musí umět dívat skrze míčky a vnímat je nepřímou - pokud se na jeden podívá, ostatní mu spadnou. Pohyby těla, tvar,

⁶⁵ Tamtéž s. 63

⁶⁶ PIVOŇKOVÁ, Jitka. Pro leváky.cz. *Vyrovnávání hemisfér*. [online]. © 2005 [cit. 2014-08-07]. Dostupné z [www: < http://prolevaky.cz/index.php?id=31 >](http://prolevaky.cz/index.php?id=31).

⁶⁷ ANKH Magický ateliér. *Kreslení*. [online]. © 2005 [cit. 2014-09-17]. Dostupné z [www: < http://www.ankh.cz/kresleni.htm#onebrain >](http://www.ankh.cz/kresleni.htm#onebrain).

který míčky při letu opisují, vlastní dech a především pohled do prázdna - to vše dokáže mozek mimořádně uvolnit. “⁶⁸

Křížové cvičení:

Vezměte si velký papír a pomocí pravítka a fixy spojte čarou pravý horní roh s levým dolním a levý horní s pravým dolním. Vznikne vám kříž (velké písmeno X). Takto upravenou pomůcku umístěte ve výšce svých očí např. na tabuli. Stále se dívejte do středu kříže, kde se čáry protínají. Poté zvedněte vysoko levé koleno a dotkněte se jím lokte pravé ruky. Střídejte levé a pravé koleno s levým a pravým loktem. Je jedno, kterou nohou začínáte. Snažte se tento pohyb dělat co nejpomaleji a plně se soustřeďte stále do středu kříže.⁶⁹

Slon:

Postavte se vzpřímeně s uvolněnými koleny. Pevně přitiskněte levé ucho k levému rameni. Natáhněte levou paži a namalujte v prostoru před sebou s nataženým ukazováčkem velkou ležatou osmičku. Trup přitom bude následovat pohyby paže, bude se tedy trochu kývat sem a tam. Začněte pohybem zprava nahoru. Sledujte očima konečky prstů po celou dobu, kdy kreslíte osmičku. Cvičení několikrát opakujte. Aktivují se tak všechny oblasti duševně-tělesného systému a kromě toho se tím uvolní i pnutí v šiji.⁷⁰

Souběžnost:

Vezměte si kus papíru a do každé ruky jednu tužku. Kreslete oběma rukama najednou zrcadlově obrácené obrazce, doporučuje se začít s jednoduchými tvary, jako jsou kruhy. Tímto cvičením se podporuje koordinace očí a rukou, což pomůže lepší koordinaci při psaní.⁷¹

„Někteří autoři na rozdíl mezi hemisférami stavěli hypotézy kulturně antropologické.“ Například psycholog Robert Ornstein tvrdí, „že různé kulturní okruhy lze charakterizovat podle toho, zda se jedná o kulturu levomozkovou nebo pravomozkovou.“ Podle Ornsteina je vnitřně orientované, bezeslovné myšlení

⁶⁸ PIVOŇKOVÁ, Jitka. Pro leváky.cz. *Vyrovňávání hemisfér*. [online]. © 2005 [cit. 2014-08-07]. Dostupné z [www: < http://prolevaky.cz/index.php?id=31 >](http://prolevaky.cz/index.php?id=31).

⁶⁹ PIVOŇKOVÁ, Jitka. Pro leváky.cz. *Vyrovňávání hemisfér*. [online]. © 2005 [cit. 2014-08-07]. Dostupné z [www: < http://prolevaky.cz/index.php?id=31 >](http://prolevaky.cz/index.php?id=31).

⁷⁰ Tamtéž

⁷¹ Tamtéž

svědectvím, že ve východních kulturách se uplatňovala více pravá hemisféra. „*Naproti tomu západní myšlení – racionalistické, objektivující – má ukazovat na převahu hemisféry levé.*“⁷² Naopak jiní neurobiologové, například Nicole Beckerová, neurobioložka z Eberhard-Karls univerzity v Tubingenu, zpochybňují, že by se funkce mozku daly takto jednoduše lokalizovat. Prohlašují naopak, že obě hemisféry jsou zodpovědné za výše zmíněné funkce stejnou měrou.⁷³

5.2 Mentální mapování

Mentální mapy je technika připisovaná Tonyemu Buzanovi, který zároveň vytvořil počítačový software pro sestavování „mind maps“. Jejich výhoda spočívá ve skutečnosti, ke které by měla výuka na školách směřovat, totiž, že při jejich sestavování je do činnosti zapojena současně levá i pravá mozková hemisféra a jde tedy o neefektivnější způsob zápisu nových poznatků. Začne se tím, že hlavní problém se zapíše doprostřed listu papíru a uvažuje se o všem, co by mohlo mít vztah k napsanému problému. Vytvoří se jednoduchý náčrtek, vymyšlený na základě představy o neuronálních sítích v našem mozku.⁷⁴ Smyslem je vyhmátnout prvky složitějšího problému, tématu nebo pojmu neformálním způsobem založeným na podobnosti s neurálními sítěmi. Souvislosti a asociované pojmy se zakreslí do „bublin“ propojených s ústředním pojmem. Ke každému podtématu se mohou přikreslit další souvislosti. Myšlenkové mapy jsou založeny na heslech, proto pokud se žáci naučí správně vybírat slova z textu, představuje to pro ně další výhodu.

Klíčovým momentem je to, že student si vše lépe zapamatuje, protože použije obě hemisféry. Pomocí pravé hemisféry si může vytvořit barevné a prostorové spojitosti mezi jednotlivými pojmy. Mentální neboli myšlenkové mapy napomáhají kreativě a kreativnímu myšlení. Rozlišují se tzv. tři generace myšlenkových map. První generace je založena na užití jedné barvy, druhá generace používá více barev, třetí využívá navíc i obrázky. Mapy třetí generace jsou neefektivnější, protože dochází ke spojení slova, obrazu a barvy. Ideální je vybrat si barvu, která se k danému heslu hodí.

⁷² HOUSER, Pavel. Science world. *Hemisféry pod lupou*. [online]. [cit. 2014-08-01]. Dostupné z [www: < http://www.scienceworld.cz/biologie/hemisfery-pod-lupou-8-3179/?switch_theme=mobile />](http://www.scienceworld.cz/biologie/hemisfery-pod-lupou-8-3179/?switch_theme=mobile).

⁷³ HANSEN ČECHOVÁ, Barbara. Psychologie. *Mýtus pravé hemisféry* [online]. © 1.6.2010 [cit. 2014-09-07]. Dostupné z [www: < http://psychologie.cz/mytus-prave-hemisfery/ >](http://psychologie.cz/mytus-prave-hemisfery/).

⁷⁴ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s. 335

5.3 Technika kreslení artrelax

Další alternativou, která nabízí práci s pravou mozkovou hemisférou je metoda Zdeňky Adlerové, která vytvořila soubor aktivit pro lepší funkci pravé mozkové hemisféry a na toto téma vede praktické semináře, kde využívá techniku nazvanou *artrelax* = automatická kresba. Jednou z dalších představitelk této techniky v České republice je paní Eva Suttnerová, která vydala pracovní sešity⁷⁵. Artrelax je relaxační kresba, která působí jako harmonizační a tvůrčí prostředek. Je to hra, ve které jedinec dospívá k poznání vlastních tvořivých schopností bez ohledu na mentální schopnosti. Tato technika údajně pomáhá, léčí a usnadňuje komunikaci mezi lidmi. Jejich snahou je vyrovnávání hemisfér díky neustálému rozvíjení smyslů a rozvíjení rovnováhy mezi vědou a uměním, logikou a představivostí. „*Ke kompenzaci obou polovin mozku dochází v tzv. stavech útlumu, tedy když člověk nic nemyslí. Tyto stavy útlumu jsou velmi zdravé, avšak jejich „navození“ je pro člověka velmi těžké. (...) S artrelaxem pracují ve skupinkách.*“⁷⁶

6. Dětský výtvarný projev ve vazbě na psychický vývoj

Při zkoumání vývoje dětského výtvarného projevu se došlo k poznání, že v jeho vývoji si lze povšimnout zákonitostí, které se objevují u každého zdravě se vyvíjejícího dítěte. Psychický vývoj jedince je analyzován z různých hledisek, především se zaměřením na osobnost jedince podle jednotlivých psychických funkcí. Vývoj je závislý na mnoha faktorech. Psychický vývoj bývá členěn do různě dlouhých období, na sebe navazujících vývojových fází. Pro rozvoj některých kompetencí je jedinec nejlépe připraven v tzv. citlivém období, kdy je v této době vnímavější k podnětům, které vývoj v této oblasti podporují.

Psycholožka Marie Vágnerová ve svých knihách uvádí, že psychický vývoj se dělí na tři základní složky: biosociální, kognitivní a psychosociální. S termínem biosociální vývoj spojuje vývoj tělesný, který je také ovlivňován společenskými postoji k lidskému tělu. Kognitivní vývoj zahrnuje zejména psychické procesy týkající se příjmu a zpracovávání informací, myšlení, rozhodování se a učení. Je ovlivňován nejen

⁷⁵ Sešit k zakoupení <http://www.zbozi.cz/vyrobek/artrelax-pracovni-sesit-1-eva-suttnerova/>

⁷⁶ VOSTALOVÁ, Lenka. Inflow. *Paměť a kreativita – programy pro všechny* [online]. © 29.6.2009 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z [www: < http://www.inflow.cz/pamet-kreativita-programy-pro-vsechny >](http://www.inflow.cz/pamet-kreativita-programy-pro-vsechny).

vrozenými dispozicemi, ale také vlivy z okolí. Psychosociální vývoj se sleduje v procesu socializace.

Domnívám se, že pro tuto diplomovou práci je klíčový vývoj kognitivní, i když nelze další dvě složky v žádném případě opomíjet, protože se navzájem ovlivňují. Je také důležité se zmínit o psychickém vývoji člověka, protože jedno z jeho období souvisí s tématem krize výtvarného vyjadřování, které bylo jedním z důvodů vzniku kurzů tvorby pravou mozkovou hemisférou.

Batolecí věk trvá od jednoho do tří let. Do tří let se u dítěte velmi rychle vyvíjí motorika, myšlení a řeč, což jsou pro lidský život zcela zásadní schopnosti. Co se týče motorických dovedností, dítě objevuje kouzlo pohybu samotného a uspokojuje ho již pouhá svalová aktivita, díky které si vytváří představu o vlastním těle. Piaget podle charakteristického stadia vývoje myšlení nazval toto období jako senzomotorické.⁷⁷

Pro poznávací vývoj jsou u zdravých lidí nejpodstatnější vizuální informace. Dítě se oprošťuje od omezeného vnímání pouze aktuálně daného a dostává se do fáze symbolického, předpojmového myšlení, kdy je základem porozumět trvalosti objektu. Již ke konci senzomotorického období se objevuje u dítěte schopnost představovat si předměty a události prostřednictvím něčeho jiného, co "označuje" a co slouží jen této představě.⁷⁸ Jde o základní funkci pro vývoj pozdějšího jednání - funkci symbolickou neboli sémiotickou. Nástroji této funkce jsou symboly - motivované, v něčem se podobají tomu, co označují a znaky, které jsou konvenční, libovolné. Symboly si tedy jedinec může utvářet sám, znaky jsou však kolektivní.⁷⁹

Co se týče výtvarného projevu v batolecím věku, odborníci se shodují. Kresba nebo grafický obraz je již od počátku přechodem mezi hrou a obraznou představou. Pedagog Jaromír Uždil nazývá období kolem roku a půl, kdy dítě poprvé dostane tužku do ruky, „obdobím čárání“.⁸⁰ První kresby jsou podobné prvním jeho slovům, tedy náhodné, nespojené s věcným významem. Důležitá je radost z kresby jako činnosti samotné, nikoliv z výsledku. Převládá krouživá čára, ale její intenzita je nestejná. Kresba je především grafickým záznamem pohybu, ale můžeme spatřit snahu o

⁷⁷ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I.* 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 32

⁷⁸ PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s. 46

⁷⁹ Tamtéž, s. 49

⁸⁰ UŽDIL, Jaromír, *Výtvarný projev a výtvarná výchova.* 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974. s. 84-87

vypořádání se s plochou papíru apod. Dítě začne čmárat šikmo nahoru a dolů nebo zprava doleva a nedlouho poté kreslí ovály přirozenými krouživými pohyby. Zpočátku ani nerespektuje hranice papíru, ale brzy se naučí zaplnit plochu papíru citlivě a rovnoměrně. Po pár týdnech dítě zjistí, že obrázky mohou být znakem něčeho nebo někoho z vnějšího světa. Nejčastěji se tak stane, když se ho někdo zeptá, co vlastně nakreslil. Nejdříve upravuje význam obrázku podle toho, co se mu zrovna podaří nakreslit a až s odstupem času začne kreslit s představou, čeho chce docílit. Později se naučí měnit směr čáry a začne kreslit kříže a ke kruhům přidává čáry, které představují končetiny. Takovým zobrazením lidské postavy se říká hlavonožci, protože dítě spojuje hlavu i trup člověka v jeden ovál. Kreslí to, co mu připadá nejdůležitější, tedy hlavu, která je důležitá pro komunikaci, a končetiny, které jsou nutné pro pohyb.⁸¹ Výsledkem je zdokonalení motoriky a postupný vznik představivosti. Můžeme sledovat uspokojení, zaujetí a zmiňovanou radost z grafického projevu.⁸²

Předškolní věk trvá od tří do šesti nebo sedmi let, končí nástupem do školy. Charakteristickými rysy jsou ujištění se o vlastní pozici ve světě a zvýšená iniciativa, kdy má dítě potřebu věci dělat samo a potvrdit si tak svoje schopnosti. Pro děti předškolního věku je charakteristické názorné a intuitivní myšlení. Piaget nazývá toto období jako předoperační myšlení, kam řadí děti od 2 do 8 let. Podle jeho názoru u dětí do 4 let se rozvíjí představivost a symbolické označování. Od 4 let převažuje názorné myšlení.⁸³ Děti se řídí jen názorným poznáním, protože ještě neumí uvažovat v rámci logických pravidel a nedokážou vnímat komplexně. Zaměřují se na percepčně nápadný znak situace, který ani nemusí být ten nejdůležitější. Dítě není schopno ještě rozdělit svoji pozornost na více věcí a zkoumat objekty systematicky. Dítě proplétá skutečnost a fantazii, ačkoli dokáže odlišit živé od neživého.⁸⁴

Předškolní děti svůj vlastní názor na svět vyjadřují v kresbě, vyprávění, nebo ve hře. V tomto období má kresba neverbální symbolickou funkci, kde se dítě snaží zobrazit realitu tak, jak ji samo chápe. První fáze, senzomotorická fáze, ještě symbolický charakter nemá. Jak jsem již výše zmínila, děti si čmárají, protože tato

⁸¹ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychologický život dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-599-7 s. 12 - 27

⁸² HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 32-33

⁸³ Tamtéž s. 32-33

⁸⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8 s. 173 - 184

činnost sama o sobě je pro ně zajímavější, než sám výsledek.⁸⁵ Postupně časem dítě zjistí, že čmáráním může zobrazit realitu a čmárání se stává symbolem. Dítě svůj výtvarný výtvor zpětně pojmenuje. Poslední vývojovou fází je primární symbolické vyjádření, kde dítě je schopno již úmyslně nakreslit něco konkrétního. Kresba symbolicky zobrazuje skutečnost. Děti zobrazují to, co považují za nejdůležitější, nejčastěji zobrazují lidi.⁸⁶ Vývoj kresby má svůj specifický průběh. Přibližně tříleté děti kreslí tzv. hlavonožce. Největší význam má pro ně lidský obličej a končetiny. Je to z toho důvodu, že dítě si uvědomuje, k čemu mohou tyto části těla sloužit. Pro následující subjektivně fantazijní stadium je typické zpracování více detailů, ale nerespektující realitu. Typické jsou tzv. průhledné kresby, kdy dítě přikresluje další části oděvu nebo zobrazí miminko v bříšku. Dítě již tedy zobrazuje i trup, může zdůraznit i pohlavní identitu. Na konci předškolního věku se dětské výtvarky stále více podobají skutečnosti, hovoříme o stadiu realistického zobrazení.⁸⁷ Kresby postavy mohou být s nepatrným tělem a dlouhýma nohama. Je to možná z toho důvodu, že mladší předškolák se dívá na dospělého člověka obvykle z podhledu, proto se mu jeví nohy relativně dlouhé.⁸⁸ Kresba rodiny dítěte předškolního věku může vypadat jako skupina nediferencovaných postav, někdy s náznakem společné aktivity, výletu apod. Dívčí kresby mohou být se znaky genderové identity, jako například postava princezny s dlouhými vlasy, náušnicemi a zdobenými šaty.⁸⁹ Dítě nekreslí přesně to, co vidělo, v jeho kresbách se spojuje představivost a věcná znalost. Snaží se vystihnout to, „co je pro zobrazovanou věc podstatné, co zná a co ho zajímá“⁹⁰. Toto zobrazování je nazýváno ideoplastické, což znamená, že tvorba dětí vyjadřuje ideje, představy a city, je opakem pouze figurativního zobrazování. Typické je také transparentní zobrazování věcí, které ve skutečnosti nemohou být vidět, například snědené jídlo v bříše apod. Dětská psychika mu nedovolí kreslit jinak. Nevědomě si tak ovšem vytváří kresebný symbolický systém, který mu později může bránit ve schopnosti kreslit realisticky podle výše zmíněného pojetí.⁹¹

⁸⁵ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-599-7 s. 14

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8 s. 183 – 184

⁸⁷ Tamtéž s. 185 – 186

⁸⁸ Tamtéž s. 187

⁸⁹ Tamtéž s. 235

⁹⁰ PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky. Vývoj člověka do 15 let*, 4. vydání, Praha: 1977, s. 298

⁹¹ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-599-7 s. 35 - 38

Pozoruhodná v kresbách malých dětí je perspektiva. Nezáleží mu na tom, jak se věc jeví v lineární perspektivě, nakreslí ji takovou, jaká je, a k tomu potřebuje jednoznačný tvar. Jedná se o plošné zobrazování věcí a uspořádání objemu⁹². To znamená, že dítě zobrazuje předměty z více úhlů pohledu a jiných míst, například z nahledu a podhledu.⁹³ Co se týče dokonalé dětské kompozice, je určena rytmem, opakováním a symetrií. Podle Uždila jsou základy kompozičního smyslu dítěti vrozeny.⁹⁴ Umění má tudíž pro vývoj dítěte obrovský význam – nenahraditelnou funkci specifického způsobu poznávání světa a funkci významné komunikace. Dítě pomocí umění a znakového vyjádření zpracovává svoje zážitky a je důležitým činitelem jeho poznání.⁹⁵ Čím více roste dětská zkušenost se světem a potřeba dítěte tuto zkušenost vyjádřit, tím je kresba bohatší. Dětský výtvarný projev v tomto období se nazývá naivním dětským realismem.⁹⁶

Školní věk a tedy nástup dítěte do školy je velkým sociálním mezníkem. Na počátku školního věku se mění způsob dětského uvažování, poznávání, rozvíjí se zraková a sluchová percepce. Školák jasněji chápe souvislosti a vztahy, které dokáže již zobecnit díky svým zkušenostem. Rozvíjí se také paměť, protože je snadné zapamatovat si neznámé věci, když mají logickou souvislost. Se známými informacemi dítě pracuje lépe. Dokáže při posuzování zohlednit více hledisek a neklade již takový důraz na nápadné znaky daného objektu. V osmi letech umí úvahy kombinovat a dedukovat. Piaget toto období ve věku 7 – 12 let charakterizuje jako období konkrétních operací.⁹⁷

Co se kresebného projevu týče, žáci již zvládnou ztvárnit své zážitky, z výletů, návštěvy příbuzných apod. Velmi často kreslí celou rodinu, která je v tomto období pro něho klíčová. Matky a otcové bývají zobrazení v rolích, ve kterých je často vidí, například pracující v kuchyni, na zahradě apod. V autoportrétech jsou zřejmé genderově typické znaky.⁹⁸

⁹² Tamtéž s. 39 - 41

⁹³ KOVÁČ, Bohuslav. *Zázračný svět dětských kreseb*. 1. vydání. Bratislava: Pallas, 1972, s. 28-29

⁹⁴ UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-599-7 s. 54

⁹⁵ VANČÁT, Jaroslav. *Poznávací a komunikační obsah výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech*. 1. vydání. Praha: Sdružení MAC, 2003, ISBN 80-86015-90-4. s. 28

⁹⁶ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 33

⁹⁷ Tamtéž s. 32

⁹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8 s. 314

Děti školního věku se postupně zbavují tendence zachycovat v kresbě i to, co je ve skutečnosti v zákrytu, ztrácí se transparence neboli rentgenové vidění. Dochází k obratu v napodobování optické podoby, což bývá nazýváno jako (dětský) vizuální realismus.⁹⁹ Mladší školní dítě svoji linku vede zcela jistě, ačkoli zobrazení nemusí proporcionálně odpovídat skutečnosti. Velkou roli tu stále hraje stylizace. Kolem osmého roku většina dětí kreslí proporce s větší přesvědčivostí, více si všímají skutečného stavu věcí, ale pořád ještě zobrazují předměty plošně. Kresbu propracovávají do stále větších detailů. Začíná se objevovat profil, ačkoli ještě velmi nejistě a s velkými nepřesnostmi a deformacemi. Přibližně v deseti letech začnou kreslit izolované předměty, protože si nacvičují zobrazování v lineární perspektivě. Podle Příhody po jedenáctém roce je však v dětech patrné více vnitřního a citového zaujetí k znázorňovaným předmětům.¹⁰⁰ Děti se snaží překonat zautomatizovanou inverzní perspektivu¹⁰¹ a naučená schémata zobrazování. Pečlivě srovnávají svůj výtvar s originálem nebo předmětem a kladou důraz na to, aby obraz odpovídal skutečnosti. Většina dětí v tomto věku pocítí tzv. krizi výtvarného vyjadřování.¹⁰² Tuto krizi popíší v následující kapitole.

Období dospívání je přechodnou dobou mezi dětstvím a dospělostí, přibližně mezi 10. a 19. rokem života. Během puberty dochází k důležitým biologickým a psychickým změnám, které u dospívajícího jedince vyvolávají pocit nejistoty. Dochází ke komplexní proměně osobnosti, hledání a vytváření vlastní identity. Dále u jedince dochází ke zvýšené sebekontrolě, vytrácí se dětská bezprostřednost a otevřenost. Člověk se více uzavírá do sebe a nechce svoje city projevovat navenek komukoliv, protože se v nich často sám neorientuje. Celková nejistota, vyvolána řadou změn, působí dále na citlivost v oblasti sebehodnocení a vede ke vztahovačnosti. Přecitlivělý jedinec si často může nesprávně vysvětlovat chování druhých lidí jako nepřátelské a záměrně snižující jeho hodnotu. Podle Piageta nastupuje u pubescentů v oblasti myšlení stádium

⁹⁹ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I.* 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 33

¹⁰⁰ PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky. Vývoj člověka do 15 let*, 4. vydání, Praha: 1977, s. 307

¹⁰¹ Inverzní perspektiva je opačná k perspektivě lineární. Někdy nazývaná reverzní perspektiva. Z pohledu na obraz je úběžník blíže, než v lineární perspektivě, je pod základnou předmětu, tedy otevírá předměty obrazu směrem k divákovi. Velikost předmětů může být také dána jejich relativní důležitostí. Kolik je vyobrazených předmětů, tolik je úběžníků. Inverzní perspektivu vysvětluje ve své publikaci ŽEGIN, Lev Fjodorovič. *Jazyk malířského díla*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1980, 280 s.

¹⁰² HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I.* 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 34

formálních logických operací.¹⁰³ Jedinec je schopen spojovat a přestává se vázat na obsah, časové a prostorové určení problému a začíná přemýšlet hypoteticky. Toto spojování myšlenek pomáhá rozvíjet fantazii a tvořivost jedince.¹⁰⁴

Kresba rodiny dospívajících lidí může být pojata poněkud zlehčujícím způsobem (komiksové postavy, karikatury), což je pro tento věk běžné.¹⁰⁵

6.1 Krize výtvarného projevu

Krize výtvarného projevu vyjadřuje změnu přístupu žáka k výtvarné tvorbě a jejímu spontánnímu potenciálu. Jedním z jejích projevů je téměř zastavení výtvarného rozvoje dítěte. Jak Hazuková a Šamšula uvádějí, je nutné zmínit, že stagnace ve výtvarném projevu není ohraničena přesným stářím dítěte. Období krize může přicházet u různých dětí v různou dobu.¹⁰⁶ Objevuje se však již někdy mezi 9 a 10 lety. Jedním z jejích projevů je jak oslabení spontánnosti, tak prostupující schematičnost tvorby.¹⁰⁷

Znamená to, že dítě si uvědomuje, že mu jeho schopnosti nedovolují výtvarně vyjádřit skutečnost. Podle Edwardsové tento pocit může vyplývat z toho, že někdo necitlivě zkritizoval dětskou kresbu, nebo i z vlastního pocitu neuspokojivého zobrazování viděné skutečnosti, tj. z neschopnosti kreslit tak, aby obraz vyvolával pocit skutečnosti, tedy iluzi třírozměrného prostoru vyjádřenou pomocí lineární perspektivy. Mállokterému dítěti se totiž podaří překonat kresebná schémata, které se naučilo za uplynulých osm až deset let.

Mezníkem odstartování krize je rozvoj formálních operací a abstraktního myšlení a především rozvoj kritického myšlení, který nemalou měrou ovlivňuje i

¹⁰³ Tamtéž s. 32

¹⁰⁴ PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, s.98 -99

¹⁰⁵ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, ISBN 80-246-0956-8 s. 351

¹⁰⁶ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1.vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 34

¹⁰⁷ ROESELLOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2003, 198 s. ISBN 80-7290-129-x.

výtvarnou tvorbu v jejím spontánním potenciálu.¹⁰⁸ Jsou potlačeny spontánní kresebné projevy a žáci tvoří značně schematicky. Podle Roeselové zmíněný rozvoj kritického myšlení rovněž vytváří rozpor mezi tím, co žák vidí a co je schopen kresebně či malebně pojednat. To má za důsledek žakovu obavu z neúspěchu, která pak může přejít v pocity méněcennosti a frustrace. Tyto obtíže mohou být přímou příčinnou ztráty zájmu o výtvarnou tvorbu.¹⁰⁹

Navzdory velké touze, většina dětí nezvládne přechod od symbolického zobrazování k realistickému bez odborné pomoci. Záleží jen na správném a zodpovědném přístupu jednotlivých pedagogů ve snaze o uchopení tohoto kreativního oboru. Této pomoci se studentům však často nedostává, protože málokterý učitel je vyškolen či vzdělán k tomu, aby poskytl dětem názornou ukázkou, která by jim napověděla, jak daný úkol řešit.

Edwardsová je přesvědčená, že problém nespočívá ve špatném uchopování výtvarného náčiní, ale ve způsobu, jakým mozek zpracovává viděnou informaci, protože dominantní levá polovina mozku předkládá lidem naučené znaky jednotlivých předmětů, které blokují vhodný způsob analýzy obrazu.

V kontextu krize výtvarného projevu se výtvarná práce tohoto období může stát značně ochuzená o spontánní kresby. Formální složka se může projevit jako značně nejasná jak ve využití barevnosti, tak ve výrazu. Žák v tomto období také začíná inklinovat k předlohám, které považuje za jednodušší. Taktéž se v tomto období mohou začít utvářet zlozvyky a stereotypy v tvorbě, které mohou být přeneseny až do dospělosti. Je proto nutné výtvarný rukopis formovat, přinášet nové popudy a impulzy k tvorbě, experimentování a novým objevům.¹¹⁰

Dítě kresbou vyjadřuje svoji zkušenost se světem, to, jak se ve světě orientuje a co je pro něj důležité a vše důležité se snaží realisticky zachytit. Žádoucí vyhodnocení vizuálních informací, které je ale zapotřebí k realistickému zobrazování, spočívá podle Edwardsové v neanalyzování obsahu, tedy v potlačení toho, co dítě o kresleném předmětu ví. Techniky, kterými je možné dosáhnout abstrahování od toho, co dítě zná, zahrnula do své metody *Kreslení pravou mozkovou hemisférou*. Ovládnutí techniky realistického kreslení je ale nutné považovat pouze za jednu z možností, jak překonat

¹⁰⁸ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. Vydání Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s.34.

¹⁰⁹ ROESELVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V.*, nejen pro základní umělecké školy. 2. přeprac. vydání. Praha: Univerzita Karlova, 2003, 198 s. ISBN 80-7290-129-x.

¹¹⁰ HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, 94 s. ISBN 978-80-7394-001-0.

krizi výtvarného vyjadřování. Domnívám se, že je pouhou prevencí, jak se vyvarovat či zmírnit tuto krizi projevu. To, že se dítě náhodně nebo vhodným vedením učitele naučí kreslit tak, aby se jeho obraz podobal viděné skutečnosti, není jediné východisko z krize výtvarného vyjadřování. Pokud si dítě samo včas najde svůj vlastní uspokojivý způsob sebevyjádření, nemusí vlastně pocítit vůbec žádnou krizi a demotivující nespokojenost se svojí tvorbou.

6.2 Překonání a prevence krize dětského výtvarného projevu

Raoul Trojan poukazuje na využití metody „mostu“, kterou můžeme pomoci dětem překonat jejich krizové období. Jedná se o jiné pomocné výtvarné činnosti, kterými u dětí obnovíme zájem o činnost.¹¹¹ Teorie a metody Edwardsové se ukázaly empiricky úspěšné. Její metoda podle jejích slov funguje nezávisle na tom, do jaké míry se budoucím vědcům povede odhalit přesně umístění a rozdělení mozkových funkcí obou mozkových hemisfér.¹¹² Každý člověk, v našem případě žák či student, s průměrnou koordinací rukou a dostatečným zrakem, se může naučit kreslit. Podle Edwardsové jsou ke kreslení nutné takové předpoklady, které má člověk například k zašívání či chycení míče.¹¹³ Klíčem k učení se kreslení je zvolení správných podmínek, které způsobí přechod k jinému způsobu zpracování informací, trochu odlišnému stavu vědomí, a umožní žákovi dobře vidět. V tomto „kreslícím režimu“ budou žáci schopni kreslit to, co vnímají, přestože kresbu nevystudovali.¹¹⁴

Edwardsová koncipovala jednotlivá cvičení tak, aby byly instrukce výslovně pro studenty, lidi, kteří procházejí krizí výtvarného projevu, pochybují, že by se naučili někdy kreslit, kteří vůbec neumí kreslit, nebo si myslí, že mají málo talentu. Její žáci dosahují obdivuhodných pokroků a velmi rychle zlepšují své schopnosti. Jedná se o kresebná cvičení, kde finální prací je portrét. Autorka této metody zvolila kresbu portrétu ze tří hlavních důvodů. Zaprvé, začínající studenti kreslení se domnívají, že kreslení lidského obličeje patří mezi nejsložitější techniku. Když tedy studenti vidí, že zvládli nakreslit portrét, cítí se jistější a jsou si vědomi, že překonali velkou překážku, tato jistota pak urychluje pokrok. Druhým a velmi důležitým důvodem je to, že pravá

¹¹¹ TROJAN, Raoul. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchovy 1*, 1. Vydání: Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980, s. 28-30

¹¹² EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 22

¹¹³ Tamtéž s. 27

¹¹⁴ Tamtéž s. 28 - 29

hemisféra rozlišuje obličej (na rozdíl od levé hemisféry, která nám pomůže si zapamatovat spíše jméno dotyčného). Protože k pravé hemisféře se snaží získat přístup, je smysluplné si vybrat předmět, se kterým je pravá mozková hemisféra zvyklá pracovat. A zatřetí, obličej jsou fascinující, a tudíž dokázat je nakreslit, je motivací sama o sobě.¹¹⁵

Je nezbytné připomenout žákům, pokud kreslí například člověka, aby nepřemýšleli nad tím, že právě dělají vlasy, koleno, prst, ale měli by pouze sledovat, jak a jakým směrem probíhají linie. Jaký je vztah mezi liniemi kresby a okrajem papíru a podobně. To znamená, že žák si bude místo toho říkat, která čára je rovnoběžná, která je zahnutá, kde je ostrý úhel vůči papíru. Je to důležité, protože pravá polovina mozku je zodpovědná za prostorové vidění a za vzájemný vztah mezi liniemi. Žáci by se měli dokonce upřeně dívat na předlohu, snažit se vycítit průběh linie a kreslit všechny čáry podle svého citu.¹¹⁶

Teresa Amabileová se také snaží odstranit překážky na cestě vedoucí k rozvoji tvořivosti. Tvořivost jednotlivých lidí vidí v jejich motivaci k řešení úkolu, dovednostech v konkrétní činnosti a ve vztahu k tvořivosti. Autorka popisuje několik zásad týkajících se rozvoje tvořivosti žáků: Seskupování dětí podle úrovně schopností prospívá jen nadanějším dětem. Tvořivost dětí významně ovlivňuje to, co od nich očekávají rodiče a učitelé. Učitelé by se měli vyhnout pohledu na chlapce jako na jedince s velkým rozptylem tvořivosti, zatímco na dívky mající tvořivost průměrnou. Čím jsou poměry ve třídě méně formální, tím bývá třída tvořivější.¹¹⁷

Povzbuzujícím faktem pro pedagoga však může být vědomí, že: „*Krize dětského výtvarného projevu není nutným jevem, existuje možnost její prevence vhodným pedagogickým vedením výtvarné činnosti dětí v tomto období i v období předchozích.*“¹¹⁸ Jsou učitelé, kteří tvořivost žáků bohužel utlumují, například takoví učitelé, kteří „*znevažují nápady studentů, jsou nejistí, málo energičtí, zdůrazňují rutinní učení, jsou dogmatictí, nejsou na současné odborné úrovni nebo jsou příliš*

¹¹⁵ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 31

¹¹⁶ BIRKENBIHL, Vera F. *Nebojte se myslet hlavou*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, ISBN 80-7178-620-9 s. 131

¹¹⁷ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s. 322

¹¹⁸ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vydání Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7. s.34

*specializovaní.*¹¹⁹ Dovolím si poznámku, že osobně považuji za značně problematické, když výtvarné obory vyučují pedagogové, kteří nestudovali výtvarnou tvorbu a nemají aprobaci v daném oboru či předmětu, který ve škole učí.

Pierce J. Howard zmiňuje jako největší překážku k tvořivosti strach. Doporučuje najít zdroj strachu a vyřešit ho. Dalšími problémy jsou příliš kritická povaha, druh osobnosti, špatná dieta, špatná tělesná kondice, netvůrčí způsob řešení konfliktů, špatný stav skupiny, vysoce vyvinuté superego, konzervativní zvyklosti, nevhodný způsob dotazování, myšlenková nepružnost, neschopnost změnit úhel pohledu, potřeba moci a kontroly, pesimismus, časová tíseň, nesouměrnost úkolu a schopností a již několikrát zmíněná dominance levé mozkové hemisféry.¹²⁰

Krise ve výtvarném projevu se však nemusí u každého dítěte objevit ve stejném vývojovém období, ale v různou dobu. Také se může lišit mírou své intenzity.

6.3 Metoda kreslení pomocí pravé mozkové hemisféry

Stejně jako komplexní dovednosti, jakými jsou čtení, chůze, jízda na kole či řízení auta, tak se i kreslení skládá z dílčích schopností, které se složí do jedné celkové dovednosti. Stačí se naučit jednotlivé části a kreslení i jiné činnosti, jako již zmiňovaná chůze, se nezapomenou do konce života.¹²¹ „*Základní dovednost kreslení je tedy dostupná každému, kdo se naučí změnit svůj způsob uvažování a vnímání na umělecký a vidět způsobem umělců.*“¹²²

Betty Edwardsová napsala knihu o metodě kreslení pravou mozkovou hemisférou po zkušenostech s výukou studentů umění. Učila je kreslit portréty. Úspěch tkvěl v tom, že studenty vedla k celoplošnému pohledu na formu místo toho, aby vnímali jen oddělené části uměleckého díla.¹²³

Pokud chce žák nakreslit určitý objekt, stěžejní dovedností není kresba, ale vnímání. Jedná se o vnímání hran, mezer, vztahů, vnímání světla a stínů, celku a částí

¹¹⁹ HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, ISBN 80-7367-052-6 s.. 323

¹²⁰ Tamtéž s. 325-327

¹²¹ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s.. 17

¹²² Tamtéž s. 27

¹²³ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 12

kresleného předmětu.¹²⁴ Jedním z triků, který pomohl studentům kreslit opravdu přesně to, co na předloze (fotografii) vidí, bylo otočit ji vzhůru nohama ještě předtím, než ji začali kreslit. To povzbudí studentům jen pravou polovinu mozku.¹²⁵

V knize „Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou“ Edwardsová odkazuje na myšlenky vědce a neurochirurga Richarda Berglanda, který hovoří o mozku, který je rozdělen na dvě části, levou a pravou. „*Levý mozek je verbální a racionální. Přemýšlí sériově a myšlenky třídí na čísla, písmena a slova. Pravá část mozku je nonverbální a intuitivní, přemýšlí ve vzorech, obrazech, 'celých věcech', a nerozumí převodům na čísla, písmena, nebo slova*“¹²⁶

Edwardsová uvádí, že výsledky výzkumu mozkových aspektů vizuálního vnímání ukazují, že schopnost kreslit ve velké míře závisí na tom, jestli dotyční dokážou vědomě přestoupit do tak zvaného „vedlejšího subdominantního R- módu“. Lze tedy předpokládat, že pravá hemisféra zpracovává a vnímá vizuální informace způsobem vhodným pro kreslení a levý režim mozku právě naopak není příliš užitečný a použitelný pro realistické kreslení a vnímání forem.¹²⁷

„*Abychom získali přístup k vizuálnímu subdominantnímu, vnímavostnímu R- módu mozku, je nutné předložit mozku úkol, který verbální, analytický L-mód odmítne.*“¹²⁸ Jinými slovy jde o to, abychom žákům dali taková cvičení a úkoly, kde nebude potřeba využívat levou hemisféru, ale naopak „probudili“ hemisférou pravou. Levá hemisféra jakoby ustoupí do pozadí, čímž se funkce obou hemisfér vyrovná.

Kurz kreslení vytvořila Edwardsová na základě mnohaletých pozorování studentů při hodinách výtvarné výchovy. Své zkušenosti, poznatky a účinný postup, jak se naučit kreslit portrét podle skutečnosti, sepsala v knize *The New Drawing on the Right Side of the Brain*, ke které patří i pracovní sešit, v češtině k sehnání pod názvem *Cvičebnice kreslení na pravou hemisféru*.¹²⁹

¹²⁴ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 17

¹²⁵ BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, ISBN 978-80-7367-521-9 s. 12

¹²⁶ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 18

¹²⁷ Tamtéž s. 53

¹²⁸ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 18

¹²⁹ Vyšla v lednu 2006 v Praze, do češtiny ji přeložil Ing. Jan Matys nebo také Skicář, nakladatelství Zoner Press, přeložil Tomáš Suchánek

Zásadním impulzem k vytvoření metody *Kreslení pravou mozkovou hemisférou* byli ti studenti, kteří měli potíže s kresbou. Díky zkoumání, co probíhá v jejich mysli, rozhovorům, pozorování s nimi Edwardsová zjistila, že při kreslení mozek pracuje jiným způsobem než při řešení ostatních školních úloh. Žáci si mezi sebou přestali povídat a nejlepší díla vznikala, když neanalyzovali, co zrovna kreslí. Její teorii pak potvrdil výzkum¹³⁰ již citovaného Rogera W. Sperryho, který popsal rozdělení funkcí obou hemisfér. Je však třeba znovu zdůraznit, že toto rozdělení se užívá spíše v kontextu odlišení dvou různých způsobů myšlení a práce. Moderní neurobiologie a další lékařské disciplíny, které se zabývají hledáním souvislostí mezi skladbou mozku a jeho činnostmi, disponuje širokou řadou speciálních přístrojů pro výzkumy mozku, takže existuje velké množství přesných měření, které vyvracejí možnost definitivního určení pozice mozkových center u všech lidí, k tomuto názoru se přiklání již citovaný Koukolík.

Je však třeba připomenout, že ačkoliv Edwardsová svoji metodu pojmenovala *Kreslení pravou mozkovou hemisférou*, nezaložila ji na poznání specifických funkcí pravé a levé hemisféry mozku, ale na možnosti využití odlišného přístupu k zadané úloze, na schopnosti mozku překonat naučené zobrazovací metody a na schopnosti překonat kulturně podmíněné mechanismy vizuálního vnímání. Její pojmenování lze považovat za názorově zastaralé a dokonce zavádějící, nicméně se od Sperryho objevů používá dodnes, protože je mezi lidmi, kteří se zajímají o kresbu, malbu či rozvoje osobnosti stále bohatým zdrojem informací.

Komplexní schopnost kreslit je podle Edwardsové spojena s pěti schopnostmi spojenými s vnímáním¹³¹:

1. Vnímání hran (linií)
2. Vnímání mezer
3. Vnímání vztahů

¹³⁰ Roger Wolcott Sperry byl americký neurovědce, neurobiolog a neurofyziolog a zoolog. Pacienti měli při pokusu ohmatat rukou (bez zrakové kontroly) nějaký předmět – pokud jej ohmatali pravou rukou, pak tento předmět dokázali pojmenovat (pravá ruka komunikuje s levou – verbální hemisférou), pokud předmět ohmatávali levou rukou, nedokázali říct, co je to za předmět. Při výzkumu lidského mozku, syndromu oddělených hemisfér („split-brain“), na Kalifornském technickém institutu byl Sperryho spolupracovníkem jeho žák Michael Gazzaniga; jejich práce přinesla pokrok v našem porozumění lateralizaci mozkových funkcí a způsobu vzájemné komunikace obou mozkových hemisfér. Viz *Roger W. Sperry* [online]. © 11.9.2014 [cit. 2014-12-07]. Dostupné z [www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Roger_W._Sperry>](http://cs.wikipedia.org/wiki/Roger_W._Sperry).

¹³¹ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 17

4. Vnímání světla a stínů

5. Vnímání celku a celosti

V hodinách postupovala tak, že se nejprve prováděla velmi jednoduchá cvičení, potom nastoupila ta těžší, až studenti nakonec dokázali nakreslit vlastní autoportrét, který byl velmi podobný skutečnosti. Zaměřila se na rozvíjení žákových percepčních dovedností překonáním naučených kresebných schémat z dětství a potlačení vědomostí o zobrazovaném předmětu. Původně pětidenní „workshop“ je v České a Slovenské republice zkrácen obvykle do 2 – 3 dnů a upravený podle Montessori pedagogiky tak, že se kreslí hlavně podle předem připravených předloh a fotografií. Pro začátečníky je snazší kreslit podle fotografie, protože se nemění stíny, světlo a model se nehýbe.

Studenti se učí reprodukovat již zobrazené, ale tím si nacvičí jednu ze základních dovedností umělce, což je vůbec schopnost podívat se na objekt takovým způsobem, aby ho dokázali přenést na papír nebo na plátno. Dělají to tedy stejně jako žáci mnoha malířských škol, kteří kopírovali mistrovská díla svých předchůdců. Kurz je určen hlavně začátečníkům, kteří touží po realistickém zobrazování a kterým tato základní dovednost chybí. Pro ně je kurz často velkým přínosem a možností, jak se na věci začít dívat z jiného úhlu pohledu, tedy neanalyzovat ho v pojmech a slovech, ale vnímat ho jako celek a vidět vztahy mezi jednotlivými aspekty.

Tuto kapitolu bych zakončila slovy řecko-amerického umělce a učitele umění Kimona Nicolaidese¹³², který zároveň shrnuje základní myšlenku této metody: „*Učení se kreslit je vlastně záležitost učení se vidět – vidět správně – a to znamená o dost víc, než jen dívat se očima.*“¹³³

7. Rámcový vzdělávací program a didaktika výtvarné výchovy

Vývoj výtvarného vzdělávání a výchovy, tedy i vyučování kresby, se měnil v souvislosti s obdobím, ve kterém výuka probíhala. V českých zemích se kreslení začalo vyučovat v 18. století díky výnosům a reformám Marie Terezie a Josefa II. Tehdy ale kreslení nebylo v žádném případě podle skutečnosti. Naopak pouze se obkreslovaly a kopírovaly geometrické tvary, listy a řezby, což mělo sloužit k lepšímu vzdělání budoucích řemeslníků. Až ve 20. století se vnášely do školní praxe nové

¹³² Nicolaides žil v letech 1891 – 1937 a proslavil se knihou *The Natural Way to Draw*

¹³³ EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, ISBN 978-80-7413-138-7 s. 27

tendence, názory a metody. Tento posun se odráží i v hlubším zájmu o dětskou psychiku.¹³⁴

Vznik a podstata spontánního výtvarného projevu *„je výsledkem vyrovnávání se individua se světem. Je projevem celé osobnosti, nejen úzké složky psychiky. Uplatňuje se v něm emocionální i racionální poznávání i logické myšlení.“*¹³⁵

Výtvarná výchova spadá v Rámcovém vzdělávacím programu do vzdělávací oblasti Člověk a kultura.¹³⁶ Metoda kresby či malby pomocí pravé mozkové hemisféry není v dokumentu zmíněna, nicméně očekávané výstupy napovídají, že metoda je aplikovatelná do školních vzdělávacích programů. Je tedy na uvážení každé školy, zdali tento způsob výuky do svých plánů zahrne.

Na základně těchto informací se jeví jako přínosné využít zkoumání potenciálu pravé mozkové hemisféry ve vzdělávání **kvalitativní výzkumnou strategií**. Ta umožňuje obohatit dosavadní stav poznání o další názory pedagogů a lektorů a přinést nové úhly pohledu k této problematice.

¹³⁴ HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1. vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, ISBN 80-7290-237-7 s. 12-25

¹³⁵ Tamtéž s. 31

¹³⁶ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. © 2013-2015 [cit. 2015-01-20]. Dostupné z [www: <www.msmt.cz/file/10427_1_1/>](http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/).

Praktická část

Východiska a cíle výzkumu

V předchozích kapitolách byly nastíněny základní myšlenky, názory a výzkumy o mozku, konkrétně pravé mozkové hemisféře a jejím významu pro vzdělávání. Je zřejmé, že každá hemisféra mozku se specializuje na jiné funkce.

Práce se věnovala stavbě mozku a funkční specializaci hemisfér. Cítovala mnoho odborníků, kteří jsou specialisty v oblasti aplikace znalostí o hemisférách do vzdělávání. Jmenovala mnoha roky osvědčené i poměrně nové způsoby práce s mozkiem, jako je například sugestopedie, superlearning, mentální mapování, metody automatické kresby a one brain, které mohou být využity ve školství. Odborníci dále poukazují na fakt, že člověk je schopen se efektivněji a rychleji učit, pokud je jeho mozek v klidové alfa hladině. V práci jsou také podrobně popsány způsoby a cvičení, jak upravit dominance hemisfér.

Z teoretické části práce vyplývá, že vyučování na školách zaměřené na pravou mozkovou hemisféru má vysoký potenciál v rozvoji kreativity, v práci se žáky se specifickými poruchami učení a v progresivnější výuce jazyků.

Jak již bylo naznačeno v teoretické části práce, metoda kresby či malby pomocí pravé mozkové hemisféry není v dokumentu RVP zmíněna. Očekávané výstupy a rozvoj klíčových kompetencí tak otevírá pedagogům možnost metodu pravou mozkovou hemisférou zahrnout do školních vzdělávacích programů jejich školy.

Cílem empirické části diplomové práce je popsat proces učení se vybraným výtvarným dovednostem metodou kreslení pravou mozkovou hemisférou a kriticky zhodnotit přínosy a omezení jejího použití pro výuku výtvarné výchovy ve školách. Metoda kreslení pravou mozkovou hemisférou je porovnána s metodami na školách v rámci výtvarné výchovy tradičně používanými, respektive porovnána se ŠVP středních škol uveřejněnými na internetu.

Výzkumné otázky
1. V jakých oblastech vzdělávání hraje významnou roli PMH?
2. Jak lze popsat proces učení se vybraným výtvarným dovednostem (kresba, malba) metodou PMH?
3. Jaké jsou přínosy použití metody kresby pomocí PMH pro výuku výtvarné výchovy ve školách?
4. Jaké jsou omezení použití metody kresby pomocí PMH pro výuku výtvarné výchovy ve školách?
5. Co liší metodu kreslení PMH od metod kresby na školách v rámci výtvarné výchovy?

K **předpokládaným výstupům práce** patří obohacení dosavadních odborných poznatků o významu a využití pravé mozkové hemisféry ve vzdělávání. Také využití metody kreslení a malování metodou pravé mozkové hemisféry ve školství a v neposlední řadě zmapování přínosů a omezení této metody a její aplikace do hodin výtvarné výchovy na školách

Data jsou sbírána metodou zúčastněného pozorování výuky. Dále je použita metoda hloubkového polostrukturovaného interview. Rozhovory jsou vedeny s lektorkami, pedagogy a psycholožkou, jednotlivé interview přepsány a analyzovány.

V rámci kvalitativního výzkumu jsou podrobně popsány postupy kreslení a malování pravou mozkovou hemisférou, tedy kurz kreslení tužkou, malování akvarelovými a akrylovými barvami. Výsledky kvalitativního výzkumu jsou zobrazeny v jednotlivých tabulkách a schématech, které jsou podrobně okomentovány.

V příloze nalezneme připravené otázky pro polostrukturované interview, transkripce rozhovorů, záznamy zúčastněných pozorování kurzů, a fotografie z kurzů kreslení PMH, kresby klientů před a po kurzu. Dále je do přílohy vložena část Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia, která byla využita při zkoumání výuky kresby na školách.

Metodologie výzkumu

Za účelem realizace výzkumného cíle jsem zvolila kvalitativní přístup. V přípravě na výzkum mi pomohly knihy od Švaříčka¹³⁷ a Leedyho publikace *Specific research*¹³⁸, kde jsou uvedeny rady a postupy, jak výzkum připravit, uskutečnit a vyhodnotit. Během výzkumu jsem data sbírala především díky pozorování, rozhovorům, dokumentům poskytnutým ve vzdělávacích institucích a na školách. Pomohla mi přímá účast na kurzech, kde se využívala metoda pravé mozkové hemisféry. Také jsem během výzkumu jednotlivá interview nahrávala, přepisovala do počítače a dále analyzovala a kódovala. Některé postupy jsem fotografovala.

Nejprve jsem zmapovala četnost kurzů pravou mozkovou hemisférou v České Republice. Informace jsem hledala na internetu

1. Zúčastněné pozorování:

Zvolila jsem metodu zúčastněného pozorování, protože je to způsob sbírání dat, který mi vyhovuje. Kontaktovala jsem jednotlivé lektory a zároveň jsem informovala všechny přítomné, že je budu sledovat, informovala jsem je o tom, co tam dělám, proč to dělám a podobně. Představila jsem se a snažila jsem se být příjemná, abych nenarušovala kolektiv či atmosféru. Svoje pozorování jsem si zapisovala na papíry a do počítače. Víceméně vznikaly dva sloupce zápisu, v prvním bylo to, co pozoruji, ve druhém sloupci jsem si psala poznámky, jak si to předběžně vysvětluji a podobně. „*Při zúčastněném pozorování je pozorovatel součástí sociálního organismu, sociálního prostředí, které sleduje (zkoumá), je účastníkem společenských vazeb, je začleněn do situace a také výsledky jeho pozorování jsou podmíněny způsobem jeho začlenění do sledovaného sociálního prostředí.*“¹³⁹ Výhody zúčastněného pozorování tkví v tom, že pozorování probíhá v "přirozených" podmínkách. Můžu sledovat emocionální reakce sledovaného subjektu, což může vést k užitečným hypotézám a také pozorováním v dlouhém časovém rozpětí lze získat velké množství informací. Mám tak možnost

¹³⁷ ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĎOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: Pravidla hry*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367313-0.

¹³⁸ LEEDY Paul D., ORMROD, Jeanne Ellis. *Practical Research. Planning and design*. 10. vydání. New Jersey, Pearson, 2013, ISBN 978-0-13-289950-5 s. 139-164.

¹³⁹ JEŘÁBEK, Hynek. Univerzita Karlova v Praze. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. © 2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z www: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/jerabek3/k8/8-2-1.htm>>.

zaznamenat kontext a navázat užší kontakty se zkoumaným prostředím a můžu tedy klást "důvěrné" otázky, které by jinak u tazatele zvnějšku nepřípadaly v úvahu.¹⁴⁰

2. Interview – rozhovor:

Dopředu jsem si naplánovala, s kým bych ráda rozhovory vedla. Aby byl rozhovor smysluplný, dopředu jsem si sepsala otázky, které jsem nejprve konzultovala se svou vedoucí práce. Dotazy pro interview a připomínky jsem se snažila formulovat tak, aby mi pomohly odpovědět na výzkumné otázky, kterými se zabývám v celé diplomové práci. Vytvořila jsem si polostrukturovaný dotazník. Některé lektorky či ředitelky chtěly dopředu poslat seznam otázek, které budu pokládat. Samozřejmě jsem souhlasila. Když podmínky dovolily, rozhovory jsem nahrávala. Jednotlivé rozhovory z nahrávek jsem poté přepsala do počítače. Pro rozhovory jsem nepotřebovala žádná speciální písemná povolení. Vše probíhalo v přátelské atmosféře a všichni mi vycházeli vstříc. Pokládala jsem konkrétní otázky, některé jsem doplnila, vysvětlila.

Metody sběru a zpracování dat:

Pro všechny kvalitativní studie je nutné správné zachycení fakt a detailů. Stanovila jsem si smysl a cíl diplomové práce. Zmapovala jsem současný stav znalostí a informací týkajících se výzkumných otázek. Ve svém výzkumu jsem se zaměřila na vzdělávací instituce dětí i dospělých. Na zkušenosti, proces a obsah výukových programů a metod. Potřebovala jsem poměrně hodně času, protože jsem výzkum musela přizpůsobit termínům konkrétních kurzů, času účastníků interview a podobně. Během sběru dat jsem se s žádnými omezeními nesešla. Dopředu jsem si naplánovala postup a pořadí jednotlivých výzkumných částí.

Výzkumné otázky byly položeny tak, aby pomohly odpovědět na cíle, které jsem si určila. Cílem empirické části práce je zobrazit a vysvětlit proces učení se výtvarným dovednostem pomocí metody pravé mozkové hemisféry (kreslení a malování pravou mozkovou hemisférou) a kriticky zhodnotit přínosy a omezení jejího použití pro výuku výtvarné výchovy ve školách.

¹⁴⁰ JEŘÁBEK, Hynek. Univerzita Karlova v Praze. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. © 2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z www: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/jerabek3/k8/8-5-2.htm/>>.

Tabulka 1.: Výzkumný vzorek

Zúčastněné pozorování na kurzech

Lektorka	Věk	Délka praxe	Kurz
M.I.	46	10 let	Kreslení PMH
R.R.	44	8 let	Kreslená PMH <i>Tužka I.</i>
Š.K.	48	8 let	Kreslení pastelkami
M.I.	46	10 let	Malování PMH <i>Štětec</i>
L.P.	36	6 let	Malování PMH akrylem
J.M.	46	5 let	Malování akvarelem

Zúčastněné pozorování probíhalo na kurzech kreslení a malování v Praze, Dobrušce, Kutné Hoře a Kroměříži. Každý kurz vedla jiná lektorka, se kterou jsem si po skončení kurzu povídala, kladla jsem jí dotazy a snažila jsem si vše zaznamenat, abych materiály mohla použít do diplomové práce.

Tabulka 2.: Výzkumný vzorek

Interview

Jméno	Povolání	Věk	Délka praxe	Kurz
M.I.	Lektorka, ředitelka vzdělávací instituce	46	10 let	Kurzy kreslení a malování pomocí PMH
Š.K.	Lektorka	48	8 let	Kurzy kreslení a malování pomocí PMH
J.P.	Lektorka, ředitelka vzdělávací instituce	45	10 let	Kurzy kreslení a malování pomocí PMH
M.D.	Psycholožka, pedagožka	60	30 let	Kurzy kreslení a malování pomocí PMH pro děti

Během všech zúčastněných pozorování jsem považovala za důležité sledovat **klíčové činnosti** daného kurzu, tedy co bylo náplní kurzu, co se měli klienti (studenti) naučit. Dále **lektorku**, její přístup ke klientům a k práci samotné, zdali s námi **komunikuje**, jak vše vysvětluje, zdali je to **srozumitelné** a jak nás a naše výkony **hodnotí**. Pozorovala jsem také **prostředí**, ve kterých kurzy kreslení a malování

probíhaly. Lektorka po celou dobu pouštěla **hudbu**, která, jak během výzkum vyplynulo, hrála v metodě PMH významnou roli. Další momenty, kterých jsem si všímala, byla kvalita **osvětlení**, **pomůcky** pro tvorbu. V poslední fázi zúčastněného pozorování jsem se ptala **klientů** na jejich **názory**, **pocity**, co od kurzu očekávali, s jakými zkušenostmi odcházejí. Také jsem dokumentovala jejich **výsledky práce**, tedy jednotlivé malby a kresby.

Pro lepší přehlednost, ve kterých kurzech probíhalo zúčastněné pozorování, jsem vytvořila tabulku. Nejen že jsem sama malovala a kreslila, ale také jsem musela vše zaznamenat, zapsat si a důkladně pozorovat. Domnívám se, že bylo dobré, že jsem sama tvořila, protože jsem lépe zapadla mezi kolektiv, klienti byli otevření a sdíleli se mnou své názory a pocity.

Tabulka 3.: Přehled a výsledky zúčastněných pozorování

Kurz:	Kreslení PMH	Kreslení PMH Tužka I.	Kreslení pastelkami	Malování PMH Štětec	Malování PMH akrylem	Malování akvarelem
Délka kurzu	2 dny	2 dny	2 dny	3 dny	1 – 5 dní	1 – 2 dny
Klíčové činnosti	Kresba tužku	Kresba tužkami B, 4B, 8B	Kresba pastelkami a akvarelovým i pastelkami	Malba a teorie míchání barev	Malba barvami	Malba barvami
Lektorka:	M. I.	R. R	Š. K.	M .I +L.P.	L. P.	J. M.
Srozumitelnost a komunikace	Velmi dobrá Vše se mnohokrát zopakovalo.	Klienti se doptávali.	Velmi dobrá	Velmi dobrá	Velmi dobrá Lektorka je velmi přátelská.	Dobrá demonstruje a zasahuje do maleb přátelská klientů
Motivace	Není potřeba talent. Vše demonstrováno a ukázáno. Montessori	Ukázky kreseb. „Splnění snů do dvou dnů“ Montessori	Technika trikolometrie	Pro úplně začátečníky Ukázky prací	Dějiny umění – umělci pracující s akrylem	Dějiny umění – významní akvarelisté. Pestrá nabídka předloh
Hodnocení	Vysvětlila chyby a opravovala, chválila za každý drobný krok	vysvětlila chyby a opravovala . Klienti se sami chválili.	Klienti mají za sebou kurz Tužky I. A předpokládá se, že si už věří	Vždy pozitivní, velmi podporující	L. ukazuje malby z dálky, aby i klienti uviděli chyby	Pouze kladné
Prostředí:	Prostory DDM	Ateliér	Ateliér Školní třída	Ateliér Učebna	Ateliér	Ateliér Konferenční sál
Hudba	Rádio	Na každé cvičení jiná, často meditační	CD	Svižnější po celou dobu	CD	Oblíbené písničky lektorky a klientek
Pomůcky	Tužka, guma, papíry	Tužka B. 4B, 8B, papíry, guma	Pastelky a akvarelové pastelky	Akrylové barvy, plátno, čtvrtky, štětce	Akrylové barvy. Ploché štětce, voda, plátno	Akvarelové barvy, štětce, kelímek s vodou, paleta
Osvětlení	Okna, zářivky	Okna, zářivky	Okna, zářivky	Svítilo Slunce, zářivky	Okna, zářivky	Okna, zářivky
Počet klientů	13	12	7	8	6	10
Spokojenost klientů	Jsou nadšení, co dokázali. Písemný feedback	Velmi spokojení, překonali sami sebe	Vysoká, nad jejich očekávání	Velká, jsou překvapené co dokázaly	Velká	Stálé klientky, jedná se o jejich i desátý kurz
Výsledky klientů	Finální kresba portrétu	Finální kresba portrétu	Mnoho kreseb	3 malby na sololitové desce a plátně	Malba na plátno či sololitovou desku	5 obrazů formátu A4

Rozbor kurzu kreslení pravou mozkovou hemisférou:

Dvoudenní kurzy Kresby pomocí pravé mozkové hemisféry jsem nejen pozorovala, ale rovnou se obvykle účastnila jako klientka, abych lépe pronikla do pocitů, tvoření a kolektivu. Většina klientů předtím žádný podobný kurz neabsolvovala, pokud ano, tak před mnoha lety.

Kurzy oficiálně začínaly obvykle v 9 hodin ráno, lektorka všechny přivítala, klienti se představili a sdělili ostatním své zkušenosti s kreslením, zdali se domnívají, že mají talent, co od kurzu očekávají apod.

I já jsem se představila a vysvětlila jim, že pracuji na své diplomové práci. Všichni účastníci souhlasili, že si můžou dělat zápisky a pozorovat jejich práci.

Lektorka poté navodí pro klienty poměrně stresovou situaci. Účastníci kurzu byli vyzváni, aby nakreslili lidský obličej zřepředu a přitom nedostali žádné instrukce, kromě toho, že mají použít tužku a mohou gumovat. Na kresbu měli přibližně 20 minut. Ve většině z nich to vyvolalo stres, který se projevoval váháním, tčkáním očima, klienti prohlásili, že se jim potí ruce apod.

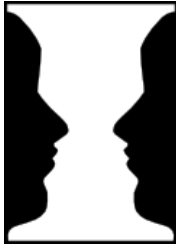
Cílem těchto kreseb bylo, aby měli materiál k porovnání „před kurzem“ a „po kurzu“ a také, aby si připomněli situaci, kterou mnozí prožívali ve škole v podobné situaci, kdy dostali úkol, ale nedostatečnou nebo žádnou ukázkou, jak ho řešit.

Po dokončení si kresby podepsali a napsali na ně datum a procenta, o kolik si myslí, že by se mohli zlepšit (jejich kresba by byla lepší), kdyby měli dostatek času a informací o tom, jak kreslit.

Většina kurzistů nakreslila na začátku kurzu obrázky s chybami, které během několika hodin plných kresebných cvičení vyeliminovala.

Dále byli kurzisti jednoduše seznámeni s problematikou pravé a levé hemisféry. Lektori se drželi informací a výzkumů Betty Edwardsové, tedy generalizujícího rozdělení hemisfér.

Po tomto úvodu následovalo několik základních pravidel a cvičení na vnímání prostoru, světlé a tmavé, vztahu předmětu a pozadí apod. Jedno ze cvičení jsou váza/obličej, tedy kreslení všeobecně známých Rubinových váz.

Obr.: Rubinovy vázy¹⁴¹

Cvičení probíhalo tak, že klienti kreslili nejdříve levý profil, u kterého si mohli nazývat jednotlivé části obličeje (zpracovávání informací levé hemisféry se váže na pojmy). Pravý profil studenti zrcadlově kopirovali podle levého, pravá hemisféra se soustředila na prostor mezi oběma profily nebo na doplnění druhé strany symetrické vázy. Mohli se soustředit na profil obličejů nebo na vnímání vázy podle toho, co pro ně bylo snadnější či přirozenější. Lektorka upozornila na to, že ti, kteří mají zaměstnání zaměřená na logické operace a čísla (analytici, IT pracovníci, účetní, aj.), prožívají při zrcadlovém kopírování linií problémy častěji než studenti, kteří nejsou tak technicky nebo matematicky vyhranění. To klienti potvrzovali. Dále lektoři klientům radili, pokud jim toto cvičení dělá problém, je dobré ho kreslit co nejrychleji. Čím víc by nad tím dumali a přemýšleli, tím víc by byli zmateni.

Další cvičení bylo kreslení ruky v jakékoli poloze, díky čemuž rozvíjeli vnímání skutečných tvarů. Klient velmi pomalu kreslil obrys a vrásky. Levá hemisféra nebyla schopná pracovat pomalým tempem, proto ustupovala do pozadí a konečně se mohla uplatnit pravá hemisféra, která je pro tyto percepční úlohy mnohem vhodnější. Kreslilo se nejdříve tak, že se na papír a tužku vůbec nedívalo, ale každý musel sledovat svoji ruku a všechny linie zaznamenat jedním tahem. Přitom se z konců vrásek museli vracet zpět na obrys tou samou cestou. Nemohli tedy čekat, že tato kresba bude na papíře dávat nějaký smysl. Při kresbě druhého obrázku se student směl dívat na svůj papír 10% času, po který ruku kreslí, to znamená, že mohl zvednout tužku z papíru, když dojel nakonec nějaké vrásky, nasadit ji opět na obrys a pokračovat. Cílem doteď nebylo ani tak nakreslit ruku, jako si procvičit způsob pečlivého pozorování, který později umožnil přenést viděný obraz na papír. Potřetí se klient směl dívat na svůj papír, zhruba 30% veškerého času, a kontrolovat tak i proporce a vzdálenosti mezi liniemi. Třetí obrázek byl již přesným záznamem kreslené ruky. Objem nabýval právě přesně zaznamenanými liniemi vrásek, které se díky různému natočení ruky a prstů deformovaly.

¹⁴¹ Edgar John Rubin byl dánský profesor psychologie

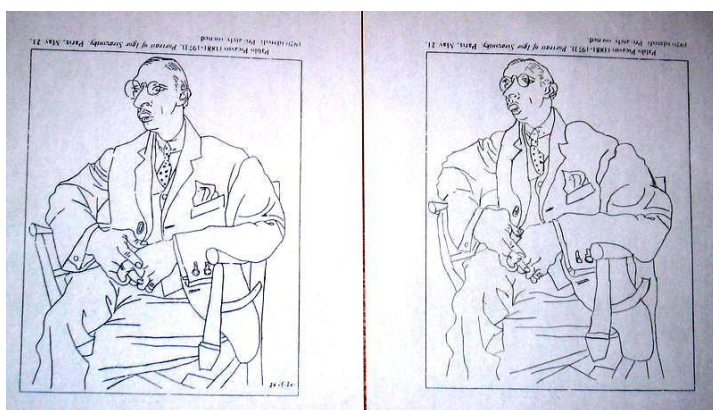
Další série cvičení byla zaměřena na uvědomění si důležitost tzv. negativních tvarů, že jsou stejně důležité jako tzv. pozitivní forma. Negativní tvar a pozitivní forma jsou od sebe fakticky neoddělitelné. Jinými slovy pozadí je stejně důležité jako popředí, tedy sám předmět, který je zachycován. Cílem zdánlivě banálního cvičení je opět překonání percepční konstanty¹⁴².

Další cvičení byla kresba vlastní boty. Kurzista nakreslil a velmi lehce naznačil vnitřní linie, švy, otvory v botách, a potom je dokresloval. Na botu se díval opět přibližně 70% času a jenom 30% času se věnoval kresbě na papíru a kontroloval správnost proporcí. I v tomto cvičení ruka zaznamenávala přesně to, co vidí oko. Této technice lektor říkal laicky technika „leze brouček“. Vysvětleno nám to bylo tak, že oko i ruka musí zpomalit na rychlost broučka, aby se nemohla aktivovat levá mozková hemisféra a tak měl klient příležitost dívat se pozorně. Mohl si tedy představit, že na hrotu tužky je brouk, který vše nakreslí za něj. Cílem bylo si strach z nepovedené kresby nebrat osobně, protože to vytvořil ten brouk. (Fotografie kreseb bot je v příloze)

Po necelých 2,5 hodinách se přešlo na další cvičení. Překresluje se portrét skladatele Igora Stravinského od Pabla Picassa. Toto cvičení se zaměřilo na potlačení již zmiňované percepční konstanty (vidění vědomím), která je uložena v naší dlouhodobé paměti. Ta nám zabraňuje vidět smyslový obraz tak, jak se odráží na sítnici oka a jak bychom ho měli kreslit. Podle slov lektorek nastává první opravdu vážný konflikt levé a pravé hemisféry. Levá hemisféra zajišťuje přežití organismu, stará se o to, abychom se dobře orientovali, a proto nám obraz analyzuje tak, abychom předměty viděli vždy stejně, a tak je mohli správně rozpoznávat a kategorizovat. Mozek nás tak klame, aniž bychom si toho byli vědomi. Ale nakonec i my ho můžeme ošálit, když známý obraz, který vidíme v perspektivě, obrátíme vzhůru nohama, protože levá hemisféra není schopna zpracovávat neznámé tvary. Zajímavé ale bylo, že tyto informace nám byly poskytnuty až po dokreslení. Nejprve totiž všichni klienti odešli na chvíli ze třídy, lektor nachystal předlohy Stravinského vzhůru nohama, zakryl papírem

¹⁴² Percepční konstanta, (angl. perception constancy) vyjádření stálosti vnímání obrazu objektů, přestože se jejich vzdálenost a tím i velikost obrazu na sítnici mění. Je výsledkem učení a vyvíjí se postupně s věkem. Srovnej percepci hloubky. Viz též binokulární disparita, distální podnět, fi jev, efekt rybiho oka, monokulární vodítka prostorové hloubky, proximální podnět, smyslový klam, vizuální iluze, vizuální percepci prostoru, zraková paměť, zrakově-prostorová dovednost, zrakově-prostorová inteligence. Viz Výkladový slovník. Kognitivní server, Univerzita Hradec králové. *Percepční konstanta* [online]. © 2009 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z [www: <http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=P&Site=3>](http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=P&Site=3).

a klientům tak nachystal překvapení. To, co/koho jsme nakreslili, se klienti dozvěděli až po dokončení celého obrázku. To způsobí, že se klienti zbytečně nezaleknou předem. Viděli pouze část předlohy, linie, které byly pro mozek pouze změt' nějakých čar, díky kterým nedokázali popsat, o jaký předmět se jedná. Podle výpovědí lidí většinou začnou chybovat tehdy, jakmile začnou verbálně analyzovat, co kreslí. Někteří dokonce přiznali, že ve chvíli, kdy věděli, že kreslí postavu, je cvičení přestalo bavit, dokonce některé začala bolet hlava. Výsledná kresba se od předlohy v některých případech lišila, například byly jiné zejména proporce, sklon linie a různý tlak na tužku v různých lokalitách kresby. Po třech hodinách na kurzu dokázali zreprodukovat Picassovu kresbu tak, že výsledek očividně překonal možnosti jejich předchozích dovedností.

Obr.: Karikatura - originál vlevo, vpravo kresba klienta¹⁴³

Poté lektorky popsaly jednotlivé kresby. Protože kresba je i podvědomá záležitost, každý člověk vložil do svého díla „něco ze sebe“ a podle kreseb lze klienty analyzovat. Například velká hlava symbolizuje přemýšlivost. O klientovi, který nakreslil velká ústa, by se dalo říct, že je upovídaný. Každý autor nakreslil Stravinského v různém sedu, vzpřímeně, v předklonu apod., jinak učesaného. Kdo si nevěřil, tlak na tužku vyvíjel menší, než člověk sebejistý. Toto popisování podobné psychologickému analyzování klienty velmi bavilo a zajímali se o to, co lze z jejich kresby o nich samotných přečíst.

Po tomto cvičení následovala hodinová pauza na oběd. Odpoledne po teoretickém úvodu o logice světla a stínu se klienti naučili stínovat. Lektorka upozornila na základní pravidlo u stínování, které zní, že to, co je hluboko, kam nedopadá světlo, se nanáší silnější vrstva tuhy. Naopak, co je osvětlené až ozářené, tam se může využít

¹⁴³ Vlastní fotografie pořízená během výzkumu

guma na gumování. Gradaci stínů si procvičili postupným nanášením tuhy na předem připravený list papíru, začínali pracovat nejprve nejtvrděší tužkou číslo B a poté tužkou číslo 4B a 8B¹⁴⁴, která se díky své mastnotě lépe nanáší na papír. Všechny pomůcky byly již předem připravené na stole. Klienti nemusí nic nosit ani kupovat. Poté opět podle předlohy a po názorné ukázce, kdy se lektor posadil vedle klientů a vše postupně ukázal, překreslí a vystínují ucho a nos. Učí se přitom pracovat s různým tlakem na tužku a s možností zobrazit objem pomocí kontrastu.

Následovala kresba profilu muže, kterého lektorky nazývaly Karlem. Jejich snahou je navodit takovou situaci a atmosféru, aby se studenti přeladili na způsob uvažování pravé hemisféry. To znamená postupovat zcela nelogicky, velmi pomalu a bez verbální analýzy překreslovat dané linie a soustředit se na plochy, které se nedají k ničemu přirovnat, nejlépe na negativní prostory. Například nekreslit celé oko, ale začít postupně od bělma, které vypadá jako trojúhelník, pokračovat přes nepravidelný tvar duhovky až k vodorovným linkám obočí.

Kresbě finálního portrétu byl věnován celý následující den. Stejně jako před každým cvičením, i nyní student dostal instrukce a je mu předvedena názorná ukázka, jak při kreslení postupovat. Od jednoduchých kroků ke složitějším, jak to doporučovala Maria Montessori. Studenti již navíc staví na zkušenostech získaných při kreslení profilového portrétu. Lektorka také neustále procházela kolem klientů a upozorňovala je na estetické a proporcionální chyby, kterých se navzdory mnoha cvičením ještě dopouštěli. A protože jde o naučení se „řemesla“ neboli reprodukce a naučit se pozorně vnímat, využijí uměleckou pomůcky – tři osy, podobně si pomáhali například i renesanční malíři. Centrální osu, osu očí a osu úst používali namísto mřížky, která umělcům slouží k přesnějšímu přenášení viděného obrazu na plátno či papír. Klienti osy používat nemuseli, ale byl to dobrý způsob, jak docílit toho, aby portrét byl podobný veřejně známé osobnosti, kterou si sami vybrali, že nakreslí.

Tyto osy si studenti přenesli podle lektorčiných instrukcí na svůj papír a měří jednotlivé vzdálenosti (velikost očí, vzdálenost koutků úst od centrální osy, umístění nosu atd.). Vědí, že se nemají stresovat časem, mají potlačit znalosti o kreslené věci a dívat se na předlohu více času než na svůj papír, a také, že se mají soustředit na sklony

¹⁴⁴ Číslování pro tužky Koh-i-nor

linií a celkové tvary. Lektorka také opakovala pravidla stínování, tedy jak tlačit na tužku různou silou podle toho, jak tmavou nebo světlou plochu vidíme na předloze.

Informace poskytnuté lektorkami o zásadách kresby portrétu PMH:

Kreslilo se na obyčejný papír A4 podle fotografií (modelu), černobílých i barevných také na formátu A4. Na portrétu jsou 3 osy – 2 vodorovné a 1 svislá. Centrální svislá osa prochází vždy středem úst (nosoretní rýhou) a středem kořene nosu tak, aby se dobře odměřovala vzdálenost oka, délka nosu apod. Osa očí prochází v nejlepším případě vnějšími koutky očí, ale tak, aby bylo vidět kousek bělma nad osou i pod osou. Pokud má kreslený model šikmé oči, lze zvolit dvě osy – jedna osa pro každé oko, aby se dobře odečítaly vzdálenosti a výška oka). Osa úst prochází vždy jejich koutky.

Kresba oka: Základem je změřit začátek a konec bělma a přenést pomocné body. Změřit výšku oka ve středu duhovky od osy nahoru a dolů a opět přenést. Technikou „leze brouček“, kterou se klienti naučili předchozí den na začátku kurzu, nakreslit bělmo a dokreslit duhovku. Vynechat bílý prostor pro odlesky oken a světel, které se na oku objevují. Poté jsme vystínovali oko. Následuje vnitřní koutek, dále víčko a řasy. Lektor upozorní na spodní víčko skládající se ze dvou linií, vytvoření prostoru, odkud budou vyrůstat spodní řasy. Potom si naměřit začátek obočí a jeho nejvyšší bod, tužkou B nakreslit jeho obrys a tužkou 4B vystínovat ve směru růstu. Nejdříve zcela nakreslit jedno oko, potom teprve přejít na druhé. Praváci dělají nejprve levé oko, aby si to pravé nemazali.

Kresba úst: Na ose úst naměřit koutky a na centrální ose šířku rtů. Přenést body, tužkou B nakreslit obrys a potom tužkou 4B vystínovat. Odlesky se vytvoří gumou na gumování až na konec. Pokud je model nasvícen shora, horní ret je tmavší než spodní. Místo stisku je nejtmavší. Pokud má model zuby, naměří si klient jejich šířku a posléze kreslíte mezizubní prostory a dásně. Efektu zaobleného chrupu dosáhnete vystínováním zadních zubů.

Obrys: Naměřit si obrys hlavy, uší a vlasů, krku a ošacení. Kvůli přesnosti měříme od os, ne od okraje papíru.

Vlasy: Hustoty vlasů docílíte tak, že budete střídavě kreslit tužkou a gumovat prameny vlasů, vždy ve směru růstu. První vrstvu můžete vytvořit nanesením tužky 8B z papírku pomocí valér.

Stínování: Nos nakreslíte tak, že si přenesete bod pod špičkou nosu a šířku nosu. Dále jsou důležité tmavé nosní dírky. Pozor na to, zda je stín pod nosem nebo na nose. Často je na špičce nosu světlýlko. Na nose nenajdete tvrdou linku, tvoří ho plocha stínu.

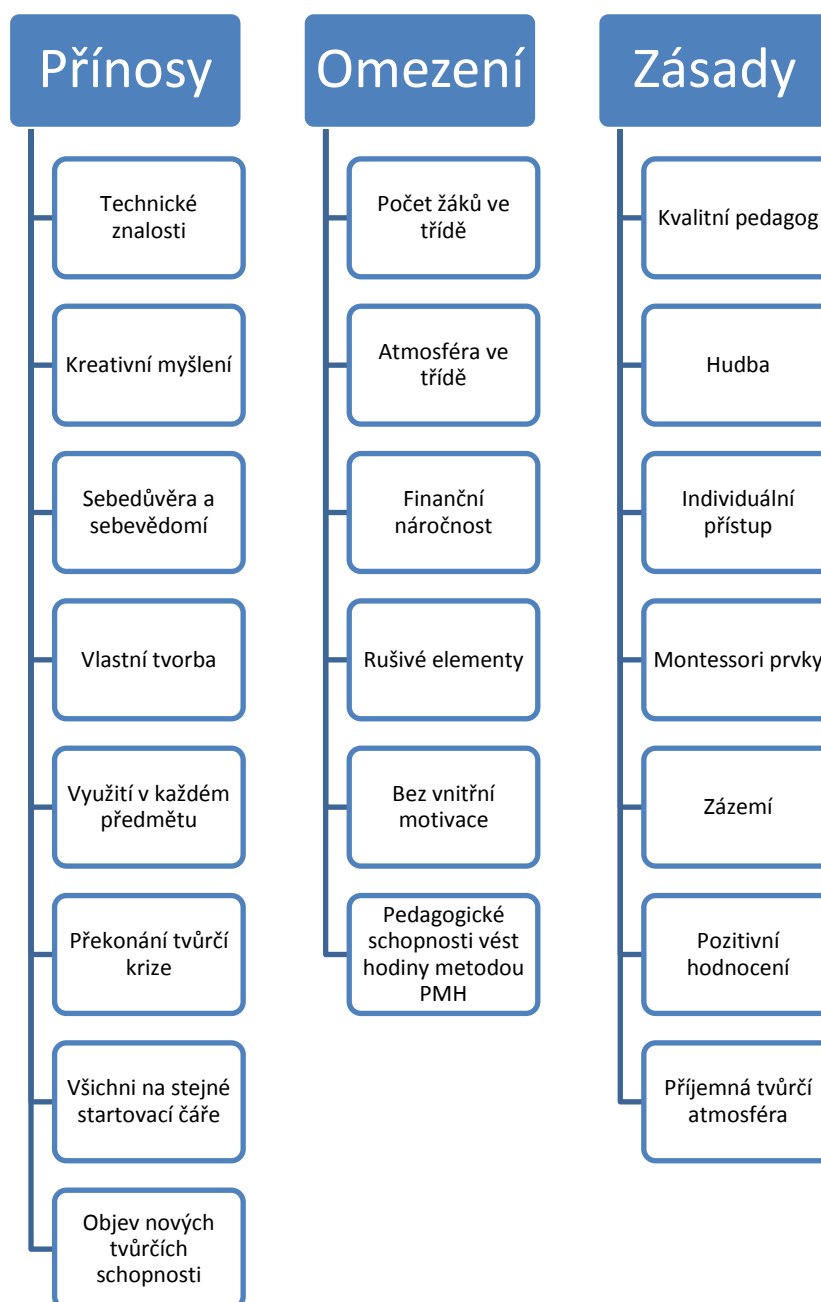
Celková kvalita kreseb je vzhledem k času strávenému nad kresbou a předchozím cvičením dostačující a překvapuje samotné autory prací. Překvapuje je zejména tím, jaký pokrok udělali během 16 hodin na kurzu ve srovnání s několika roky strávenými ve škole. Výsledky jsou vzhledem k prvotním kresbám vskutku fascinující.

Obr.: Fotografie kreseb portrétu – vlevo před kurzem, vpravo výsledek 2. den na kurzu¹⁴⁵

¹⁴⁵ Fotografií jsem s laskavým svolením použila z webových stránek vzdělávací instituce Serafin, kde jsem výzkum realizovala.

Schéma 1.: Přínosy a omezení aplikace metody ve třídě, zásady učení metodou pravé mozkové hemisféry

Komentář ke schématu:

V rámci rozhovorů s majitelkami akreditovaných kurzů kreslení a malování pravou mozkovou hemisférou vyplynulo, že tato metoda je aplikovatelná do školy a dle jejich slov přímo vhodná.

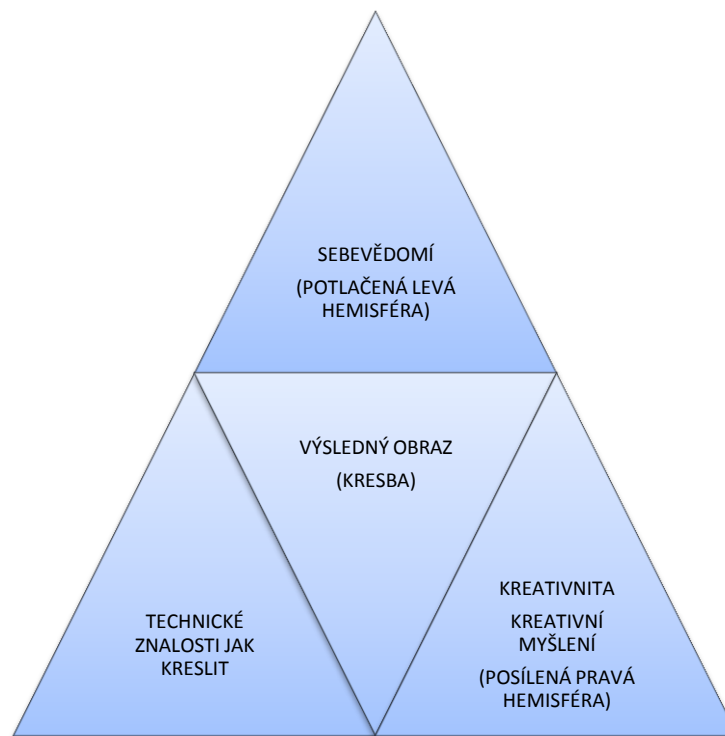
V sloupci „Přínosy“ je zaznamenáno 8 oblastí, které jsou klíčové v této tvůrčí metodě. Jedná se o získání technických znalostí, tedy „know how“ jak držet tužku, jak stínovat, jak míchat barvy a podobně. Kreativní myšlení jde ruku v ruce s obnovením vlastní sebedůvěry a zdravého sebevědomí. Každý student si díky této metodě zvládne nakreslit portrét či namalovat obraz podle vlastního výběru a nebude omezen úzkým výběrem předloh. Tato metoda je aplikovatelná do všech předmětů. Její základní principy a kroky lze upravit tak, aby byla využita ve výuce jazyků, hudební výchově a podobně. V období krize dětského výtvarného projevu lze touto metodou učit ve škole, neboť tato metoda je vhodná úplně pro každého, i pro děti procházející touto krizí, přičemž tuto krizi postupně překonají. Metoda je vymyšlena tak, že každý je na stejné startovací čáře, to znamená, že ve skupině mohou pracovat lidé velmi zkušené i naprostí začátečníci, protože talent a akademické znalosti nejsou podstatné. Všichni zúčastnění objeví nové tvůrčí schopnosti, zjistí, co je baví, co by ještě chtěli zkusit vytvořit a podobně.

V sloupci „Omezení“ jsou shrnuty momenty a situace, které se mohou během přípravy či samotné výuky objevit a je nutné je řešit. Tak jak v každé hodině a předmětu, je i v této metodě vhodnější nižší počet žáků, aby se lektor či učitel stihl věnovat všem i individuálně v dostatečné míře a čase. Nicméně setkala jsem se s názorem (viz rozhovor s psychologkou Duchkovou), že dle jejich zkušeností s aplikací kresby PMH do výtvarné výchovy, počet žáků ve třídě nehraje pro tuto metodu roli. Atmosféra ve třídě má neoddiskutovatelný vliv na průběh tvorby, kreativní náladu a výsledky práce. V rozhovorech lektorky doporučovaly pouštět hudbu. Takto koncipované kurzy jsou v České a Slovenské republice finančně poměrně náročné. Nicméně protože jsou akreditované MŠMT, o kurz mají zájem pedagogové, kterým tyto kurzy proplatí ředitel školy. Ve škole lze výuku připravit tak, aby byla pro studenty finančně nenáročná. Žáci potřebují v zásadě jen obyčejné tužky, papíry a gumu na gumování. Jako rušivé elementy lektorky zmiňovaly vnitřní spory ve třídě mezi žáky a omezující může být také nedostatek vnitřní motivace, že to studenti sami chtějí zvládnout či krizi překonat. Nutnou podmínkou jsou pedagogické schopnosti samotných učitelů, aby byli schopní vytvořit přípravu a kvalitně vézt tyto hodiny.

Do sloupce „Zásady“ jsem shrnula nejpodstatnější body, bez kterých by metoda nefungovala dostatečně efektivně. Zásadní podmínkou je kvalitní pedagog, tedy ten, který umí vést dobře hodinu a nejlépe pokud už žáky zná trochu lépe. (Lektor, který vidí

klienty poprvé v životě to má trošku náročnější.) Doporučuje se během těchto hodin tvoření pouštět hudbu. Učitel či lektor by měl volit takové písničky, které nebudou rušit a které ovlivní tempo práce. Pomalé písničky jsou relaxační, uvolňující, naopak rytmická rychlá muzika zvýší tempo a výkony i těch pomalejších žáků. Je důležitý individuální přístup učitele k žákovi, to znamená probrat a vysvětlit jak co nakreslit, sdílet s ním názory a poradit. V kurzech jsou protkány Montessori prvky pedagogiky, protože učitel je v roli pouze vzdáleného pozorovatele, žáci si vše dělají sami a tím získávají zkušenosti a učí se. Samozřejmě na začátku si učitel sedne mezi žáky tak, aby všichni na něho viděli a jednotlivé kroky (jak kreslit, jak stínovat, jak nanášet barvu, atd.) ukáže, popíše a vysvětlí. Je dobré mít ve třídě vytvořené zázemí pro kreslení i malbu touto metodou. Je nutné mít ve třídě dostatek světla, tepla, možnost si uvařit čaj, projít se a podobně. Je vhodné, když je ve třídě dostatek prostoru na zavěšení kreseb a dalších prací. Klíčovým faktorem je pozitivní hodnocení ze stran pedagoga. Lektorky doporučují upozorňovat na chyby, ale nezapomenout pochválit snahu a jednotlivé kroky. A naučit klienty, žáky a studenty, aby i oni sami se dokázali pochválit za svůj výkon. To vše má vliv na pozitivní tvůrčí atmosféru, kterou ovlivní učitel, žáci a prostředí, ve kterém výuka probíhá.

Schéma 2.: Výsledky metody kreslení metodou pravé mozkové hemisféry

Komentář ke schématu:

Výsledky metody jsem shrnula do 4 základních bodů a domnívám se, že mohou být znázorněny například v pyramidě a nikoliv zvlášť odděleně, neboť spolu souvisí a navzájem se ovlivňují. Cílem klientů či žáků je výsledný obraz, kresba či portrét. Jedná se však jen o prvoplánový výsledek. Klíčovým momentem a samotným vrcholem metody kreslení (malování) pravou mozkovou hemisférou je potlačení levé hemisféry a získání sebevědomí a pozitivního sebehodnocení. Jedině člověk, který vidí, že překonal pomyslnou bariéru „já to neumím, neumím kreslit“ překonal sám sebe a nebojí se pokračovat v tvoření, dokonce má chuť si nakreslit, namalovat, vytvořit další dílo. Zde má velkou roli posílená pravá mozková hemisféra, která napomáhá kreativitě a kreativnímu myšlení. Nesmíme opomenout technické znalosti jak tvořit, jak kreslit či malovat, které lektor či učitel musí předat. Doporučuje se využít Montessori zásad a tedy vše názorně ukázat a vysvětlit, aby to pak žáci zvládli a nakreslili sami.

Interview s pedagožkou a psycholožkou Marií Duchkovou:

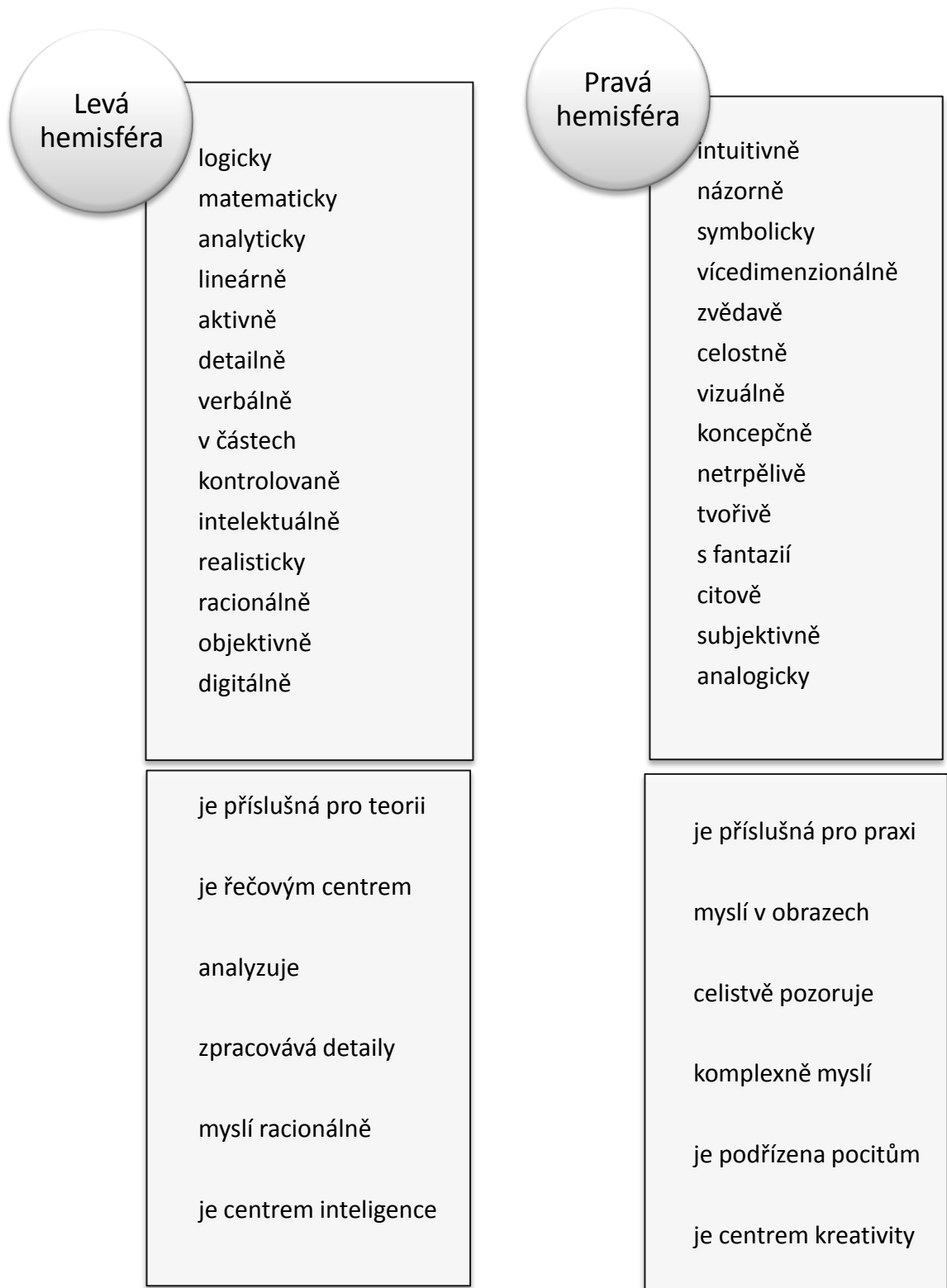
Po vyhodnocení rozhovorů mi vyvstaly nové myšlenky, názory a dotazy. Rozhodla jsem se tedy zkontaktovat psycholožku a pedagožku Marii Duchkovou, kterou mi samy lektorky doporučily. Jedná se o dámu, která vedla kurzy metodou pravé mozkové hemisféry i pro děti. Metodu poté upravila tak, aby jí mohla vyučovat na škole. Transkripce rozhovoru je v příloze.

Rozbor rozhovoru:

Výhoda metody pravou mozkovou hemisférou je mimo jiné v pestrosti, kterou nabízí. Je velmi vhodná pro děti s poruchami učení a pro děti s nízkým sebevědomím. Je to metoda, která může pomoci mnoha dětem.

Paní Duchková má tu zkušenost, že pouze zlomek pedagogů, kteří navštívili kurz kreslení PMH, poté tuto metodu aplikují do své výuky ve škole. Domnívá se, že je dobré přímo rovnou ukázat a nastínit těmto pedagogům, jak by výuka mohla probíhat a jak ji koncipovat tak, aby žáky bavila a byla vhodná do 45 minutové vyučovací hodiny. Přímou pro pedagogy, kteří mají zájem učit pomocí PMH, připravila mnoho didaktických her. Celá metodika vychází z rozdílného podílu a pracovního způsobu mozkových hemisfér.

Tabulka 4.: Rozdílný podíl mozkových hemisfér na zpracování informací a rozdílné pracovní způsoby obou mozkových hemisfér

Chce-li pedagog připravit hodinu, aby byla pro studenty atraktivní a žáci byli motivováni k práci, učení a tvorbě, je dobré si uvědomit, co jednotlivé hemisféry podporují. Velmi vhodné jsou pro spolupráci hemisfér tzv. křížové pohyby. Opět potvrzuje, že je velmi vhodné využít ve výuce hudbu, pouštět zvuky a pracovat s nimi.

Schéma 4.: Jak klasicky koncipovaný kurz PMH upravit pro děti do škol

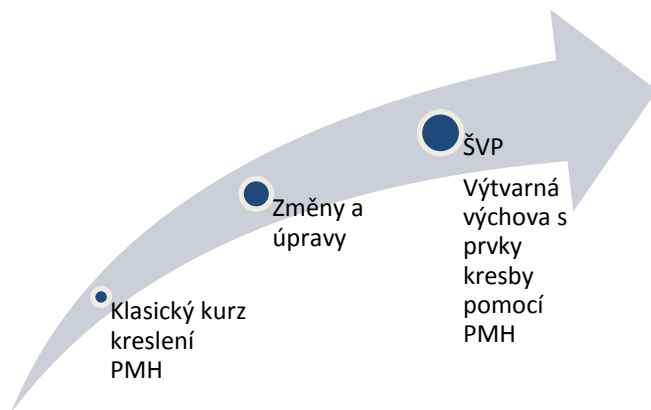
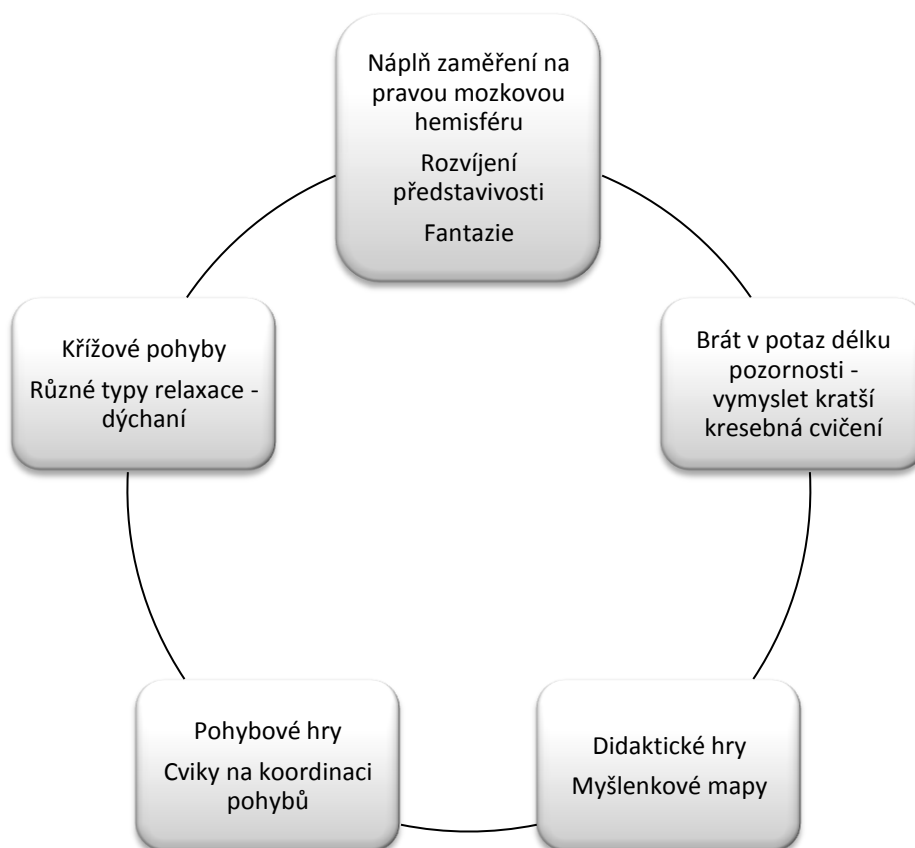

Schéma 5.: Úpravy běžně koncipovaného kurz kreslení, aby byl vhodný pro děti/studenty

Duchková uvedla, že v arteterapii jsou představivost a fantazie cestou ke změně. Tvořivá činnost je strategií pro zvládnání stresu a zdravého posílení sebevědomí.

Vyplývala mi z toho zajímavá myšlenka. Význam a podstata kurzů kresby a malby netkví pouze v otevírání potenciálu pravé mozkové hemisféry, jak kurzy tvrdí a prezentují se veřejnosti. Metoda je podle mé zkušenosti založena na těchto psychologických momentech: Vypnutí kritického sebehodnocení. Účastníci kurzu jsou na základě teorie otevření pravé mozkové hemisféry přesvědčivě seznámeni s faktem, že kreslit se může naučit každý, tedy i oni. Dále je také vhodné se soustředit na svůj cíl a nikoliv na svůj výkon. Jediné, co musí žáci udělat, je věřit své ruce, která kreslí, a pečlivě sledovat realitu. V žádném případě se nesmí zabývat myšlenkami, jak se jim díla daří či nedaří.

RVP, ŠVP a metoda PMH

Pokud bychom si pečlivě pročetli RVP základního, gymnaziálního nebo základního uměleckého školství, nikde nenajdeme zmínku o metodě kreslení pomocí pravé mozkové hemisféry. Tím pádem školy nemají povinnost a učitelé potřebu tuto metodu do plánů na každý školní rok zahrnout. Studovala jsem ŠVP (školní vzdělávací plán) škol v okrese Rychnov nad Kněžnou a v ani jednom plánu se s výukou kreslení, malování či jiného předmětu pomocí PMH nepočítalo. Je to samozřejmě škoda, nicméně ve skutečnosti lze touto metodou učit téměř v každém předmětu, což i potvrdila kvalitativní analýza rozhovorů, zúčastněného pozorování a publikace věnující se pravé mozkové hemisféře a vzdělávání. Jako problém to nevnímám z toho důvodu, že Rámcový vzdělávací program je koncipován tak obecně a zaměřuje pouze na rozvoj klíčových kompetencí, že je zcela otevřen novým trendům, zajímavým metodám a netradičním nápadům ve výuce. Vše je tedy na vůli každého učitele, zdali projeví zájem vyzkoušet novou metodu nejen v hodinách výtvarné výchovy, ale i v dalších předmětech.

Gymnázia, které mají svůj školní vzdělávací plán na internetu, se kresbě věnují minimálně. Asociace středních a vyšších odborných škol¹⁴⁶ s výtvarnými a

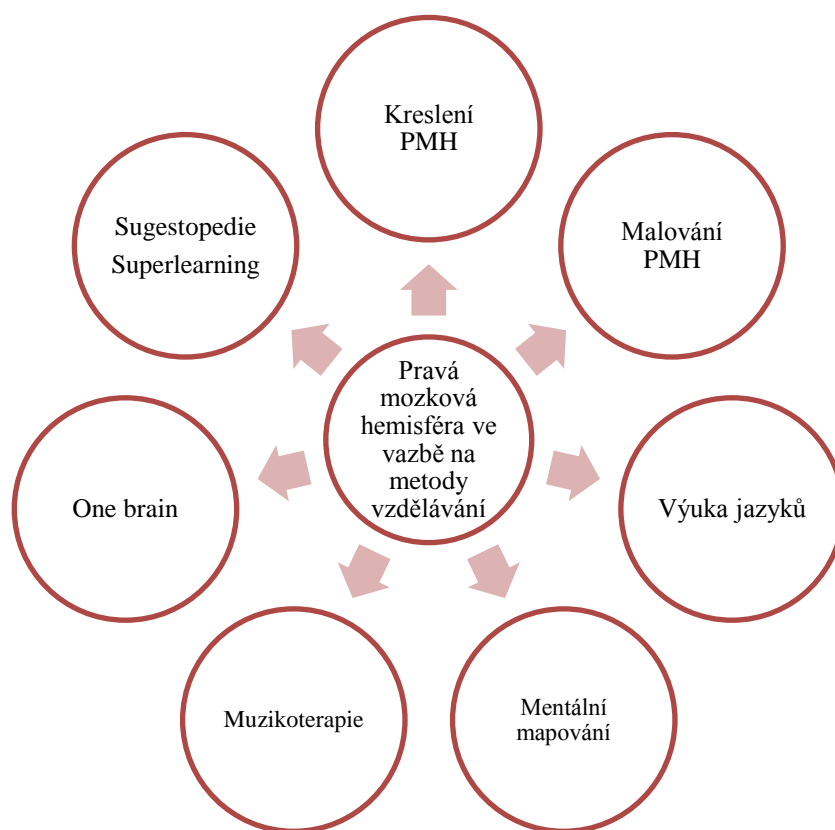
¹⁴⁶ <http://www.vytvarneskoly.cz/clenove-a-kontakty>

uměleckořemeslnými obory uveřejňuje názvy jednotlivých ŠVP, kde si můžeme zjistit, na kterých školách mají zaměření na kresbu, kresbu a ilustraci a kresbu v médiích.

Odpovědi na výzkumné otázky

1.

Schéma 6.: Oblasti vzdělávání, ve kterých hraje klíčovou roli pravá mozková hemisféra

2. Jak lze popsat proces učení se vybraným výtvarným dovednostem (kresba, malba) metodou PMH?

Učení se vybraným výtvarným dovednostem, jako je kreslení tužkou či malování akrylovými barvami je možné pomocí metody, jejíž základy vymyslela Betty

Edwardsová. V České republice existují především kurzy kreslení, ale nově také malování. Jednotlivá cvičení jsou koncipována tak, aby postupně každý žák, návštěvník kurzu či klient dokázal nakreslit portrét osoby. Pravá mozková hemisféra pomůže naučit se vnímat věci kolem sebe a pak to, co student vidí, nakreslit. Těmito slovy popisují akreditované kurzy ředitelky instituce: *„Každé malé dítě rádo kreslí, ale později se většinou něco stane, například se ho dotkne necitlivá kritika od učitele nebo vrstevníka, a tak raději kreslit přestane. Kurz kreslení pravou mozkovou hemisférou vám pomůže v sobě tuto zapomenutou schopnost znovu objevit. I když je název poněkud nevšední, nemusíte mít obavy, jde pouze o doslovný překlad metody výuky. Tato unikátní metoda pracuje na základě velmi jednoduchých kreslicích cvičení, které zvládne opravdu každý. Je to metoda, která nepracuje s talentem, proto je dostupná široké veřejnosti. Po zvládnutí tohoto základního kurzu se můžete pustit do dalších pokračovacích kurzů bez obav a zábran. A výsledek je příjemným překvapením nejen v kreslení, ale často i v jiných oblastech života. Začnete si víc věřit a – i kdybyste si kreslili jen čas od času sami doma – kreslení do vašeho života přinese více radosti“*¹⁴⁷

3. Jaké jsou přínosy použití metody kresby pomocí PMH pro výuku výtvarné výchovy ve školách?

Žáci překonají krizi dětského výtvarného projevu. Získávají sebedůvěru a přestávají pochybovat o své neschopnosti něco nakreslit, namalovat. Žáci se naučí se základní kresebné dovednosti, jako je stínování, šrafování a podobně.

4. Jaké jsou omezení použití metody kresby pomocí PMH pro výuku výtvarné výchovy ve školách?

Ačkoliv Rámcové vzdělávací programy (RVP) nezmiňují využití kresby PMH, neznamená to, že by nemohly být při vyučování využity. Rámcové vzdělávací programy v žádném případě neomezují využití metody kresby PMH ve výuce, naopak metoda PMH koresponduje s rozvojem klíčových kompetencí uvedených v RVP.

¹⁴⁷Vzdělávací instituce Serafín.. *Kurz kresby tužkou* [online]. 2015 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z [www: <http://www.konecnekreslim.cz/kurzy-kresleni/>](http://www.konecnekreslim.cz/kurzy-kresleni/).

Z rozhovorů vyplynulo, že jediná omezení jsou neznalost této metody u některých pedagogů či nezáměrem vyučování upravit. Nicméně i z tohoto důvodu tu jsou u nás kurzy kreslení PMH přímo určené pro pedagogy a akreditované MŠMT.

Pokud by byl problém s týdenní časovou dotací, domnívám se, že by bylo možné tuto metodu kreslení zahrnout do projektových dnů či týdnů.

Jako omezení použití metody do školy by mohla zdánlivě patřit finanční náročnost, neboť kurzy kreslení a malování PMH se pohybují mezi 1000 - 3000,- Kč. Pokud si ale sečteme výdaje na pomůcky (3 obyčejné tužky, guma, ořezávátko, papíry, černá fixa), domnívám se, že výdaje jsou minimální. Pomůcky mohou být ke všemu erární a mnohokrát používané dalšími třídami.

Pedagožka, která si koncipovala metodu PMH do výtvarné výchovy ve svých třídách, jasně řekla, že vyšší počet žáků ve třídě nebyl problém a hodiny probíhaly dobře¹⁴⁸

5. Co liší metodu kreslení PMH od metod kresby na školách v rámci výtvarné výchovy?

Zásadním rozdílem mezi kurzy a výtvarnou výchovou je skutečnost, že ve škole bývá výtvarná výchova vyučována v 45 až 90 minutových hodinách jednou týdně. Kurzy bývají vyučovány blokově a obvykle koncipovány do 2 dnů, tedy 16 hodin.

Z analýzy školních vzdělávacích plánů vyplynulo, že ve výtvarné výchově se kresbě věnuje jen zlomek vyučujících. V ani jednom z případů nebyla v ŠVP zmíněna metoda kreslení či malování pravou mozkovou hemisférou. Ve školách se kresbě věnují spíše technické obory, kde se spíše jedná o rýsování než o klasické kreslení a stínování.

¹⁴⁸ Viz Přílohy - rozhovor s Marií Duchkovou

Diskuze a interpretace

Z rozhovorů a pozorování vyplynulo, že práce s pravou hemisférou má vysoký potenciál. Všichni zúčastnění se jednoznačně shodli, že vsunout do výuky metody, aktivity a postupy, ve kterých hlavní roli hraje pravá mozková hemisféra přináší kladné výsledky. Jeden z hlavních důvodů, proč má pravá mozková hemisféra význam pro vzdělávání, je možnost učit žáky progresivním a zároveň atraktivním způsobem. Metody PMH jsou vhodné pro levoruké děti, žáky se SPU i lidi, kterým chybí „pouze“ sebedůvěra a chuť například kreslit či se jinak tvořivě realizovat.

Výsledky diplomové práce korespondují s výzkumy a výsledky citovaných autorů. Jak jsem již uvedla v teoretické části práce, objevují se názory, které striktní rozdělení hemisfér a jejich funkce zamítají. Osobně se domnívám, že čas, noví odborníci a moderní medicína přinesou nová fakta, poznání a rozšíří nám obzory. Domnívám se, že výsledky vyšly takto, protože jsem se cíleně zaměřila na vzdělávací instituce, které tuto metodu kreslení PMH do České republiky přinesly a které dále své metody práce PMH koncipují a aplikují do svých vzdělávacích kurzů. Výsledky mohou potvrdit i tisíce spokojených lidí, kteří si kurzy kreslení, malování i zpěvu chválí a píšou pozitivní reference. Výsledky mohou být považovány za zajímavé a přínosné pro studenty pedagogických a výtvarných fakult, neboť v rámci svých praxí mohou tuto metodu aplikovat na svých žácích. Vřele bych jim však doporučila nejprve takový kurz navštívit, aby uvěřili, že metoda funguje a sami si vyzkoušeli, jaké to je být v roli žáka, a také, aby správně pochopili princip každého cvičení. Jak si praktikanti hodiny budou koncipovat je na jejich uvážení. Nicméně k tvorbě příprav na výuku kreslení PMH jim mohou pomoci publikace od Jany Petráskové či Betty Edwards, kde jsou jednotlivé kroky podrobně popsány a vysvětleny. A proč zmiňuji studenty pedagogických fakult a nikoliv zkušené pedagogy výtvarné výchovy? Z rozhovorů vyplynulo, že jen zlomek pedagogů věnuje energii změnit již léty ověřené postupy a přípravy svých hodin, ve kterých na kresbu ani nezbyvá příliš prostoru.

To, o čem vypovídala teoretická část práce, potvrdily výsledky zúčastněných pozorování a interview s odborníky. Dosažené výsledky (nejen kresby a malby) mě přesvědčily o významu PMH pro tvorbu. Hodlám tuto metodu kreslení a malování PMH aplikovat ve třídě v ZUŠ Dobruška, kde učím výtvarný obor.

Domnívala jsem se, že nebude problém porovnat tradiční výuku kresby s metodou kreslení PMH. Napsala jsem pedagogům výtvarných a estetických výchov na ZŠ a SŠ emaily s žádostí o hospitace jejich hodin, které by mi pomohly v práci na DP. Bohužel komplikace nastala, když mi pedagogové sdělili, že letos se kresbě věnovat nebudou. To potvrzovaly i ŠVP uveřejněné na internetu. Nicméně i toto byla skutečnost a fakta, se kterými jsem musela počítat a do výzkumu zahrnout. Proto jsem pracovala s dokumentem RVP, podle kterého by se měly řídit všechny školy.

Polemizovat můžeme o výsledcích v rámci zúčastněných pozorování a rozhovorů s lektorkami. Výsledky mohou být zkresleny, neboť zúčastněná pozorování probíhala v rámci pouze jedné instituce, která vede kurzy po celé republice i na Slovensku. Jiná konkurenční lektorská oddělení, školy malování a další firmy poskytující lekce kresby PMH si nepřály být zkoumány nebo byly pro mne příliš finančně náročné.

Závěr

Diplomová práce se v teoretické části nejprve zabývala obecnými informacemi o mozku a o rozdělení hemisfér. Následovaly kapitoly věnované specifickým funkcím každé hemisféry. Pravá mozková hemisféra vnímá obraz reality jako celek, její pohled je holistický, vnímá pouze prostor (nikoliv čas), pracuje s obrazy, barvami, se symboly, nezná pojem strach a nesoudí. Levá mozková hemisféra logicky uvažuje, analyzuje, usuzuje, lineárně vnímá a klade důraz na detaily, vnímá strach, orientuje se časově, kontroluje, odpovídá za názorové přesvědčení. Dozvěděla jsem se, že většina vynálezů a vynikajících uměleckých děl vznikala u lidí, kteří velmi dobře používali právě pravou část mozku, tu kreativní a fantazijní, obrazovou. Nejprve svůj výtvar totiž viděli v obrazech či ho slyšeli, a teprve poté ho zmaterializovali. Vědci tomu věří půl století, koučové stavějí na probuzení pravé hemisféry metody pro rozvoj osobnosti.

Následující kapitoly se zabývaly probouzením pravé mozkové hemisféry a vyrovnáváním dominance jedné z nich. Jednou z možností je zmiňovaná automatická kresba, tedy technika údajně pomáhá, léčí a usnadňuje komunikaci mezi lidmi. Jejich snahou je vyrovnávání hemisfér díky neustálému rozvíjení smyslů a rozvíjení rovnováhy mezi vědou a uměním, logikou a představivostí. Jiní autoři pracují s tělem, neboť pohyby a cvičení upravují dominance hemisfér.

Dovolila jsem si do práce vložit kapitoly o specifických poruchách učení, protože existují metody a terapie, například muzikoterapie a metoda One brain, které pracují s mozkovými hemisférami a mohou tak pomoci ve vzdělávání žáků trpícími dyslexií a podobně. Hemisféry ovlivňují dominance pravé a levé ruky. Tomuto tématu byla věnována jedna celá kapitola.

Učit se efektivně, rychle umožní práce s mentálními mapami a také cviky, hodiny a činnosti, kdy se člověk uvolní a jeho mozek se dostane do alfa hladiny. V rámci průběžné a souvislé praxe, kdy jsem učila na základních a středních školách občanskou výchovu a společenské vědy, jsem využívala myšlenkové mapy v rámci aktivizace a motivace na začátku hodin. Vyučování hodnotili kladně žáci i já.

Dnešním trendem a občas dokonce i požadavkem mnoha Human resources firem je kreativní myšlení a kreativita. Tu bychom měli, jakožto budoucí i současní pedagogové a rodiče, v dětech budovat a podporovat. Názory odborníků citované v mé

diplomové práci ukázaly, že čím jsou ve třídě méně formální poměry, tím je třída tvořivější. V mnoha publikacích se dočteme, že v pravé mozkové hemisféře se skrývá naše nevyužitá tvůrčí síla. Z tohoto důvodu jsem se rozhodla podrobně popsat vývoj jedince a jeho kresebný projev. Malé děti totiž nemají problém se vyjádřit, mají bujnou fantazii a jejich kreativita a chuť tvořit je nesporná.

Podle některých neurologů je ovšem celá teorie pravé hemisféry jen vědeckým omylem. Nicméně prošla jsem některými technikami osobně, abych mohla lépe proniknout do problematiky a vysvětlit principy učení se výtvarným dovednostem pomocí metod pravou mozkovou hemisférou. A vidím sama na sobě, že něco se u mě změnilo, vnímám více věci kolem sebe, vnímám více celek, nejen obraz, ale i zvuk, barvy, tvary, vůni, pohyb, energii a k tomu pak přichází logika a jasně viditelný přírodní řád a systém. Je zřejmé, že zdaleka ne všechny souvislosti o pravé hemisféře jsou známy. To, jestli funkce jsou oddělené nebo nejsou, nic nemění na tom, že programy, jež byly vyvinuty na základě teorie rozdělení hemisfér, nám přinesly něco nového a zároveň užitečného.

Rozhodnout, zdali tento styl vyučování používat, či nikoliv, musí záviset na dopadu tohoto stylu na způsob učení studentů. Snad nyní, když nám nejen specialisté poskytnou konceptuální základ pro trénink pravého mozku, můžeme začít budovat školský systém, který bude rozvíjet celý mozek. Takový systém by určitě měl obsahovat cvičení v kreslení – efektivní způsob, jak naučit strategie přemýšlení vhodné pro pravou hemisféru. Během výzkumu jsem se setkala s mnoha názory apelujícími na rozvoj kreativního a kritického myšlení. A toto kritické přijímání názorů a kreativita je stěžejní i v rámci klíčových kompetencí, ke kterým by měl žák během studia dospět. Myslím si, že je to spíše celková umění otevřená atmosféra školy, jež umožňuje rozvoj tvořivosti u dětí. Formy a metody výuky, tedy to, jakým způsobem a za jakých situací vytvořených učitelem si žák osvojuje látku, je dosud až příliš v područí racionality a logiky.

Starší děti jsou kritické k druhým i k sobě. Srovnávají své kresby se skutečností a vidí rozdíly. Touží po informacích, které by jim pomohly naučit se dobře kreslit realisticky. Kreslení pravou hemisférou je cesta, která jim může pomoci.

V empirické části jsem se snažila o taková kritéria hodnocení kvalitativního výzkumu, aby byl účelný, jednoznačný, přínosný a kompletní. Všichni zúčastnění byli informováni o tom, že získané materiály a rozhovory mohou být využity v diplomové

práci a s uveřejněnými údaji souhlasili. Výsledky výzkumu mohou být užitečné nejen pro pedagogy výtvarných oborů, ale, jak bylo zjištěno v empirické části, také pro učitele cizích jazyků jak na středních, tak i základních školách.

Seznam použitých zdrojů

a) Monografická publikace:

- BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, 160 s. ISBN 978-80-247-3520-7.
- BIRKENBIHL, Vera F. *Nebojte se myslet hlavou*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, 286 s. ISBN 80-7178-620-9.
- BRAGDON, Allan D., GAMON, David. *Hry pro levou polovinu mozku. Mentální trénink ke stimulování pozitivních emocí a k rozvíjení schopnosti řešit problémy*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, 168 s. ISBN 978-80-7367-521-9.
- BRAGDON, Allen D., FELLOWS, Leonard. *Trénink obou polovin mozku*. 1. Vydání. Praha: Portál, 2000, 128 s. ISBN 80-7178-375-7.
- EDWARDS, Betty. *Naučte se kreslit pravou mozkovou hemisférou*. 1. vydání. Brno: Zoner press, 2011, 276 s. ISBN 978-80-7413-138-7.
- HAZUKOVÁ, Helena, ŠAMŠULA, Pavel. *Didaktika výtvarné výchovy I*. 1.vydání Brno: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005, 129 s. ISBN 80-7290-237-7
- HOSMAN, Zdeněk. *Didaktický skicář: výtvarné činnosti ve výtvarné výchově*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, 94 s. ISBN 978-80-7394-001-0.
- HOWARD, Pierce J.. *Příručka pro uživatele mozku: praktické informace a návody pro každodenní život*. 4. vydání. Praha: Portál, 2005, 396 s. ISBN 80-7367-052-6.
- JOŠT, Jiří. *Čtení a dyslexie*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, 384 s. ISBN 978-80-247-3030-1.
- KÁBRT, Jan a spol. *Latinsko český slovník*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970. 486 s.
- KÁBRT, Jan, VALACH, Vladislav. *Stručný lékařský slovník*. 1. vydání. Praha: Avicenum, 1979, 398 s. ISBN 08-004-79.
- KOUKOLÍK, František. *Sociální mozek*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2006, 269 s. ISBN 80-246-1242-9.

- KOVÁČ, Bohuslav. *Zázračný svet detských kreseb*. 1. vydání. Bratislava: Pallas, 1972, 110 s.
- *Latinsko-český slovník*. 2. doplněné vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 483 s.
- LEEDY Paul D., ORMROD, Jeanne Ellis. *Practital Research. Planning and design*. 10. vydání. New Jersey, Pearson, 2013, 364 s. ISBN 978-0-13-289950-5.
- LOVE, Russel J., WEBB, Wanda G. *Mozek a řeč*. 1. vydání. Praha: Portál, 2009, 376 s. ISBN 978-80-7367-464-9.
- PIAGET, Jean, INHELDER, Bärbel. *Psychologie dítěte*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970, 120 s.
- PŘÍHODA, Václav. *Ontogeneze lidské psychiky. Vývoj člověka do 15 let*, 4. vydání, Praha: 1977, 414 s.
- ROESELOVÁ, Věra. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. 2. přeprac. vydání Praha: Univerzita Karlova, 2003, 198 s. ISBN 80-7290-129-x.
- ŠVAŘÍČEK, Roman, ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: Pravidla hry*. 1. vydání. Praha: Portál, 2007, 384 s. ISBN 978-80-7367313-0.
- TROJAN, R. *Stati z teorie vyučování výtvarné výchovy I*, 1. vydání: Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
- UŽDIL, Jaromír. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 1. vydání. Praha: Portál, 2002, 128 s. ISBN 80-7178-599-7.
- UŽDIL, Jaromír, *Výtvarný projev a výtvarná výchova*. 1. vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974, 315 s.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2005, 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II. Dospělost a stáří*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2007, 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
- VANČÁT, Jaroslav. *Poznávací a komunikační obsah výtvarné výchovy v kurikulárních dokumentech*. 1. vydání. Praha: Sdružení MAC, 2003, 31 s. ISBN 80-86015-90-4. s. 28

- ŽEGIN, Lev Fjodorovič. *Jazyk malířského díla*. 1. vydání. Praha: Odeon, 1980, 280 s.

b) Seriálová publikace:

- MAREK, Vlastimil. *Baraka*. číslo 3, zima 1997/1998, 81 s. Dostupné z www: <http://www.baraka.cz/Baraka/Baraka_3.pdf>.
- KOUKOLÍK, František. PIERCE J. HOWARD: Příručka pro uživatele mozku. *Vesmír* 77. 1997/1998, roč. č. 7, s. 374 ISSN 1214-4029 Dostupné též z <<http://casopis.vesmir.cz/clanek/pierce-j-howard-prirucka-pro-uzivatele-mozku>>.

c) Internet:

- ABZ Slovník českých synonym [online]. © 2008-2015 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z www: <<http://www.slovník-synonym.cz/web.php/slovo/levy>>.
- ANKH Magický ateliér. *Kreslení*. [online]. © 2005 [cit. 2014-09-17]. Dostupné z www: <<http://www.ankh.cz/kresleni.htm#onebrain> >.
- BENÍČKOVÁ, Marie. *Muzikoterapie a specifické poruchy učení*. 1. vydání. Praha: Grada, 2011, 160 s. ISBN 978-80-247-3520-7.
- DEKKER, LEE, Howard, JOLLES, Frontiers. *Neuromths in Education: Prevalence and predictors of misconceptions among teachers*. [online]. © 18. 10. 2012 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: <<http://journal.frontiersin.org/Journal/10.3389/fpsyg.2012.00429/full> >.
- HALAMČÍKOVÁ, Petra. Kreslení tou pravou hemisférou. *Rozdělení mozkových hemisfér*. [online]. © 2011 [cit. 2014-09-30]. Dostupné z www: <<http://kresleni-tou-pravou-hemisferou.webnode.cz/rozdeleni-mozkovych-hemisfer/> >.
- HANSEN ČECHOVÁ, Barbara. Psychologie. *Mýtus pravé hemisféry* [online]. © 1.6.2010 [cit. 2014-09-07]. Dostupné z www: <<http://psychologie.cz/mytus-prave-hemisfery/> >.
- HILDEBRANT- SOCHOR, Indra. Mladá fronta: Mladá žena. *Život z levé strany*. [online]. © 2005-2011 [cit. 2014-11-08]. Dostupné z www: <<http://mladazena.maminka.cz/scripts/detail.php%3Fid=303660> >.

- HOUSER, Pavel. Science world. *Hemiféry pod lupou*. [online]. [cit. 2014-08-01]. Dostupné z www: < http://www.scienceworld.cz/biologie/hemisfery-pod-lupou-8-3179/?switch_theme=mobile />.
- Jazyková škola a vzdělávací centrum Slunečnice. *Superlearning*. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z www: < <http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/superlearning/>>.
- Jazyková škola a vzdělávací centrum Slunečnice. *5 x rychlejší metoda učení*. [online]. [cit. 2015-01-30]. Dostupné z www: < <http://www.sugestopedie.cz/sugestopedie/cizi-jazyk-za-7-dni/>>
- MAREK, Vlastimil. Baraka. *Carol Hontzová: Metoda One brain*. číslo 3. © 1997/1998. s. 20 [online]. [cit. 2014-11-15]. Dostupné z www: <http://www.baraka.cz/Baraka/Baraka_3.pdf >.
- MASSON, Steve. Cea, *Neuromyths are a Barrier to changing Education*. [online]. © 12.11.2013 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: < <http://www.cea-ace.ca/blog/steve-masson/2013/11/2/neuromyths-are-barrier-changing-education> >.
- NETOLICKÁ, Danuše. Národní institut dětí a mládeže. *Specifické poruchy učení* [online]. © 2015 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z www: < <http://www.nidm.cz/neformalni-vzdelavani/specificke-poruchy-uceni-1-cast> />.
- JANUŠÍKOVÁ, Helena. Kineziologická poradna, *Metoda one brain*. [online]. © 2009 [cit. 2014-11-01]. Dostupné z www: < <http://www.kineziolog.eu/metoda-one-brain.php> >.
- JEŘÁBEK, Hynek. Univerzita Karlova v Praze. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. © 2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z www: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/jerabek3/k8/8-2-1.htm/>>.
- JEŘÁBEK, Hynek. Univerzita Karlova v Praze. *Úvod do sociologického výzkumu* [online]. © 2012 [cit. 2015-01-03]. Dostupné z www: <<http://www.ftvs.cuni.cz/hendl/metodologie/jerabek3/k8/8-5-2.htm/>>.
- JÍLKOVÁ, Drahoslava. Kineziologie, *Metoda one brain*. [online]. © 2014 [cit. 2015-01-17]. Dostupné z www: < <http://www.atelier-kresleni.cz/kineziologie>>.

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*. [online]. © 2013-2015 [cit. 2015-01-20]. Dostupné z www: <www.msmt.cz/file/10427_1_1/>.
- Obchod pro leváky. *Písanky*. [online]. © 2009 [cit. 2014-09-08]. Dostupné z www: <<http://www.obchodprolevaky.cz/pisanky-c8>>.
- OECD. *Pochopení mozku: Cesta k nové vědě o učení* [online]. © 2002 [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: <<http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/9789264174986-sum-cs.pdf?expires=1422825489&id=id&accname=guest&checksum=8965E080ABC1BA7C6A715E445F3BEB04/>>.
- PETR, Jaroslav. *Lidovky. Pravák nebo levák? Geny určují, kterou rukou píšeme* [online]. © 3.10.2013 [cit. 2014-01-31]. Dostupné z www: <http://www.lidovky.cz/geny-urcuji-zda-jsme-pravaci-dgd-/veda.aspx?c=A131002_100907_ln_veda_ape/>.
- PIVOŇKOVÁ, Jitka. *Pro leváky.cz. Vyrovňávání hemisfér*. [online]. © 2005 [cit. 2014-08-07]. Dostupné z www: <<http://prolevaky.cz/index.php?id=31>>.
- *Roger W. Sperry* [online]. © 11.9.2014 [cit. 2014-12-07]. Dostupné z www: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Roger_W._Sperry>.
- SATTTLER, Johanna Barbara, *Postulates Derived from Research Findings*. [online]. [cit. 2014-11-08]. Dostupné z www: <<http://www.linkshaenderberatung.de/english/Postulates.htm>>.
- SCIO. *Trendy ve vzdělávání. Kterak neuromyty překážejí rozvoji vzdělávání*. [online]. © 2008-2015 Jan Moravec, Bohumil Kartous [cit. 2015-02-01]. Dostupné z www: <<https://www.scio.cz/o-vzdelavani/trendy-ve-vzdelavani/kterak-neuromyty-prekazeji-rozvoji-vzdelavani.asp>>.
- Todman, D., IBRO History of Neuroscience *.History of Neuroscience: Roger Sperry* [online]. © 2008 [cit. 2014-10-30]. Dostupné z www: <http://www.ibro.info/Pub/Pub_Main_Display.asp?LC_Docs_ID=3473>.
- VOSTALOVÁ, Lenka. *Inflow. Paměť a kreativita – programy pro všechny* [online]. © 29.6.2009 [cit. 2014-11-07]. Dostupné z www: <<http://www.inflow.cz/pamet-kreativita-programy-pro-vsechny>>.

- Výkladový slovník. Kognitivní server, Univerzita Hradec králové. *Percepční konstanta* [online]. © 2009 [cit. 2014-12-14]. Dostupné z www: <<http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=P&Site=3>>.
- Vzdělávací instituce Serafin. *Kurz kresby tužkou* [online]. 2015 [cit. 2015-04-15]. Dostupné z www: <<http://www.konecnekreslim.cz/kurzy-kresleni/>>.
- Zpaměti.cz, *Superlearning*. [online]. © 2007-2015 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z www: <<http://zpameti.cz/lepsi-uceni/superlearning/>>.

- Obr.: Rubinovy vázy: Dostupné z www: <<http://www.samouk.cz/moodle/file.php/5/Obecna-psychologie/citi-a-vnimani/ksicht.png/>>.
- Obr.: Mozek: E-learningová podpora mezioborové integrace výuky tématu vědomí na UP Olomouc. *Stavba lidského mozku* [online]. © 23. 11. 2012 [cit. 2015-01-31]. Dostupné z www: <<http://pfyziolfup.upol.cz/castwiki/?p=3265>>.

Seznam příloh

1. Otázky pro interview
2. Transkripce interview: Rozhovor s ředitelkami vzdělávací instituce Serafin Jaroslavou Pavlovou a Miroslavou Indráčkovou.
3. Interview s Marií Duchkovou pracovnící PPP a pedagožkou:
4. Záznam průběhu a metodiky kurzu malování pravou mozkovou hemisférou - Kurz Štětec
5. Zúčastněné pozorování – Kurz Akvarel
6. Fotografie z kurzu, ukázky cvičení, „předtím a potom“:
7. RVP- Výtvarná výchova
8. Kódy a kategorie, se kterými bylo pracováno

Příloha 1.

Otázky pro interview:

1. (Jak dlouho) jste učila výtvarnou výchovu na klasické škole?
2. V čem vidíte výhody metody kresby PMH?
3. Domníváte se, že je tato metoda vhodná do škol?
4. Jak byste popsala metodu kresby pravou mozkovou hemisférou?
5. Jaký pokrok udělají klienti za 2 dny?
6. Tato metoda funguje pouze pro malbu a kresbu?
7. Co kurz zpěvu, také funguje pomocí PMH?
8. Jaké prvky Montessori pedagogiky jsou v tomto kurzu?
9. Co bylo klíčové pro MŠMT, aby udílelo akreditace na tento kurz?
10. Jsou lékaři, kteří toto rozdělení hemisfér vyvracejí, co si o tom myslíte?
11. Pouštíte hudbu, proč? Jak ji vybíráte?
12. Jak pomáháte žákům překonat jejich krizi výtvarného projevu?
13. Jsou žáci v hodinách kreativní? Jak je vedete ke kreativě?
14. Jak dlouho vedete kurzy kresby pravou mozkovou hemisférou?
15. Jaké publikace vám pomohly ve tvorbě příprav na VV?
16. Domníváte se, že je klíčový či důležitý i počet studentů, žáků, klientů v ateliéru/ve třídě?
17. Co zabere nejvíc času - doba vysvětlování, práce, hodnocení?
18. Věnujete nějaké minuty individuálně každému?
19. Jak hodnotíte po kurzu komunikaci, zpětnou vazbu či atmosféru? Projeví se to na dílech?
20. Považujete za více důležité pro klienta samotné finální práce, nebo čas strávený při tvorbě v kolektivu?
21. Kolik (odhadem) navštěvuje kurzy středoškoláků?
22. Chtěla byste něco dodat, zmínit, o čem ještě nebyla řeč?

Příloha 2.

Záznam interview:

Rozhovor s ředitelkami vzdělávací instituce Serafin Jaroslavou Pavlovou a Miroslavou Indráčkovou.

1. (Jak dlouho) jste učila výtvarnou výchovu na klasické škole? Neučily jsme.

2. V čem vidíte výhody metody kresby PMH? Metoda je velmi jednoduchá a přirozená. Výhoda spočívá v tom, že ze své podstaty učitele (a potažmo žáky) nestihne svazovat akademický postup, strach nebo obavy. Výhoda je také to, že všichni jsme na stejné startovací čáře. I ten, kdo má zkušenosti s malbou a kresbou bude na stejné úrovni jako žáci, kteří jsou „kresbou a malbou nepolíbeni.“ Tato metoda je tedy dostupná všem a to bez rozdílu věku, je velmi jednoduchá a přirozená. Výhoda je její přirozenost. (Jarka)

3. a) Domníváte se, že je tato metoda vhodná do škol? Jednoznačně ano, je vhodná, protože na to odpovídá ta otázka předešlá. (MI)

b.) Domníváte se tedy, že podobný kurz touto metodou, který je koncipovaný jako víkendový, lze upravit tak, aby mohl být vyučován na běžné škole? Určitě lze. Dokonce se stalo, že tady byly učitelky, které to potom aplikovaly ve své třídě. Činnosti rozvrhla do dvouhodinovek, plán byl tedy čtvrtletní nebo i pololetní. Paní učitelka to s nimi dokázala, i přesto, že se jednalo o pubertální nezvladatelné žáky osmé a deváté třídy. Díky tomuto základu jsou žáci schopní zvládnout nakreslit zátiší, tělo a podobně. Důležité je pochopit, jak to uchopit. (MI)

4. Jak byste popsala metodu kresby pravou mozkovou hemisférou?

Nejsou ani tak důležité kroky, jak postupují za sebou, protože je lze přehazovat. Podstatné je, že ti, kteří by kurzem měli projít, by si měli udělat pořádek v hlavě. To, aby se uklidnil a uvědomil si, že to chce dokázat, za jakýchkoliv podmínek, i kdyby přšelo, sněžilo, či svítilo slunce. Musí se na to připravit. Někomu ta cesta k výsledku trvá deset hodin, někomu dvě hodiny, ale všichni jsou na té samé lodi a každý musí udělat ten krok za krokem. Nutné je přesvědčit sám sebe „já to dokážu“ a to s jakýmkoli výsledkem. Čím víc chyb žáci udělají, tím lépe, protože chybami se člověk učí. Někdy ta

hlava tak strašně svazuje, že žáci chtějí být dokonalí. Takže problém může být, že se snaží příliš o dokonalost – žáci i dospělí. (MI)

Nejvíc svazující jsem já sám, sám pro sebe. Příliš se podceňujeme, myslíme si, že to nedokážeme. První krok Je nutné se uvolnit, vrátit se do dětských let a světa, kdy jsme si hráli, kdy jsme se nebáli něco udělat, protože jsme používali pravou mozkovou hemisféru. Ty jednotlivé kroky a postupy musí být tak jednoduché, aby člověk viděl a přesvědčil se, že to zvládne a nebude to pro ně problém. (JP)

5. Jaký pokrok udělají klienti za 2 dny?

Pokrok je ve dvou liniích. Jedna linie je fyzicky, kdy si klient/žák odnáší obrázek a vidí, co nakreslil předtím (tzn. na začátku kurzu, resp. před kurzem) a potom. Vidí, jak to nakreslil. Druhá linie je v mozku. Kreslí se pravou mozkovou hemisférou a ta se tak nabourá, že člověk prožívá štěstí. Štěstí, které zažívá třeba i po dlouhé době. Pokrok je pak samozřejmě znatelný u každého, pokud si to člověk připustí.

6. Tato metoda funguje pouze pro malbu a kresbu?

Ano, tato metoda 100% to funguje. Ale nejen to. Lze ji využít ve výuce cizích jazyků. My máme sice osnovu pro kreslení, ale i pro naučení se jazyka bych musela udělat to samé. Lidi uklidnit, dostat je do alfa hladiny. Alfa hladina mozku je ve chvíli, když se člověk uklidní, během spánku, těsně po probuzení. V této chvíli jsme odbourané od té levé strany mozku. Ve fázi před meditací je člověk schopen uvolnit PMH a je schopen se učit, tedy naučit i jazyk. Na těchto kurzech kreslení jsou zahrnuty i technické znalosti, kroky jak co dělat a člověk se přesvědčí o tom, že to zvládne.

(MI)

7. Co kurz zpěvu, také funguje pomocí metody PMH? *Ano, i my máme kurzy zpívání za pomoci pravé mozkové hemisféry. Funguje to určitě na jakoukoliv tvořivou činnost našeho já, i na naše duševní činnosti. Metoda by 100% fungovala i pro výuku na hudební nástroj.* (JP)

Přirovnání ke sbírání hub. V lese se naladíme, navodíme atmosféru toho klidu. Logicky hledáme správné houby. Jsme schopni přirozeně zpívat. Je to stále o tom naladit se na správnou situaci. (MI)

8. Jaké prvky Montessori pedagogiky jsou v tomto kurzu? *Těžiště je ve větě „Ukaž*

mi jak, a já to dokážu sám“, to znamená pochvala, podpora, pravidla, volné pole působnosti se vzdáleným dohledem. Montessori pedagogika je postavena na tom, že nemůžeme člověka vést za ruku. Člověku nelze nic opravovat, že něco má špatně. Důležité ho pozorovat z dálky, aby se sami žáci rozhodli, co udělají. Neustále dávat pochvalu. Vyvolávat v nich úkoly, ale pouze dohlížet. Není to cíleným vedením. Smysl je i v objevování nových tvůrčích schopností. Aby si na to člověk přišel sám. Ted' se mi to nepovedlo, vygumuju to a podruhé to udělám lépe. (JP)

9.a) Co bylo klíčové pro MŠMT, aby udílelo akreditace na tento kurz?

Jsou daná pravidla, která musí daná instituce splňovat. To znamená mít stálé sídlo, patřičné vybavení, pedagogický sbor, který je řádně proškolen. Co se týče programů jako takových, tak tam je klíčová náplň toho kurzu, jednotlivé body, které na sebe navazují. Také odborný garant, který ručí za to, že všichni ti, kteří vyučují kurzy, na to mají odborné vzdělání. I to, že si je můžeme sami vyškolovat je klíčové.

b) Na jak dlouhou dobu získáte akreditaci? *Akreditace se získává na jednotlivý kurz na 2 roky. A na 10 let je akreditace na danou instituci. MŠMT může akreditaci zrušit, pokud dojde k nějakému pochybení.*

Klíčové je to, aby se splnily požadavky.

Serafin má akreditaci na DVPP, tedy možnost dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků. To znamená, že to přínos je i pro pedagogy, aby mohly tyto metody aplikovat do výuky, tím že se vzdělali v tomto oboru.

(JP)

10. Jsou lékaři, kteří toto rozdělení hemisfér vyvracejí, co si o tom myslíte?

Také jsem o tom četla nějaké články. Samozřejmě my nemůžeme přesně určit, co je levá a co je pravá. Vždy jsou propojené a spolupracují. Ano, skutečně z 90 % můžu při malbě pracovat s pravou mozkovou hemisférou, ale nemůžeme vypnout logiku. Levá hemisféra stále pracuje, nespí. Ve skutečnosti jde jen o takové potlačování té levé hemisféry. (JP)

Je to podobné jako jízda autem, kdyby bylo na pravé hemisféře, mám nohu stále na plynu, ale levá vše hlídá a je schopná zasáhnout. Nebo když pletu svetr, zapomenu na čas, ale levá hemisféra říká, že už bych měla jít spát. (MI)

Dokonce hodně lékařů inklinuje zcela přirozeně k tvůrčím činnostem, najdeme mezi lékaři mnoho hudebníků. A to je únik do pravé hemisféry, psychický odpočinek. V konečném důsledku si tělo řekne, že potřebuje únik, například ke sportu.

Ze zkušenosti vidíme, že přirozené rozdělení těch hemisfér ukazuje, že skutečně každá hemisféra má svoji funkci a poskytuje nám něco jiného. Ale musí spolupracovat a nelze to oddělovat. (JP)

11. Pouštíte hudbu, proč? Jak ji vybíráte?

Jsou lidé, kterým vyhovuje malovat při tichu. Na kurzech pouštím pomalou muziku, když chceme klienty zklidnit, naopak rychlá muzika pomůže zrychlit tempo práce. Klienti tak podvědomě pracují v takovém tempu, jako je rytmus hudby. Samozřejmě každý klient potřebuje individuální přístup. Je to na lektorovi, musí pozorovat skupinu a k tomu adekvátně pouštět vhodnou hudbu. (MI)

Další možností je poslouchání mluveného slova, jsou malíři, které to uklidňuje víc než samotná hudba. Možná je to ale vhodnější pro zkušenější malíře. (...) Pouštění hudby pomáhá v potlačení logiky a uvolnění PMH. (JP + MI)

12. Jak pomáháte žákům překonat jejich krizi výtvarného projevu?

Jak bych na to šla já? Mladý člověk musí ze sebe dostat ty pocity, vyvztekat se, vyplakat se. Říct si nahlas a přiznat si, že mu to nejde. Díky tomu přijme pomocnou ruku od lektora, zkusí tu krizi překonat. Důležité je, aby lektor pozoroval, jestli některý žák potřebuje pomoc.

(MP)

Co člověk, to individualita. V kreslení se skoro každý dostane do krize, ale každý reaguje jinak. Někdo nechce být rušen, někdo naopak vyžaduje pozornost lektora, vzteká se. Podstatný je individuální přístup. Dokonce někomu pomůže se dojit vyplakat. Učitelky na školách mají výhodu v tom, že ty žáky znají a mohou snadněji výuku diferencovat a výuku individualizovat. (...) Kresba pomůže formovat žáky, někoho uklidnit, v někom vzbudit cílevědomost apod. Jednoznačně tato metoda funguje v překonávání krize dětského výtvarného projevu. Tato metoda není jenom o kreslení, ale také o emocích, o práci se sebou samotným, s psychikou. (JP)

13. Jsou žáci v hodinách kreativní? Jak je vedete ke kreativitě?

Je to poznat na tom, že klienti se vrací a hlásí se na další kurzy. Chtějí poznat něco nového, nový zážitek, chtějí ho znovu. U kreativity je nejdůležitější umět poznávat. Znat a vytvářet si nové možnosti. Člověk stoprocentně kreativitu vyvinul, pokud má snahu chodit na další kurzy a tvořit. (MI)

I skrze malbu a kresbu v sobě najde kreativní myšlení a najde se v keramice. Celkově tato metoda napomáhá k rozvoji kreativního myšlení. (JP)

14. Jak dlouho vedete kurzy kresby pravou mozkovou hemisférou?

Vedeme je 10 let. Máme 7 000 klientů v databázi. (MI)

15. Jaké publikace vám pomohly ve tvorbě příprav na VV?

První kniha byla od Betty Edwards. Tato metoda stále není překonaná ve výuce kreativity. Existuje nepřeberné množství publikací o tom, jak malovat kreslit podobně. Nejdůležitější je si tu knihu přečíst, ale podstatná je i praxe, všechno si zkusit. Setkat se s lidmi se stejným zájmem. (MI)

16. a) Domníváte se, že je klíčový či důležitý i počet studentů, žáků, klientů v ateliéru/ve třídě?

Menší skupina je vhodnější, protože je snadnější individuální přístup, lépe je pozorovat a navázání kontaktu lektora se žákem. Na druhou stranu někteří žáci by radši byli ve větší skupině, protože nepadne na ně tolik pozornosti a vyhovuje jim být schovanými šedými myškami. Lze to vypožorovat i na tom, jak si klienti sedají. Ti, co chtějí pozornost, si sednou dopředu. Ti, co nechtějí být viděni, si sednou dozadu. (JP)

Kdo se bojí, aby nemusel odpovídat, aby na něj nepadla otázka, tak si sedne dozadu. Pro lektora je vhodnější menší skupina, aby mohl být navázán intenzivní vztah. Ideální je 10 ti členná skupina. A ideální také je, když se klienti dopředu neznají. (...) (MI)

b) To znamená, že byste doporučily mít ve škole tyto hodiny v menším kolektivu, například v rámci semináře? Ano, rozhodně ano. Obecně platí, že pokud je člověk v tom, co dělá, nejistý, je halasnější, a neustále na sebe strhává pozornost. Funguje to stejně ve třídě. Slabší jedinec např. v matematice může být výborný v té kreativitě, ale ten nejistý halasnější žák si může z něho utahovat. Proto je lepší mít tyto hodiny kresby koncipované v rámci semináře, kde je menší počet dětí. Tím, že na začátku jsou všichni

na stejné úrovni, tak to mnohým žákům pomůže v kresbě najít zalíbení a najít sám sebe. Všem to zvedne sebevědomí a projeví se to v jiných předmětech. Nutná podpora učitele.

(JI)

17. Co zabere nejvíc času - doba vysvětlování, práce, hodnocení?

Hodnotíme v průběhu celého kurzu. Člověk se velmi změní v průběhu práce. Výsledky jsou vždycky výborné.

(MI)

Řekla bych, že důležitost vysvětlování, práce a hodnocení je stejně velká. Vše musí dostat svůj prostor.

(JP)

18. Věnujete nějaké minuty individuálně každému? *Ano. Musíme. Každý lektor má svůj způsob, nicméně v žádném případě nelze někoho přeskočit.*

(MI)

19. Jak hodnotíte po kurzu komunikaci, zpětnou vazbu či atmosféru? Projeví se to na dílech?

Nelze na to odpovědět. Jde o to, že my ty klienty dopředu neznáme. Nemáme pak s čím porovnávat. Ve škole u dětí to lze vyzorovat. Kresba žirafy může být jiná, protože žák předtím dostal pětku a podobně. Nemůžeme dopustit, aby jedinec výuku naboural natolik, aby způsobil špatnou atmosféru. Musíme se snažit odstranit všechny rušivé elementy.

(MI+JP)

20. Považujete za více důležité pro klienta samotné finální práce, nebo čas strávený při tvorbě v kolektivu?

Klient nejprve vnímá jako to nejlepší ten obrázek. Samotnou příjemnou atmosféru posoudí až poté, časem. Protože on přišel na kurz s cílem nakreslit portrét. Ale velkou roli hraje i ten čas strávený tam, možnost udělat si čaj i kávu, práce v teplé místnosti.

(MI)

Důležité je oboje, jakýkoliv diskomfort bude klienty rušit při práci.

Je důležité mít pěknou učebnu a již zmíněnou příjemnou atmosféru.

(JP)

21. Kolik (odhadem) navštěvuje kurzy středoškoláků?

Maximálně 5%. Kurzy navštěvují především starší lidé.

(MI+JP)

22. Chtěla byste něco dodat, zmínit, o čem ještě nebyla řeč?

Hraje zde roli americký způsob uvažování, kdy lidé vůbec nepochybují o tom, že by něco nezvládli. Tajemství tkví v té vnitřní síle a motivaci. Lidé se přirozeně chválí. Tím pádem lze tuto metodu využít v každém předmětu. Potlačení logiky je vlastně sebedůvěra. Na tom je všechno založené.

(MI)

Příloha 3.

Interview s Marií Duchkovou pracovnící PPP a pedagožkou:

V čem vidíte výhody metody kresby PMH? A domníváte se, že je tato metoda vhodná do škol?

Vhodná jistě

- z důvodů pestrosti jiné metodiky

- každému dítěti vyhovuje jiný přístup / zkušenost

- super pro děti s poruchami učení, pro děti s nízkým sebevědomím

- vše vychází z rozdílného podílu mozkových hemisfér na zpracování informací.

Dále- rozdílné pracovní způsoby obou mozkových hemisfér:

levá:

logicky, matematicky, analyticky, lineárně, aktivně, detailně, verbálně, v částech, kontrolovaně, intelektuálně, realisticky, racionálně, objektivně, digitálně

pravá:

intuitivně, názorně, symbolicky, vícedimensionálně, zvědavě, celostně, vizuálně, koncepčně, netrpělivě, tvořivě, s fantazií, citově, subjektivně, analogicky

Tento podíl určitě znáte z výuky kreslení pro dospělé a stejným způsobem to lze uplatňovat u dětí

LH

je příslušná pro teorii

je řečovým centrem

analyzuje

zpracovává detaily

myslí racionálně

je centrem inteligence

PH

je příslušná pro praxi

myslí v obrazech

celistvě pozoruje

komplexně myslí

je podřízena pocitům

je centrem kreativity

Dle tohoto rozdělení vyplyne jak pracovat s dětmi dle rozdílnosti převahy hemisféry. A

zase je to i odpověď na další otázku. Je naprosto vhodná do škol, jen si myslím, že to záleží i na pedagogovi, na jeho snaze zpestřit výuku, pomoci některým dětem.

Tato metoda funguje pouze pro malbu a kresbu?

Je opravdu pro každý předmět, jen to chce zkušenost a snahu, jak to do výuky zakomponovat.

Dám příklad:

učivo vlastivědy- téma Česká republika - PRÁCE S MAPOU- LH tam je to jasné, PH - děti vizuálně umísťují např. obrázek města s důležitou dominantou, nebo LH realisticky- čím asi bylo město známé PH- s fantazií - co bychom tomuto městu přiřadili - z hlediska historie, nebo polohy atd.

Soukromě dodávám dle zkušenosti, když jsem měla pedagogy: neochota si platit kurz, vyhořelost. Musela jsem jim doslovně diktovat a ukázat začlenění do výuky ... do předmětu. Zpracovala jsem jim mnoho didaktických her. Dva pedagogové / byli tam i vychovatelé, pracovníci knihoven aj./ z deseti měli zájem a chtěli to dále využívat.

Mám zpětnou ve své praxi v PPP a kamarádka, která absolvovala kurz u mne v Serafínu a pak také od dětí, které jsem tam měla.

Co další předměty, kurzy, například kurz zpěvu, také funguje pomocí PMH?

To je opravdu širokospektré - i na TV – křížové pohyby.

Jsou lékaři, kteří toto rozdělení hemisfér vyvracejí, co si o tom myslíte?

Nejsem lékař - nemohu posoudit - ale co znám neurology- toto rozdělení nevyvracejí. Pouze jsem četla některé zamítavé reakce.

Pouštíte klientům/dětem během tvoření hudbu? Proč? Jak ji vybíráte?

Hudba je nedílnou součástí a to nejen ve VV, ale i ve vlastivědě- středověká apod., v přírodovědě- příroda. Jak ji vybírám? Dle témat u- např. živly- Smetana, Vivaldi. Anebo naopak, vyberu hudbu - děti hádají, z čeho je - filmová hudba a pak za zvuků tvoří, nebo na sebe nechají hudbu působit a pak tvoří.

Co je podle Vás klíčové během takových kurzů PMH? Domníváte se, že je klíčový či důležitý i počet studentů, žáků, klientů v ateliéru/ve třídě?

Počet studentů je důležitý, záleží na věku studentů. Většinou nižší počet je úměrný nižšímu věku. Doporučuji čtyři a pak zvyšovat na 12 - optimální . Ale neznamená to, že metody PMH nelze zařadit do výuky při počtu 30 dětí.

Musela jste klasicky koncipovaný kurz kreslení upravit, aby byl vhodný pro děti/studenty?

Kurz jsem pro děti hodně upravovala- náplň, délka pozornosti, prokládáno didaktickými hrami i pohybovými, ale vše zaměřené na zapojení PMH. Např. už zmiňované křížové pohyby / najdete na nettu, nebo v PPP/, různé typy relaxace- dýchání, fantazie, tvůrčí hádanky - vyšla kniha, rozvíjení představivosti - tvary, dokreslování obrázků, různé nápady na dořešení situace na čas, výborné jsou myšlenkové mapy, cviky na koordinaci pohybů- spojené prsty, běhání v osmičce. Myslím, že jich najdete spoustu - teď mě napadla i řeč těla.

Je toho spousty.

Chtěla byste něco dodat, zmínit, co je podstatné pro výzkum v této oblasti?

Jestli máte zkušeného vedoucího práce, poradí literaturu - i v angličtině. Nějak jsem se rozvášnila, alespoň jsem si díky vám připomněla některé techniky. Mám asi 50 knih a nespočet info z netu. Určitě vám poradí i zkušený učitel, jak propojovat hemisféry. A myslím, že už máte také nějakou praxi od dospělých a určitě vás napadne, jak to aplikovat na ZŠ. Držím palce a přeju hodně úspěchů a radosti z práce.

A mám ještě jednu reakci - v arteterapii: představivost a fantazie jsou cestou ke změně. Základ tvořivé činnosti je i strategií pro nejrůznější techniky zvládnání stresu, sebevědomí- jeho zdravého posílení.

Příloha 4.

Záznam průběhu a metodiky kurzu malování pravou hemisférou - Kurz Štětec:

Jedná se o 3 denní kurz malování akrylovými barvami. Kurz je pro naprosté začátečníky, kteří nemají žádné zkušenosti s malbou na plátno a podobně. Na začátku kurzu se klienti představili a já jsem je požádala o svolení, zdali si můžu vše fotografovat, zapisovat a tyto nasbírané materiály použít do mé diplomové práce. Začíná se teorií, kdy je vysvětlena technologie výroby akrylových barev, jejich chování, stálobarevnost, rozpustnost a podobně.

Klienti nemusí nosit své barvy ani žádné jiné pomůcky, vše je k dispozici včetně palet, štětců, kelímků, pláten, šepsu. Lektorka doporučila nanést na paletu na levou stranu teplé odstíny, na pravou studené, doprostřed 3 kopečky bílé. Poradila, jak barvy uschovat do následujícího dne, aby neztvrdly. Mnohokrát apelovala na mytí štětců, neboť když zůstane barva na štětci, štětec je na vyhození. Dále se více jak hodinu věnovala teorii míchání barev. Každý klient obdržel papír s předtištěnými mřížkami a do každého políčka si nanesl tu správnou barvu. Základní znalostí je umět rozlišit barvy primární, sekundární a terciální. Lektorka vše mnohokrát opakovala. Další část kurzu je zaměřena na perspektivu, tedy jaké barvy využít, kam malovat detaily. Velký úspěch mělo cvičení (malování) o intuitivním vnímání, malovala se duha. Lektorka musela jasně vymezit rozdíl mezi kresbou a malbou, protože klienti tyto pojmy zaměňovali. Zajímavým úkolem bylo namalovat krajinu bez použití bílé barvy. Tedy využít bělosti papíru, což některým klientům dělalo problém. Toto cvičení nebylo časově omezeno, lektorka neopravovala, nekomentovala a nechala nás jednoduše se snažit.

Všechna díla se vystavovala na tabuli, protože z dálky vypadají lépe. Lektorka poté poradila, jak namalovat mrak. V průběhu našeho malování neustále podporovala, chválila a radila nám.

Často jsme debatovali o tom, jak jsme se při jednotlivém cvičení cítili. Dále přišla na řadu monochromatická malba. Tedy malování, kde se využila pouze běloba a hnědá barva. Lektorka si sedla ke stolu a vše vysvětlila, velmi rychle namalovala to, co je v zadání, abychom viděli, že je to vskutku snadné.

Další den vedla kurz jiná lektorka. Začínalo se malováním podle pocitů. Klienty velmi zaujala psychologie barev. Několik hodin se malovalo nebe a mraky již na sololitovou desku, nikoliv čtvrtku. Klientky si vybraly předlohu krajiny. Začaly malovat

podkladové barvy. Detaily se malovaly nakonec. Poslední den se malovalo na plátno podle vlastní předlohy.

Shrnutí pozorování:

Pedagog:

Osobnost: Lektorka byla velmi přátelská a s přirozenou autoritou.

Srozumitelnost (opakuje zadání): Ano, lektorka hovořila srozumitelně. Mnohokrát zopakovala, jaké jsou postupy, všechno názorně předvedla.

Názorné ukázky: Lektorka názorně ukázala, jak se míchají barvy. Předvedla, jak se barvy nanášejí na plátno. Ukázala, jak se šepsují desky.

Motivace: Sama lektorka byla do kurzu zapálená, moc ji to baví. Individuálně hovořila s každou klientkou, doporučovala postupy a jednotlivé kroky.

Hodnocení: Hodnocení probíhalo během tvorby. Hodnocení bylo vždy pozitivní. Lektorka všechny podporovala

Klient/Student:

Počet studentů ve třídě: 8 + já

Počet stresových situací: Kurz je pro klienty začátečníky, takže stres by mohl být, že mají strach, co je čeká. Nicméně nikdo nahlas neřekl, že se něčeho bojí, že ho něco stresuje a podobně.

Komunikace: Možnost se vyjádřit a zeptat se byla po celou dobu kurzu. Dokonce je možnost napsat mail každé lektorce zvlášť a cokoliv konzultovat po emailu. Spokojenost s výsledky: Vzhledem k tomu, že klienti jsou začátečníci, tak udělali velký pokrok a všichni tvrdí, že jsou s výsledky spokojeni.

Sebehodnocení: Jedna klientka byla stále nespokojená s obrazem nebe, obraz se jí nelíbí, po chvíli (když si sundala brýle) a viděla výsledky ostatních, byla již méně sebekritická.

Prostředí:

Prostředí podporuje tvůrčí činnost, všude jsou obrazy, díla klientů. Je zde teplo. Ve třídě je akvárium s rybičkami.

Pomůcky:

Všechny pomůcky jsou na místě, klienti si přinesli pouze svůj hadřík a pracovní plášť. Ukázky, příklady: Malovalo se především podle předloh, fotografií a reprodukcí již namalovaných obrazů – krajin.

Hudba:

Lektorka pouštěla hudbu na CD. Hudba zahraniční, česká. Hudba nebyla relaxační či meditační, spíše klasická jako je v rádiích.

Osvětlení: Bylo dobré, v místnosti bylo mnoho oken a zářivky

Činnost: Povídali jsme si, vysvětlovali jsme si všechno, malovali jsme, míchali jsme barvy, šepsovali jsme, odpočívali jsme během přestávek.

Cíle:

Cílem bylo naučit se základy malby akrylem, nebát se využívat všechny barvy na paletě.

Finální práce:

Na finální obraz bylo vyhrazeno celé odpoledne. Malovalo se podle předlohy, kterou si každý vybral individuálně.

Použití lineární perspektivy: O lineární perspektivě jsme se neučili.

Správné vnímání vztahů mezi objekty (co je vpředu a co vzadu): Lektorka se zmínila, co znamená vzdušná perspektiva. Jak se mění barvy v souvislosti se vzdáleností objektů v přírodě. Dodržování proporcí: Pomáhali jsme si tužkou, protože jsme si mohli vše na začátku lehce načrtnout.

Primární barvy - lektorka obešla klienty s primárními barvami a dala je na paletu.

Pracovalo se s barvami: **Žlutá kadmium** 0205, **modrá** azurová 0405, purpurová/fuchsín/**magenta** 0315, **světle modrá** 0400, **červená** 0300, primární **zelená** 0520, **světle zelená** 0500, **oranžová** sv. 0220 (tm. 0230), **Smaragdově zelená** 0510, **Kobaltová modř** 0430 (Nikoliv ULTRAMARIN) ***Ultramarin** 0410, ***Pařížská modrá** 0440, **Fialová** 0330, **Karmínová** 0320 (=červenofialová).

Cvičení, která jsme dělali:

1. Teplé a studené odstíny
2. Perspektiva – dozadu chladnější barvy s bílou, popředí teplejší odstín. Detaily vpředu, začíná se malovat pozadím. Modrošedá podmalba, nevynechávat prázdné místo na strom, nejprve nebe, potom strom. Potom přidáme keř. Vrstvíme. Skoro všude přidat bílou, ale to co je nejbliž, tak už tam žádnou bílou nedám.

3. Intuitivní vnímání barev – DUHA – z nařaděných barev. Malovali širokým štětcem.

Většina cvičení byla časově neomezena, lektorka neopravovala, nekomentovala, nechala nás, abychom se snažili sami. Poté jsme debatovali o tom, jak jsme se při těchto cvičeních cítili.

4. Míchání barev s bílou – na paletu se dá i hromádka bílé

5. Monochromatická barva

Použití 1 barvy, která se míchá pouze s bílou.

Na paletu se dala tmavě hnědá. (Valéry: na jednu stranu papíru hnědou vrstvu, na druhou stranu bílou. Doprostřed přesně půl a půl hnědé a bílé. Na jednu stranu jsme přidali bílou a zesvětlovali. Na druhou stranu přidáváním tmavě hnědé tmavím. = lámeme barvu od bílé až po tmavě hnědou)

6. Cesta - podle předlohy s červenými osami. Lektorka předvedla, že na papír lze nanést osy, předlohu položila pod to a podle okraje lze poznat, kudy osy vedou. Udělala rámeček pomocí papírové pásky. Je důležité hodně vrstvit. Nejprve štětec namočit. Stačilo míchat barvu až na papíře. Podmalba se dělá 2 krát. Poslouchali jsme zvuk malby – barva by měla klouzat, nedřít papír na sucho. Přidávali jsme bílou a podmalbu přizpůsobit odstínu, který tam je. Suchým štětcem jsme tvořili plynulé přechody. Stromy jsem mohla zatím vynechat, nejprve jsem malovala skvrny ve sněhu.
7. 4 barvy - pocity

Obr.: Fotografie z kurzu¹⁴⁹

¹⁴⁹ <http://www.konecnerekreslim.cz/kurzy-malovani/stetec/galerie/?back#p71>

Příloha 5.

Zúčastněné pozorování – Kurz Akvarel

Serafin 23. -24.8.2014 9:30 – 18:30

Kurz začal představením účastníků, každý sdělil své zkušenosti s malováním a akvarelem. Každý měl možnost si udělat čaj a kávu a také možnost kdykoliv vstát a jít se projít, možnost zeptat se na cokoliv. Lektorka popsala a ukázala akvarelové barvy.

„BARVY: Akvarelové barvy se skládají z rostlinných, nerostných nebo živočišných pigmentů, spojených vodou, arabskou gumou, glycerínem, medem a konzervačními přísadami. Glycerín a med zabraňují popraskání nátěru během jeho vysychání.

Akvarelové barvy se vyrábějí v těchto čtyřech provedeních:

- *suché barvy v přihrádkách*
- *mokrý barvy v přihrádkách*
- *polotekuté barvy v tubičkách*
- *tekuté barvy v lahvičkách - používají se buď přímo z lahvičky, nebo je můžeme nalít do jiné nádoby a naředit je vodou“*

Každý měl na stole nachystané pomůcky: Akvarelové barvy, tvrdé papíry, tužka, guma, lepičky, čistící hadřík/toaletní papír, fén, nádobka na vodu

Nejprve se hovořilo o teorii malování. Lektorka několikrát opakovala tyto informace o způsobu a technice malby akvarelem:

- Nejlepší možná vlhká technika
- Rychlá technika – nutná rozhodnost a sebedůvěra
- Barvy jsou transparentní
- Spontánní technika
- Pokud je papír mokrá, tak nemusí být vidět tahy štětce
- Lze využít vlhkosti papíru a nebo počkat a malovat pak na suchý podklad, kombinovat to
- Náročnější technika, ale o to víc překvapivější
- Využijeme více velikostí štětců – velký plochý na pozadí, menší štětec na detaily

- Vyjadřujeme tónové gradace
- Bílá barva se nepoužívá – co je světlé, více zředíme vodou a využijeme bílého podkladu
- Přidáváním vody intenzita barvy slábne
- Lze využít mokré houbičky, suchého či mokrého štětce, papírové utěrky
- Vhodné pro malbu krajiny díky bezprostřednímu míchání
- Než se budou dělat detaily, barva na papíře musí zaschnout
- Nutné hlídat koncentraci pigmentu
- Více rovin v obraze = větší hloubka, prostor, 3D
- Začíná se světlými transparentními barvami, tmavé až potom
- Nejvýraznější jsou ty barvy, kam nepřidáme skoro žádnou vodu
- Suchý akvarel = malování na suchý papír
- Lazurová technika - rozmývání a ředění vodou
- Papír má svou životnost – po absorbování určitého množství barvy a vody už víc nezvládne, může se začít kroutit apod.

Postup, který jsme všichni dodržovali, byl následující:

Nejprve jsme si vybrali předlohu, kterou jsme lehce tužkou obkreslili skrz okno. Papír jsme přidělali ze všech stran na desku lepicí páskou. Poté jsme navlhčili papír – čistou houbičkou. Malovali jsme, poté přidali detaily a mohli jsme využít fén na sušení.

Lektorka hovořila o historii akvarelu, o dějinách umění: *„Akvarelová malba má původ v umění starého Egypta, kde význačné osobnosti byly malovány na svitky papyru. Později se podobné znaky vyskytují ve středověkých rukopisech a přetrvávají až do období renesance. Lze říci, že během renesance tvořil i význačný předchůdce akvarelu, největší německý malíř a rytec 16. století Albrecht Dürer, jenž během svého dlouhého, umělecky plodného života (1471–1528) napsal tři knihy, zhotovil přes tisíc kreseb, téměř 300 rytin a namaloval 188 obrazů, z toho 86 akvarelů. Po Dürerově smrti se akvarelu používalo hlavně jako doplňkového média pro navrhování nástěnných maleb a olejů. Velcí mistři italské renesance, Leonardo da Vinci, Rafael a Michelangelo i mistři vlámské školy v 17. století zhotovili bezpočet úchvatných kreseb perem a štětcem. Během svého pobytu v Římě malovali francouzští malíři Nicolas Poussin a Claude Lorrain kvašem krajiny ve stylu, jež lze označit za předzvěst neoklasicismu a rozvoje akvarelu, na němž se podíleli britští umělci. Ve druhé polovině 18. století zaznamenal akvarel ve Velké Británii značný nárůst popularity, především u krajinářské školy.*

Rozhodujícím činitelem, který přispěl k popularizaci akvarelu v Anglii a později v ostatních evropských zemích a pozvedl akvarelovou malbu na úroveň kresby, pastelu, dokonce i olejomalby, byla kvalita obrazů Williama Turnera, Thomase Girtina a dalších jejich současníků. Turner je dodnes považován za jednoho z největších mistrů anglického umění, vynikajícího malíře olejů a věhlasného akvarelistu. Obdivoval jej Monet, Manet, Pissarro, Degas a jiní, kteří v jeho díle spatřovali náznaky impresionismu. Richard Parkes Bonington, přední anglický akvarelista konce 18. století, zavedl akvarelovou malbu do Francie, kde ji umělci nadšeně přijali. Nejvýznamnější z nich byl Eugène Delacroix, který během putování severní Afrikou maloval akvarely a dělal si zápisky. Dochoval se i jeho proslulý deník se skicami z Maroka, které použil při malování obrazů znázorňujících postavy a scény arabského světa. Dalšími významnými akvarelisty byli Gustave Moreau a Eugène Lamisse, jež ve Francii založil Sociétés d'Aquarellistes. Později se objevil Paul Cézanne, který interpretoval akvarel v rámci impresionistického stylu.

Mezi proslulé španělské akvarelisty 19. století se řadí Pérez Villamil a Marino Fortuny, zakladatel prvního španělského sdružení akvarelistů Agrupació d'Acuarellistes de Catalunya. Fortuny byl nadšeným propagátorem akvarelu nejen ve Španělsku, ale také ve Francii a Itálii.“

Poznámky k pozorování:

Pedagog:

Osobnost: Lektorka je velmi přátelská, s většinou klientů si tyká, protože jsou mladší než ona a také se znají z jiného kurzu.

Srozumitelnost (opakuje zadání): Ano, lektorka hovoří srozumitelně. Mnohokrát zopakovala, jaké jsou postupy, všechno názorně předvedla. Zasahovala však klientům přímo do obrazu.

Názorně ukazuje: Lektorka demonstrovala, jak se míchají barvy na paletě. Zdůrazňovala jak namíchat khaki barvu.

Motivace: Sama lektorka byla do kurzu zapálená. Je poznat, že ji práce baví. Individuálně hovořila s každou klientkou, doporučuje postupy a jednotlivé kroky.

Motivací bylo neuvěřitelné množství předloh, které jsou k dispozici.

Hodnocení: Hodnocení probíhalo během celého kurzu. Lektorka radila jakou barvu použít, jaký štětec zvolit. Hodnocení bylo pozitivní. Lektorka podporovala a všechny velmi chválila

Studenti/klienit:

Počet studentů ve třídě: 10 a já

Počet stresových situací: Myslím si, že tu byla velmi příjemná atmosféra a nikdo se absolutně nestresuje. Klientky si dokonce přinesly víno, aby jim to šlo lépe od ruky, jak samy zdůvodnily. Celou dobu tu panovala přátelská uvolněná atmosféra. Spokojenost s výsledky: Vzhledem k tomu, že klienti jsou pokročilí, tak výsledky jsou báječné.

Sebehodnocení: Klientky chodí na kurzy často, takže získaly sebedůvěru, umí se pochválit a pochválit i svá díla

Prostředí:

Prostředí podporovalo tvůrčí činnost, všude byly obrazy, díla klientů. Bylo zde teplo. V ateliéru je akvárium s rybičkami.

Pomůcky: Všechny pomůcky byly přichystané na místě.

Ukázky, příklady: Malovalo se především podle předloh, fotografií a reprodukcí již namalovaných obrazů.

Hudba: Lektorka pouštěla hudbu na CD, klientky si samy říkaly, jaké písničky by chtěly.

Činnost:

Intenzivně jsme malovali, každý stihl namalovat 5 obrazů na A4.

Obr.: Nejprve se maluje podle předlohy stejné pro všechny

Obr.: Malba akvarelem¹⁵⁰

¹⁵⁰ <http://www.konecnekreslim.cz/kurzy-malovani/akvarel/galerie/>

Příloha 6.

Fotografie z kurzu, ukázky cvičení „předtím a potom“:

Kurz kreslení pravou mozkovou hemisférou – Tužka I.:

Obr.:První kresby boty a profilu muže.

Obr.:Pracovní plocha s pomůckami

Obr.:Lektorka názorně předvádí, jak se kreslí jednotlivé části obličeje.

Obr.:Lektorka ukazuje výkres z dálky, protože tak klient lépe vidí chyby.

Obr.:Porovnání kresby před kurzem, po kurzu a předloha, podle které se kreslilo.

Obr.: Porovnání výkresů před kurzem (dole) a finálními portréty.

Příloha 7.

RVP- Výtvarná výchova: ¹⁵¹

Vzdělávací obsah

OBRAZOVÉ ZNAKOVÉ SYSTÉMY

Očekávané výstupy

- žák porovnává různé znakové systémy, např. mluveného i psaného jazyka, hudby, dramatického umění
- rozpoznává specifčnosti různých vizuálně obrazných znakových systémů a zároveň vědomě uplatňuje jejich prostředky k vytváření obsahu při vlastní tvorbě a interpretaci
- v konkrétních příkladech vizuálně obrazných vyjádření vlastní i umělecké tvorby identifikuje pro ně charakteristické prostředky
- objasní roli autora, příjemce a interpreta při utváření obsahu a komunikačního účinku vizuálně obrazného vyjádření
- na příkladech vizuálně obrazných vyjádření uvede, rozliší a porovná osobní a společenské zdroje tvorby, identifikuje je při vlastní tvorbě
- na příkladech uvede vliv společenských kontextů a jejich proměn na interpretaci obsahu vizuálně obrazného vyjádření a jeho účinku v procesu komunikace
- pojmenuje účinky vizuálně obrazných vyjádření na smyslové vnímání, vědomě s nimi pracuje při vlastní tvorbě za účelem rozšíření citlivosti svého smyslového vnímání
- při vlastní tvorbě uplatňuje osobní prožitky, zkušenosti a znalosti, rozpozná jejich vliv a individuální přínos pro tvorbu, interpretaci a přijetí vizuálně obrazných vyjádření
- na příkladech objasní vliv procesu komunikace na přijetí a interpretaci vizuálně obrazných vyjádření; aktivně vstupuje do procesu komunikace a respektuje jeho pluralitu

Učivo

- vizuálně obrazné znakové systémy z hlediska poznání a komunikace
- interakce s vizuálně obrazným vyjádřením v roli autora, příjemce, interpreta
- uplatnění vizuálně obrazného vyjádření v úrovni smyslové, subjektivní a komunikační

ZNAKOVÉ SYSTÉMY VÝTVARNÉHO UMĚNÍ

Očekávané výstupy

Žák

- nalézá, vybírá a uplatňuje odpovídající prostředky pro uskutečňování svých projektů

¹⁵¹ www.msmt.cz/file/10427_1_1/

- využívá znalosti aktuálních způsobů vyjadřování a technických možností zvoleného média pro vyjádření své představy
- charakterizuje obsahové souvislosti vlastních vizuálně obrazných vyjádření a konkrétních uměleckých děl a porovnává výběr a způsob užití prostředků
- své aktivní kontakty a získané poznatky z výtvarného umění uvádí do vztahů jak s aktuálními i historickými uměleckými výtvarnými projevy, tak s ostatními vizuálně obraznými vyjádřeními, uplatňovanými v běžné komunikaci
- na konkrétních příkladech vysvětlí, jak umělecká vizuálně obrazná vyjádření působí v rovině smyslové, subjektivní i sociální a jaký vliv má toto působení na utváření postojů a hodnot
- vytváří si přehled uměleckých vizuálně obrazných vyjádření podle samostatně zvolených kritérií
- rozlišuje umělecké slohy a umělecké směry (s důrazem na umění od konce 19. století do současnosti), z hlediska podstatných proměn vidění a stavby uměleckých děl a dalších vizuálně obrazných vyjádření
- na příkladech uvádí příčiny vzniku a proměn uměleckých směrů a objasní širší společenské a filozofické okolnosti vzniku uměleckých děl
- na konkrétních příkladech vizuálně obrazných vyjádření objasní, zda a jak se umělecké vyjadřovací prostředky výtvarného umění od konce 19. století do současnosti promítají do aktuální obrazové komunikace
- samostatně experimentuje s různými vizuálně obraznými prostředky, při vlastní tvorbě uplatňuje také umělecké vyjadřovací prostředky současného výtvarného umění

Učivo

- výtvarné umění jako experimentální praxe z hlediska inovace prostředků, obsahu a účinku
- světonázorové, náboženské, filozofické a vědeckotechnické zázemí historických slohů evropského kulturního okruhu
- vývoj uměleckých vyjadřovacích prostředků podstatných pro porozumění aktuální obrazové komunikaci
 - chápání vztahů předmětů a tvarů v prostoru (Cézanne), celistvost a rozklad tvaru (analytický kubismus), povrch a konstrukce (syntetický kubismus, konstruktivismus, geometrická abstrakce), vytváření iluze prostoru, objemu a pohybu (antická mimezis, fotografie, film)
 - proměnlivost obrazu v čase (futurismus, nová média), proměnlivost tvaru (animovaný film, nová média), pohyblivé stanoviště diváka a změny úhlu vidění (umění akce, nová média), časoprostorové chápání a proměna kvalit (kubismus, nová média), princip náhody (dadaismus)
 - relativita barevného vidění (pointilismus, impresionismus, postimpresionismus, Cézanne), taktilní a haptické kvality díla (informel), zapojení těla, jeho pohybu a gest do procesu tvorby (akční tvorba, bodyart)
 - osvobození obrazu od zavedeného zobrazování viditelného (Kandinskij, Kupka), figurace a nefigurace (neoklasicismus, lyrická abstrakce), vztah slova a obrazu (lettrismus), vznik a uplatnění symbolu (symbolismus, surrealismus, pop-art, konceptuální umění)
 - tvůrčí potenciál podvědomí (surrealismus), sebeuvědomování diváka (akční tvorba, osobní mytologie), účast v sociálním prostoru (performance), minority (postmodernismus), stopy člověka v krajině (land-art)

— vztahy s neevropskými kulturami (Gauguin, Picasso, minimal-art), zrušení hranice umění a neumění (Duchamp), neumělecké a neškolené vizuální vyjadřování (insitní umění)

— požadavek a meze obecné srozumitelnosti, vliv reklamy, masovost a autenticita projevu (pop-art, televize, nová média – akční umění, postmodernismus), citace a metaznak (postmodernismus), moduly a jejich spojování, rekombinace, struktury (umění nových médií)

SPOLEČNÝ VZDĚLÁVACÍ OBSAH HUDEBNÍHO I VÝTVARNÉHO OBORU (integrující téma oborů) UMĚLECKÁ TVORBA A KOMUNIKACE

Očekávané výstupy

žák

- vědomě uplatňuje tvořivost při vlastních aktivitách a chápe ji jako základní faktor rozvoje své osobnosti; dokáže objasnit její význam v procesu umělecké tvorby i v životě
- vysvětlí umělecký znakový systém jako systém vnitřně diferencovaný a dokáže v něm rozpoznat a nalézt umělecké znaky od objevných až po konvenční
- na příkladech vysvětlí umělecký výraz jako neukončený a nedefinitivní ve svém významu;
- uvědomuje si vztah mezi subjektivním obsahem znaku a významem získaným v komunikaci uvědomuje si význam osobně založených podnětů na vznik estetického prožitku; snaží se odhalit vlastní zkušenosti i zkušenosti s uměním, které s jeho vznikem souvisejí
- vysvětlí, jaké předpoklady jsou zapotřebí k recepci uměleckého díla a zejména k porozumění uměleckým dílům současnosti
- objasní podstatné rysy magického, mytického, univerzalistického, modernistického přístupu k uměleckému procesu, dokáže je rozpoznat v současném umění a na příkladech vysvětlí posun v jejich obsahu
- objasní podstatné rysy aktuálního (pluralitního, postmodernistického) přístupu k uměleckému procesu a na základě toho vysvětlí proces vzniku „obecného vkusu“ a „estetických norem“
- dokáže vystihnout nejpodstatnější rysy dnešních proměn a na příkladech uvést jejich vliv na proměnu komunikace v uměleckém procesu

Učivo

- umělecký proces a jeho vývoj – vliv uměleckého procesu na způsob chápání reality; dynamika chápání uměleckého procesu – její osobnostní a sociální rozměr; znaková podmíněnost chápání světa – znakové systémy jednotlivých druhů umění; historické proměny pojetí uměleckého procesu (magický, mytický, univerzalistický, modernistický a postmodernistický, pluralitní model umění); prezentace uměleckého díla
- role subjektu v uměleckém procesu – smyslové vnímání a jeho rozvoj; předpoklady tvorby, interpretace a recepce uměleckého díla; mimovědomá a uvědomělá recepce uměleckého díla; tvořivá osobnost v roli tvůrce, interpreta a recipienta
- úloha komunikace v uměleckém procesu – postavení umění ve společnosti, jeho historické proměny; umělecká a mimoumělecká znakovost; umění jako

proces tvorby nových, sociálně dosud nezakotvených znaků; role umělce v societě; publikum a jeho účast v uměleckém procesu; sociální a technologické proměny dneška (nové technologie, nové umělecké disciplíny a jejich obsahy) a jejich vliv na úlohu komunikace v uměleckém procesu; subjektivní chápání uměleckých hodnot ve vztahu k hodnotám považovaným za společensky uznávané

Příloha 8. Kódy

Otevřené kódování a segmentace

- **Výhody**
 - jednoduchost, přirozenost
 - nesvazuje akademický postup, strach, obava
 - dostupnost všem bez rozdílu věku
 - všichni na stejné startovací čáře
 - vhodnost do škol
- **Vhodnost do škol**
 - Lze aplikovat ve škole
 - Lze koncipovat do 2 hodin výtvarné výchovy týdně v čtvrtletních i pololetních blocích
 - Jednotlivé kroky lze přehazovat
 - Žáci se naučí kreslit
- **Vnitřní motivace**
 - Pořádek v hlavě před kurzem
 - „chci to dokázat“
 - Čím víc chyb, tím lépe pro žáka
- **Co žáky a klienty svazuje**
 - Snaha o dokonalost
 - Student sám sobě překážkou
 - Nutné se uvolnit
- **Zásady metody PMH**
 - Jednoduché kroky a postupy
- **Výsledky kurzu metodou PMH**
 - Pokrok ve schopnostech a dovednostech kreslit
 - Nabourání PMH
 - Pocit štěstí
- **Využití metody**
 - Kresba
 - Malba
 - Cizí jazyk
 - Zpěv
 - Hra na hudební nástroj
 - Jakákoliv tvořivá a duševní činnost
- **Postupy a principy na kurzech**
 - Uklidnit se
 - Naladit alfa hladinu mozku
 - Předat technické znalosti
 - Předsvědčení, že to student zvládne
- **Klíčové momenty**
 - Navodit tvůrčí atmosféru
 - Správně se naladit
- **Prvky Montessori pedagogiky**
 - Pochvala

- Podpora
- Volné pole působnosti
- Vzdálený dohled
- Objevování nových tvůrčích schopností
- **MŠMT (akreditace)**
 - Splnit požadavky ministerstva
 - Vzdělání pedagogové
 - Náplň kurzu
- **Vzdělávání pedagogů**
 - Akreditování
 - Mohou tak tuto metodu aplikovat do své výuky
- **Princip fungování hemisfér**
 - 90% využití PMH během malby
 - Hemisféry spolupracují
 - Každá hemisféra má svoji funkci
 - Nelze vynechat LMH, logiku
 - Lze potlačit LMH
 - PMH = tvůrčí schopnosti, psychický odpočinek
- **Hudba**
 - Pozitivní vliv hudby, ticha a mluveného slova
 - Pomáhá zklidnit, pomalá hudba zklidní
 - Rychlá zvyšuje tempo práce
 - Potlačuje logiku
 - Uvolňuje PMH
- **Individuální přístup**
 - nepostradatelný
- **Překonání tvůrčí krize (Krise dětského výtvarného projevu)**
 - Vypustit ven emoce a negativní pocity
 - Pomocná ruka lektora
 - Každý reaguje jinak – individuálně
 - Nutná vyšší či snížená pozornost lektora
 - Ve škole výhoda: učitel zná své žáky
 - Diferenciace
 - Individualizace
- **Znaky metody**
 - Formuje žáky
 - Uklidní
 - Motivuje
 - Překonává krizi
 - Práce s lidmi, jejich emocemi a psychikou
- **Cesta ke kreativě**
 - Touha umět něco nového
 - Snaha něco zažít a poznat
 - Rozvoj kreativního myšlení
- **Zkušenosti lektorek**
 - 10 let
 - 7000 klientů

- **Publikace**
 - Betty Edwards – výuka kreativity
- **Doporučení pro žáky**
 - Nastudovat knihy
 - Prakticky to zkusit
 - Poznat lidi se stejným zájmem
- **Počet žáků ve třídě**
 - Vhodnější menší skupina žáků
 - Zasedací pořádek prozrazuje přístup
 - Lepší a intenzivnější navázání vztahu
 - Ideál: 10 žáků
- **Doporučení pro učitele**
 - Učit v menším kolektivu
 - Seminář
 - Nejistý žák = hlučná, strhává pozornost
 - Nutná podpora učitele
 - Hodnocení v průběhu celého kurzu
- **Použití metody ve škole**
 - Slabší žáci mohou vynikat ve tvorbě či kreativě
 - Raději hodiny PMH koncipovat do semináře
 - Všichni žáci na stejné startovací čáře
- **Vnitřní a vnější vlivy na výkon**
 - Kresbu ovlivňuje nálada žáka
 - Atmosféra ve třídě
 - Rušivé elementy
- **Co je podstatné pro klienta**
 - Jeho cílem kresba
 - Role zázemí a příjemné atmosféry
- **Zájem středoškoláků o kurzy**
 - Nízký
 - Důvody: finance, nedostupnost, čas, neinformovanost
- **Shrnutí principu metody**
 - Americký způsob uvažování
 - Sebedůvěra
 - Víra ve své schopnosti
 - Vnitřní síla a motivace
 - Využitelnost v každém předmětu